

Umelá inteligencia
a preklad

Irena Brežná Milan Hamada Dušan Taragel
Elena Lacková John Milton Myroslav Lajuk

Knížná Revue

3

☞ Mesačník o knihách

© Ivana Šáteková: Konšpirátor (2017)

www.litcentrum.sk XXXIII. ročník číslo 3 16. marec 2023

Cena 3,00 €

MARENČIN PT

Vydanie označených kníh z verejných zdrojov podporil

u. fond na podporu umenia

Editoriál

Marek Vadas
Šéfredaktor

Marec nám ponúka dátumy vhodné na obzretie sa za minulosťou. Pribúdajú kvalitné práce novej generácie historikov, zaoberajúce sa obdobím ľudáckej Slovenskej republiky. Medzi najvýraznejších patrí určite Anton Hruboň a jeho titul *Mýtus a kult Jozefa Tisa* ukazuje, kde sa v kontexte rôznych mýtov a legiend ako spoločenstvo práve nachádzame.

Na trhu sa zároveň objavili knihy, ktoré čerpajú z rovnakého historického obdobia a mali tu byť už dávno: prvé preklady *Obchodu na korze* Ladislava Grosmana a spomienok Eleny Lackovej *Narodila som sa pod šťastnou hviezdou*.

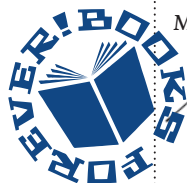
Otázka vyrovnanosti sa s minulosťou, viny a zodpovednosti, sa vynára aj v ďalších textoch či v rozhovore so spisovateľkou Irenou Brežnou. Ako vojnová reportérka má osobnú skúsenosť s ruskými vojnovými zločinmi v Čechensku a hovorí o súčasnej agresii v Ukrajine aj o pre ňu šokujúcej atmosfére na súčasnom Slovensku.

Druhý diel textov z Ukrajiny vypovedá o témach, ktorými dnes žijú tamojší spisovatelia. Reportáž Myroslava Lajuka rozpráva o príchode dieťaťa na svet, v ktorom za oknami dopadajú rakety. V aktuálnej téme sa zaoberáme strojovými prekladačmi, vyvinutými na báze umelých neurónových sietí. Sú alebo budú niekedy schopné prekladať umelecké texty?

Na obálke nájdete mrazivo veselú výšivku *Konšpirátor* Ivany Šátekovej.

Prijemné čítanie!

Marek Vadas

Obálka © Ivana Šáteková:
Konšpirátor (2017)
Logo s. 3 © Danglár, FOREVER! BOOKS

Obsah

➔ Opustili nás

Za Milanom Hamadom.
Neumlčaný Milan Hamada
(Peter Zajac) 4
„Nikdy som nerozprával do tmy...“
(Koloman Kertész Bagala) /
Zapamätajte si (Vlado Janček) 5

➔ Aktuality

Do knižnice nielen za knihami /
Desiatka Anasoft litera / Výzva
tvorcov pre deti / Cena Gustáva
Reussa / Dramaticky mladí /
Slovenskí autori v prekladoch 6

➔ Rozhovor

Písanie znamená rozmýšľanie /
Rozhovor s Irenou Brežnou
(Daniela Balážová) 7

➔ Reportáž z Ukrajiny

Prekračujem pupočnú šnúru
(Myroslav Lajuk) 10

➔ Téma

Prekladá umelá inteligencia
(Barbara Sigmundová, Ivana
Krekáňová, Eva Kenderessy,
Jana Benková Marcelliová) 12
DeepL ako hrozba či pomoc? /
Rozhovor s Martinom Takáčom
(Marek Vadas) 14

➔ Holokaust

Mýty živé dodnes / Anton
Hruboň: Mýtus a kult Jozefa Tisa
(Martin Posch) 16
Ako pochopiť holokaust /
Peter Hayes: Prečo? Ako pochopiť
holokaust (Martin Posch) 17
Kánonický príbeh a jeho jazyky /
Ladislav Grosman: Obchod
na korze (Radoslav Passia) 18

➔ Dvakrát o knihe

Spomínať, teda obhajovať /
Elena Lacková: Narodila som
sa pod šťastnou hviezdou
(Radoslav Passia) 20
Narodila som sa pod šťastnou
hviezdou je rozbuška
(Veronika Dianišková) 21

➔ Slovenská próza

Áčkové literárne béčko /
Dušan Taragel: Mafiánske balady
(Martin Boszorád) 22
Rankovov Zámok / Pavol Rankov:
Klinika (Dado Nagy) 23

➔ Poézia

Génius či strašidlo: John Milton
po druhé / John Milton:
Vrátený raj. Samson bojovník
(Eva Palkovičová) 24

➔ Povojnová história

Ako žiť v ruinách a s ruinami /
Harald Jähner: Čas vlkov.
Život v troskách Tretej ríše
(Adriana Vasilková) 26
Režazenie utrpenia / Gábor T.
Szántó: 1945 a iné príbehy
(Július Lórcincz) 27

➔ Knihy pre deti

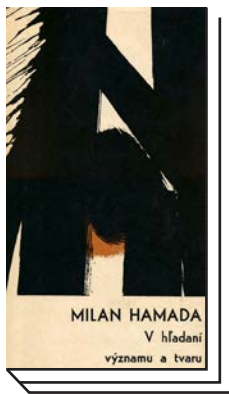
Pohltená obrazkou /
Tereza Olhová: Agáta, kde si?
(Veronika Čigarská) 28
Správy zo záhrady / Veronika
Šikulová: Zelená pošta
(Katarína Labudová) 29

➔ Z nových kníh

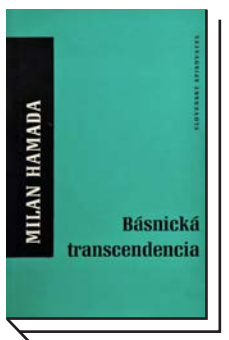
Anotácie 30

➔ Recenzie

Matej Rumanovský: Príbeh
nekonečných koncov (Tamara
Janecová), Weronika Gogola:
Ufo nad Bratislavou (Lenka
Macsaliová), Susanna Clarke:
Piranesi (Lucia Halová), Giulia
Caminito: Voda v jazere nikdy
nie je sladká (František Hruška),
Eliza Reid: Tajomstvo islandských
žien (Jana Kičura Sokolová),
Aut. kolektív: Príbeh o coming-
-oute (Dominika Moravčíková),
Juraj Kuniak: Ako sme sa
stali (Karolína Runnová), Stefan
Grabiński: Mŕtvy priestor
(Juraj Búry), Mária Lazarová:
Líška s dúhovými očami (Ivana
Mičuchová) 32

Milan Hamada: V hľadani významu a tvaru
Bratislava: Mladá tvorba, 1966

Milan Hamada: Básnická transcendencia
Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1969

Milan Hamada: Zrod novodobej slovenskej kultúry
Bratislava: Veda, 1995

Peter Zajac
Literárny vedec.

Neumlčaný Milan Hamada

Milana Hamadu som poznal ako arbitra elegancie literárnej kritiky šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia. Jeho polemiky s Vladimírom Mináčom a Miroslavom Válkom formovali kultúrnu verejnosť tých čias a boli to v povojnovej slovenskej kultúre a literatúre polemiky najvýznamnejšie.

✦ **Peter Zajac**

Osobne som Milana Hamadu spoznal ako vydavateľský elév v roku 1969, keď som začal pracovať vo vydavateľstve Smena. Jozef Gerbóc mal na starosti poéziu, ja prózu. Ctižiadostou šéfredaktora vydavateľstva Jána Škamlu bolo vytvoriť z účelového mládežníckeho podniku elitné vydavateľstvo na spôsob českej Mladej fronty. Založil Edičnú radu pre poéziu, ktorej členmi boli Ján Buzássy, Pavel Koyš, Pavol Števíček, Miroslav Válek, a Edičnú radu pre prózu. Jej členmi boli Milan Hamada, Vladimír Petrik, Stanislav Šmatlák, Ján Števíček a myslím, že chvíľu aj Albín Bagin. Bola to pri próze najlepšia literárnoviedná zostava tých čias a napriek tomu, že sme s Milanom Hamadom neraz polemizovali, lebo polemizovať s najlepšimi bolo pre nás výzvou, mal náš rešpekt a jeho ponuka na priateľstvo bola pre každého cfou.

Prichádzajúce časy boli vlastne odchádzajúcimi. V roku 1971 začali miznúť jednotliví členovia edičných rád, v roku 1972 vydavateľstvo edičné rady v čase nastupujúcej normalizácie celkom zrušilo a v tom istom roku z tiráže jednotlivých knižiek vypadlo aj moje meno. Román Antona Baláža *Bohovia ročných období* bol už vytlačený, ale nebol distribuovaný, rovnako to bolo s knihou literárnych reportáží Petra Repku *Vstaň a chod!* Pre negatívne posudky nevyšiel román Ruda Slobodu *Pamäť*, ktorý sa stratil, našiel sa až po dvadsiatich rokoch a bol publikovaný pod názvom *Láska*. Podobne pochopil aj Pavel Hružík s *Dekamerónom*, ktorý takisto vyšiel až po dvadsiatich rokoch pod názvom *Párenie samotárov*, ale podobne sa povodilo aj Ivanovi Kadlečíkovi, ktorého kniha esejí *Z rečí v nížinách* vyšla verejne taktiež až po dvadsiatich rokoch a rovnako dopadol aj Dušan Kužel s takmer dokončeným románom *Lampa*.

Milan Hamada bol nielen sudičkou svojej literárnej generácie, ale aj našej. Nebyť normalizačného

faženia, konfigurovala, zoskupovala a preskupovala by sa slovenská literatúra sedemdesiatych a osemdesiatych rokov celkom ináč. Na tých dvadsať normalizačných rokov doplatila predovšetkým najdynamickejšia stredná a mladá generácia. Ak chceli verejne publikovať, museli zredukovať svoje poetiky alebo museli prestať verejne publikovať, lebo ustavične narážali na cenzúru. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch vytvárali stratégie vytesňovania dejiny autorských úzkostí a inštitucionálnej inferiornosti.

Milan Hamada sa stal ešte v roku 1969 šéfredaktorom týždenníka *Literárny život*, ktorý vydržal len šesť čísel a zrušili ho, lebo v dobe normalizácie *neprislúchal*, tak ako do nej neprislúchal Milan Hamada, lebo sa nepoddal, čo mu potom zazlievali práve tí, čo sa poddali, lebo tak to u nás chodí – prstom na tých druhých neukazujú vytesňovaní, ale vytesňujúci. Až do roku 1989 potom pracoval Milan Hamada v Pedagogickej knižnici a zaoberal sa dejinami slovenskej kultúry a pedagogiky, v čom mu pomáhala aj poskytnutá meno Mária Novacká. Nebol to stratený čas – v roku 1995 mohol vydať Hamada svoju kultúrohistorickú monografiu *Zrod novodobej slovenskej kultúry*, ktorá patrí ku kľúčovým svedectvám o slovenskej kultúre a jej dejinách. Aj tá však bola napriek slobodným časom vykúpená nežičlivostou, závišťou a denunciaciou a celkom prekvapujúco aj tých, čo boli po roku 1968 postihnutí rovnako ako on, ale po roku 1989 naňho žiarlili, lebo sa im nedostalo od mladej generácie tolkej pozornosti a uznania, aké sa právom dostalo Milanovi Hamadovi.

Dvadsať rokov v Pedagogickej knižnici sa Milan Hamada zaoberal pedagogiou. Bol neformálnym učiteľom mladej generácie literárnych vedcov, medzi ktorými vynikal Fedor Matejov. Ten sa s ním osobne stretával, až kým sa Hamada nevrátil po roku 1989 do Ústavu slovenskej literatúry. Keď odtiaľ odišiel druhý raz, lebo nevedel, prečo by mal znášať nevráživosť nehodných, začal pestovať svoju pedagogiu tretí raz, na Trnavskej univerzite, medzi mladými kultúrnymi historikmi a umenovedcami, ktorí sa učili uňho a u filozofa a kultúrneho historika Tibora Pichlera. Robil to fakticky až do konca života, preto o ňom napísal Milan Šútovec nekrológ za tých, čo ho poznali ešte z najlepších čias *Slovenských pohľadov*. Nad hrobom sa s ním rozlúčili dvaja mladší žiaci z rozličných oblastí – literárny vedec Fedor Matejov a kultúrny historik Tomáš Jahelka. Bola to pocta pre nich aj preňho. Vedecká politika tlačí vedcov na Slovensku ku kvantite. Milan Hamada na to nehladel, jeho dielo sa zakladá na kvalite. Tvorí ho rad knižných publikácií: *V hľadani významu a tvaru* (1966); *Od baroka ku klasicizmu* (1967); *Básnická transcendencia* (1969); *Sizyfovský údel* (1994); *Zrod novodobej slovenskej kultúry* (1995), *Kritické komentáre*. Prvý zväzok (2012); *Kritické komentáre*. Druhý zväzok (2013); *Kritické komentáre*. Tretí zväzok. (2013); *Odpovede* (2013). Odkazom Milana Hamadu je presvedčenie, že spoločnosť utvára kultúra a nie parazitizmus. A je len vecou spoločnosti, do akej miery má schopnosť toto poslanstvo do seba vstrebať.

Milan Hamada (9. september 1933 – 13. február 2023)

„Nikdy som nerozprával do tmy...“

„Keď raz ja napíšem pamäti,“ smial sa pán profesor zakaždým, keď som vyzvedal, či si aj píše o tom, čo rozpráva, „budú môcť vyjsť až päťdesiat rokov po mojej smrti.“

Milan Hamada bol skvelý rozprávač a veľmi vtipný človek. Najintenzívnejší kontakt sme mali pred desiatimi rokmi, keď som mu k osemdesiatke vydal trojväzbový autorský výber *Kritické komentáre*. Už mal ťažkosti so sluchom, ale v tichu obývačky sme sa rozprávali pohodlne. Horšie to bolo vo veľkých priestoroch. Svoj handicap však vždy využil na pobavenie.

Slávnostné uvedenie týchto kníh v kultúrnom centre Dunaj sa nečakane zmenilo na vtipnú hodinovú talk-show dvoch osemdesiatročných pánov. Vladimír Petřík vyslovil prvú dlhú otázku a Milan Hamada sa odmlčal a spýtal: „Ako?“ Odvtedy pán Petřík po každej otázke odložil mikrofón a zreteľne všetko pánovi Hamadovi zopakoval. Po prvej dlhej odpovedi však zaznela pochybnosť: „A nerozprávame len sami pre seba? Pretože je v hľadisku tma. Nikdy som nerozprával do tmy.“ Z publika sa ozvalo: „Hlasnejšie!“ Pán Petřík odložil mikrofón a zakričal pánovi Hamadovi: „Že nás nepočuje, asi je nahluchlý,“ a pán Hamada sa rozosmial: „Ale viac ako ja určite nie.“ Obecenstvo burácalo. „Thieskajú ti.“ Pán Hamada sa zamyslel: „Áno. Počujem nejaký zvuk. Nenáležitý.“

Pána profesora si vážim pre diela, ktoré napísal. Ale z rozprávania ma upútalo jedno veľmi dôležité rozhodnutie v mladosti. „Chcel som byť básnikom a prišiel som na to, že nie som básnik, iba mám strašne rád poéziu. Ja som nebol básnik, ja som rozmýšľal pojmovo a nie obrazne.“ A ja rozmýšľam, koľko budem mať o päťdesiat rokov pri čítaní memoárov Milana Hamadu.

♣ **Koloman Kertész Bagala**

Ydavateľ a organizátor literárnej súťaže *Poviedka*.

Zapamätajte si

Bolo to jedno z najkrajších dopoludní môjho života. Bola prvá polovica 90. rokov a môj vysokoškolský pedagóg Milan Hamada sa ma svojim nezameniteľným chrapľavým hlasom opýtal: „Nepôjdete so mnou do Klubu spisovateľov? Majú mi tam odovzdávať nejakú cenu a nechce sa mi ísť samému.“ Opatrne som odmietol, predstava hodiny prežitej v spoločnosti uznávaných spisovateľov vo mne ako mladom študentovi kunsthistórie vyvolávala trému. Ale on len kývol rukou a povedal: „To bude dobré, uvidíte.“ A tak sme išli.

Keď sme vošli do podzemia Klubu, odovzdávanie sa ešte nezačalo, ale už bolo plno. Všetci zúčastnení v uniformných tmavých oblekoch a svetlých košeliach. Niektorí v ruke pohár vína, v skupinkách alebo vo dvojiciach zápalisto debatovali, samotári pokukovali po obložených misách a naberali odvalu naložiť si na tanierik, lebo po ceremonii sa na to každý vrhne a im sa už možno neujde. Odrazu sa oproti Milanovi Hamadovi s natiahnutou rukou a širokým úsmevom rútil obrovský bradatý muž a volal: „Ahoj, Milan!“ Môj učiteľ zostal stáť a bez akejkoľvek emócie v hlase povedal: „Tebe ruku nepodám. Čítal som tie hlúposti, čo si nedávno popísal o mojej knihe.“ Dotýčny ruku prekvapene stiahol a zmizol v dave. Takého som ho nepoznal. Dovtedy vždy pôsobil introvertným dojmom a všetky debaty medzi nami sa týkali literatúry a umenia, preto ma jeho razantné zásadové odmietnutie zaskočilo. Ale opäť len kývol rukou a potom ňou ukázal do rohu klubu: „Podme k hentým, tam bude dobre.“ A prisadli sme si k jeho starým známym Jozefovi Mihalkovičovi a Vincentovi Šikulovi. Okamžite sme sa stali súčasťou rozprávačského ohňostroja tejto dvojice. Nerozprávali sa o literatúre, vyfahovali úsmevné príhody z minulosti a jeden netrpezlivo čakal, kým skončí druhý, aby mohol vyťahnúť ďalšiu historku. Mladícky im svietili oči a Milanovi Hamadovi sa zrazu rozžiarili oči a na tvári sa mu zjavil úsmev. Ani takéhoto som ho nepoznal.

Odrazu sa Mihalkovič zadíval niekam do davu: „Aj henten je tu?“ Šíkula sa zadíval jeho smerom. „No, už len ten tu chýbal,“ povedal a obrátil sa na mňa: „Mladý muž, zapamätajte si, že staroba neznamená múdrosť. Keď bol niekto mladý a bol chuj, je veľká pravdepodobnosť, že sa z neho vekom stane starý chuj.“ A vtedy sa Milan Hamada chrapľavo rozosmial. Zostali sme pri tom stole aj po oficiálnej časti, môj profesor občas do príhody tých dvoch niekoľkými vetami pridal dôležitý detail, ale sám sa nesnažil byť zabávačom. Iba doplňoval, upresňoval... a celé si to užíval. Vtedy som spoznal túto jeho ľudskú stránku a moje dovtedajšie sympatie k nemu vtedy ešte narástli.

Áno, a taký, ako počas toho čarovného doobedia, bol celý čas, čo som ho poznal. Nesnažil sa strhávať pozornosť na seba, s chuťou a úsporne prejavovanou vášňou počúval ostatných, dopĺňal ich a keď občas nesúhlasil, okamžite svoj nesúhlas doložil konkrétnymi argumentmi. Pri stretnutí s mladými ľuďmi sa nesprával ako nedotknuteľná autorita, ktorá zjedla všetku múdrosť sveta. Viedol s nimi dialóg, pýtal sa na ich názor a neostýchal sa kedykoľvek povedať: „Tomu nerozumiem, vysvetlite mi to, prosím.“ A počúval. V tomto bol úplne rovnaký aj po vyše štvrtstoročí našej známosti, keď som ho s vydavateľom KK Bagalom navštevoval v jeho byte. Medzi ľuďmi už veľmi nechcel vychádzať, ale viem, že prijímal aj množstvo iných návštev. Každý k nemu chodil rád, pretože vždy bolo o čom. Teraz, keď odišiel, až bolestne som si uvedomil, o akého skvelého partnera do debaty sme to prišli.

Zapamätajte si: keď bol niekto už ako mladý múdra a zrelá osobnosť, je veľká pravdepodobnosť, že taký zostane až do smrti. Prišli sme síce o profesora Milana Hamadu, ale vďaka tomu, čo tu zanechal, to bude dobré. Uvidíte.

♣ **Vlado Janček**

Básnik, prekladateľ, dramaturg a hudobník.

Do knižnice nielen za knihami

Do 20. marca si v Mestskej knižnici mesta Piešťany možno pozrieť výstavu ilustrácií **Ďura Balogha Radostná správa** z rovnomennej knihy, ktorá prezentuje komiksový príbeh legendárnej dvojice Lasicu a Satinského. Výstavu pripravila mestská knižnica v spolupráci s vydavateľstvom Monokel a ilustrátorom Ďurom Baloghom. Jej súčasťou sú vybrané komiksové pasáže doplnené o štylizované fotografie Milana Lasicu a Júliusa Satinského či veľkorozmerné priestorové makety, ale aj iné vystavené knihy, ktoré Balogh ilustroval. Piešťanská knižnica v spolupráci s Mestským kultúrnym strediskom pripravila aj výstavu knižných ilustrácií *Od farby k nefarbe* ilustrátorky **Zuzany Bočkayovej Brunckovej**. Vo výstavnej sieni Kultúrno-spoločenského centra Fontána v Piešťanoch je do konca marca sprístupnený výber jej ilustrácií z rôznych kníh pre deti, ale aj čierne-biele ilustrácie z kníh *Príbehy zo starej Bratislavy* a *Slovenské povesti III*. Výstavy sú spojené s komentovanými prehliadkami, literárno-výtvarnými workshopmi a ďalšími sprievodnými podujatiami. V priestoroch knižnice bola donedávna aj výstava fotografií Karola Kállaya a jeho portrétov známych osobností Slovenska. Do konca marca trvá výstava divadelných bábok Depozitárium, ktorú knižnica pripravila v spolupráci s Bratislavským bábkovým divadlom.

☛ Mestská knižnica mesta Piešťany

Desiatka Anasoft litera

Porota 18. ročníka ceny Anasoft litera vybrala spomedzi vyše 120 vlni vydaných kníh nasledovnú desiatku titulov zoradenú v abecednom poradí podľa priezviska autora:

- Jana Bodnárová: Patchwork v bielej** (Aspekt, 2022)
- Jakub Juhász: PS** (RUBATO, 2022)
- Slavka Liptáková: Krajina matiek** (Petrus, 2022)
- Dužo Martinčok: Nieкто sa nájde** (Zrejme, 2022)
- Dominika Moravčíková: Dom pre jeleňa** (KK Bagala, 2022)
- Michaela Rosová: Nepokojní spáči** (Artforum, 2022)
- Jakub Spevák: Po funuse** (KK Bagala, 2022)
- Veronika Šikulová: Líštičky majú rady teplo** (Slovart, 2022)
- Dušan Taragel: Mafiánske balady** (Slovart, 2022)
- Soňa Uriková: Dôvod na radosť** (KK Bagala, 2022)

O desiatke Anasoft litera 2023, finálovej päťke a laureátovi rozhoduje tento rok porota v zložení: žurnalistka Denisa Ballová, literárna vedkyňa a vysokoškolská pedagógka Zuzana Bariaková, básnik, prozaik, prekladateľ, autor kníh pre deti Petr Borkovec, literárna vedkyňa a publicistka Magdalena Bystrzak, prekladateľka a editorka Renáta Deák. Finálová päťka bude vyhlásená 5. septembra.

☛ Tím Anasoft litera

Výzva tvorcom pre deti

Vydavateľstvo Zelený kocúr v rámci medzinárodného projektu TIME (Together in the Middle of Europe) zverejnilo výzvu na tvorbu textov pre deti a mládež s témou spolupráce. Texty/rozprávky pre deti vo veku 10 – 14 rokov sa majú týkať možnosti spolupráce, koexistencie, kooperácie, prekonávania nesúlady z inakosti, svojskosti so zameraním na pozitívny zážitok z oslobodzujúceho pocitu naladenia sa na spoločný rytmus „kruhového tanca“. Uzávierka je **30. marca**. Projekt prebieha v Maďarsku, Rumunsku a na Slovensku, finančne ho podporuje fond EÚ pre kultúrnu spoluprácu. Výstupom bude ilustrovaná antológia textov pre deti a putovná výstava ilustrácií s názvom KOLOTOČ. Antológia vyjde v rumunčine, maďarčine, slovenčine, nemčine a angličtine. Slovenské texty bude hodnotiť porota v zložení: Eva Andrejčáková (novinárka, prekladateľka, redaktorka), Vlado Janček (básnik, prekladateľ) a Lucia Molnár Satinská (jazykovedkyňa, prekladateľka). Bližšie informácie sú na stránke www.zelenykocur.sk.

☛ red

Cena Gustáva Reussa

Literárna súťaž Cena Gustáva Reussa má uzávierku **30. apríla**. Súťažné poviedky v žánroch fantasy a sci-fi sa budú hodnotiť vo dvoch vekových kategóriách, 15 – 25 rokov a nad 25 rokov. Zúčastniť sa môže každý autor s prácou, ktorá nebola dosiaľ publikovaná ani ocenená v inej literárnej súťaži. Bližšie informácie a online prihláška je na stránke: cenagustavareussa.sk

☛ red

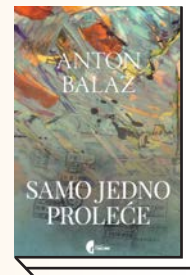
Dramaticky mladí

Divadelný ústav vyhlásil súťaž o najlepšiu dramatickú text autoriek a autorov od 9 do 18 rokov Dramaticky mladí. Tematické zameranie hier nie je ohraničené, uzávierka je **10. mája**. Prihlásené texty posúdi odborná porota v zložení: Veronika Dianišková (spisovateľka, scenáristka), Miriam Kičiňová (dramaturgička) a Lenka Dzadíková (teatrológička). Bližšie informácie sú na stránke theatre.sk

☛ red

Preklady

Slovenskí autori v prekladoch

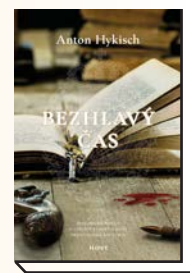
Anton Baláz: Samo jedno proleće
(Len jedna jar)

JP Službeni glasnik, 2022 (RS)
Preklad: Zdenka Valent Belić

Nicol Hochholczerová: Tego pokoju nie da się zjeść
(Táto izba sa nedá zjesť)

Halart, 2023 (PL)
Preklad: Rafal Bukowicz

Anton Hykisch: Bezhlavý čas

Host, 2023 (ČR)
Preklad: Miroslav Zelinský

Irena Brežná: The Thankless Foreigner
(Nevďačná cudzin(k)a)

Seagull Books, 2022 (UK)
Preklad: Ruth Ahmedzai Kemp

Irena Brežná (1950) Slovensko-švajčiarska spisovateľka, vojnová reportérka a publicistka, emigrovala s rodičmi v roku 1968 do Švajčiarska. Vzdelaním slavistka, filozofka a psychologička pôsobí aj ako tlmočnica. Podporovala rôzne ženské humanitárne a kultúrne projekty v Guinei, Rusku, Čečensku i na Slovensku. Vydala desať kníh a získala 12 ocenení vo Švajčiarsku, v Nemecku a na Slovensku. V roku 2021 dostala Cenu Hermanna Kestena nemeckého PEN centra a za celoživotné dielo Bazilejskú Cenu za kultúru Basler Kulturpreis. Vlní si od prezidentky Zuzany Čaputovej prevzala Pribinov kríž II. triedy za šírenie slovenskej kultúry vo svete.

Písanie znamená rozmyšľanie

Rozhovor so slovensko-švajčiarskou spisovateľkou, vojnovou reportérkou a publicistkou **Irenou Brežnou**.

Daniela Balážová

„Doma je tam, kde človek môže frflať,“ napísali ste v knihe *Nevďačná cudzin(k)a*. Prosím, čítte sa tu doma a pokojne si zafrflite. Na čo by ste hundrali na Slovensku?

Najviac mi tu chýba disciplína ducha, chýba mi potešenie z ozajstnej debaty. Ľudia sú síce zhovorčiví, ale majú sklon k monológom. Oblubujú vlastné dogmy. Chápem, že je pohodlnejšie ísť vychodenými cestičkami. Nechať sa zneistiť novou myšlienkou a preveriť si ju, to si vyžaduje energiu. Zamyslieť sa nad pozíciou druhého človeka, získať odstup, nebať sa vyjadriť vecnú kritiku a spoločnými silami sa uberať za poznáním. Cením si taký rozhovor, ktorý rozširuje horizont a ide do hĺbky. Kritické myslenie, samozrejme, nie je spochybovanie v štýle „ja som proti vláde, mainstreamu, neverím médiám“. Na Slovensku sa nachádzame v demokratickom priestore, sú tu slobodné médiá, značná transparentnosť. Želám si, aby sa viac pestoval analytický duch, a to znamená opierať sa o fakty a priznať si aj to, že niečo neviem, ale pokúsím sa to zistiť, no nie spôsobom, že jedna pani na facebooku povedala a to je teraz pravda.

Chýba nám kvalitnejšie vzdelávanie?

Keď deti v škole nie sú vedené k tomu, aby rozlíšili blud od serióznej informácie, potom ako dospelí v tom nemajú tréning. Nezvykli si na intelektuálne stratégie, ktoré sú potrebné na zorientovanie sa v našom zložitom svete, ľahko sa nechajú obalamutiť, uveria aj najabsurdnejším a nebezpečným klamstvám. A sami sa stanú nebezpečnými občanmi a občiankami. Vo Švajčiarsku sa pedagógovia pýtajú detí, čo si myslia o látke, ktorú práve preberali, a svoj názor by mali vedieť odôvodniť. Keď som začala študovať na univerzite v Bazileji, očakávala som, že mi profesorka strčí do ruky knihy, ktoré si mám prečítať. Na môj údiv ma poslala do knižnice, aby som si sama vybrala, čo považujem za potrebné. Musela som sa učiť porovnávať a na základe toho vyvodiť, že sa prikláňam k tomu a tomu autorovi či autorke z takých a takých dôvodov. Považovala som to za suchárstvo, za otravné, ale časom sa predsa len niečo z vedeckého postupu na mňa nalepilo a pochopila som, v čom je výhoda oproti emocionálne podfarbeným názorom. Čo si však na Slovensku najviac cením, je zmysel pre humor, ktorý mi vo Švajčiarsku bytostne chýba.

Na Slovensko ste prišli v súvislosti s predstavením knihy so znovu vydanou esejou Milana Kunderu o strednej Európe, kde píšete: „Slovensko a Česko dnes stoja na strane brániacej sa Ukrajiny (...). Stredná Európa tak preukazuje svoju politickú odolnosť voči pokušeniu nastoliť nespravodlivý režim, ktorú získala počas svojich pohnutých dejín.“ Znie to dosť optimisticky. Naozaj dokážeme odolať pokušeniu vzdať podporu Ukrajine výmenou za kvázi mier, ktorý v skutočnosti môže znamenať... ... len ďalšiu vojnu. Napríklad do Moldavska, ktorého štátnu suverenitu Putin práve vyhlásil za neplatnú a obviňuje Ukrajinu, že sa vraj chystá napadnúť Podnestersko.

Žiť v demokracii neznamena automaticky byť slobodný/á. Podmienky na to sú, ale závisí odo mňa, ako budem so slobodou narábať.

Myslíte, že Slovensko odolá?

Priznám sa, vnímam Slovensko cez vyhlásenia a činy ľudí ako je prezidentka Čaputová, ktorú si veľmi vážim. Slovensko je v NATO a EÚ, to sú silné záruky na udržanie si demokracie. Ľudí nasiaknutých ruskou propagandou som tu zatiaľ stretla iba zopár. Mám prikrášenú mienku o tejto krajine. Vlani na jednom podujatí vo Švajčiarsku mi jeden docent z univerzity v Bazileji povedal: „Vy ste zo Slovenska? Tam je veľa podporovateľov Putina.“ Ja som sa naňho osopila, že Slovensko nepozná a má voči nemu predsudky. Zaskočený mojou reakciou podotkol, že to čítal vo švajčiarskych novinách. Nechcela som tomu veriť. Teraz sa dozvedám, že v tomto smere je to tu oveľa horšie ako napríklad v Česku. Má to dočinenia s akousi chronickou trucovitosťou? Ide o ľudí, ktorí sa cítia bezmocní, chcú sa oprieť o silného vodcu, odovzdať mu zodpovednosť, aby ho potom mohli zo všetkého viniť? Súvisia tieto nálady aj s tým, že ľudia sa v strachu pred vojnou preventívne utiekajú k agresorovi, aby si ho naklonili? Zažila som v Rusku, ako chválili Putina – konečne máme silného vodcu. Jedna staršia diváčka na literárnom festivale v Krasnojarsku sa hrdo vzpriamila, keď to povedala. Pripadala si dôležitá a v bezpečí. Inak bola srdečná, chcela mi ukázať mesto a okolie, ale po jej výroku som nemala chuť na výlet.

Ste autorkou reportáží a knihy o zločinoch Ruska spáchaných v Čečensku. Ako sa cítite pri spochybňovaní pomoci Ukrajine, ktorá sa bráni proti agresorovi?

S jednou priateľkou som dokonca prerušila kontakt. Aj na západe sú hlasy, ktoré hovoria – prečo im máme zase posilať zbrane namiesto toho, aby sme sa zasadzovali za mierové rokovania? Aj tam počuť, hoci omnoho menej, ako tu – vojnu vyprovokovalo NATO, je to demonizácia Ruska; vraj konflikt nie je taký jednoznačný, pravda je niekde uprostred. Priznám sa, cítim sa pri tom čudne. Veľakrát som bola na reportážach v Rusku a na Ukrajine, štyrikrát ako vojnová reportérka v Čečensku, viem po rusky, denne sledujem správy, rôzne expertízy, komentáre v ruštine, slovenčine, angličtine, nemčine, vo francúzštine. A potom mi niekto vytkne, že som netolerantná k názoru o spoluvine či dokonca vine západu. Pripadá mi ako kozmonautka, ktorá sa vrátila z obežnej dráhy Zeme a ľudia mi tu tvrdia, že Zem je plochá.

Dajú sa porovnávať ruské vojny v Čečensku a v Ukrajine? Čečencov Moskva napríklad označila za teroristov a Ukrajincov za fašistov, expresívnym jazykom vytvára obraz nepriateľa.

Cečencov Jelcin označil za banditov, ktorí vyciavajú Rusko. Až za Putina sa stali teroristami a islamistami. Keď som za Jelcina prišla prvýkrát do Čečenska, videla som sovietskych ľudí, ktorí sotva poznali korán. K náboženstvu sa začali utiekať až neskôr, lebo svet bol voči ich osudu ľahostajný a Saudská Arábia tam začala vyvážať svoj wahábizmus, ktorému podľahli hlavne mladí. Chýbalo im vzdelanie, školy boli zbombardované. Ani vtedy sa v Rusku oficiálne nehovorilo o vojne – za Jelcina sa brutálna vojenská výprava volala znovunastolenie konštitučného poriadku a Putin svoje opakované celoplošné bombardovanie, zabíjanie a mučenie

civilného obyvateľstva nazval protiteroristickou operáciou. Odtvtedy nič nového nevymyslel. Dlhú pred vtrhnutím či už do Čečenska alebo na Ukrajinu ruská propaganda systematicky vytvárala a naďalej vytvára obraz nepriateľa, aby ľudia bez odporu podporili vojnu.

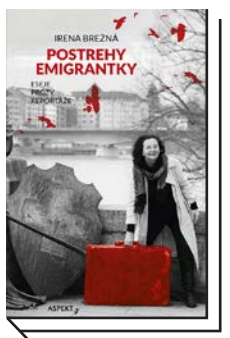
Veľmi podobné je to aj v tom, že na Ukrajine takisto ako v Čečensku Rusko používa trieštivé, kazetové a iné zakázané zbrane, zriaďuje tzv. filtračné tábory. Keď v nich mučili Čečencov elektrickým prúdom, ruskí mučitelia obetiam sadisticky hovorili telefón Maschadovovi, teda vtedajšiemu čečenskému prezidentovi, a teraz sa to volá telefón Zelenskému. Na Ukrajine sa to však deje v oveľa väčšom rozsahu. Čečensko malo milión obyvateľov a bolo súčasťou Ruskej federácie, Ukrajina je od roku 1991 štát, ktorého suverenitu Rusko uznalo. A podstatný rozdiel je v tom, že západ konečne precitol. Predtým odmietal vidieť v Putinovi nebezpečného diktátora. Keď som s Čečenkami chodila do Bonnu, Bernu, Ríma a tieto ľudskoprávne aktivistky rozprávali o vojnových zločinoch páchaných na civilnom obyvateľstve, politici iba krčili plecami: „nemôžeme izolovať Rusko, musíme s ním nejakým spôsobom vychádzať.“ Bolo to neznesiteľné. Putinovi tleskali v Bundestagu v roku 2001, teda v čase, keď už bol vojnový zločinec. Som nesmierne rada, že Európa a Spojené štáty sú teraz jednotné, teda žiaľ, s výnimkou Maďarska.

Čo by ste odkázali odporcom sankcií voči Rusku?

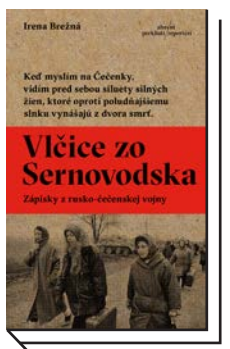
Sankcie sú nevyhnutné na potrestanie a ako pokus o zastavenie agresora, aby bolo jasné, že zločiny budú mať následky, že civilizovanému svetu záleží na spravodlivosti a na dodržiavaní jasných pravidiel. To, že sankcie škodia aj nám, súvisí s globálnym prepletením ekonomiky s Ruskom, ale európske štáty sa z toho práve vymaňujú. Požadovať teraz koniec sankcií, aby sme sa mali dobre, je krátkozraké. Robiť naďalej obchody s teroristickým ruským štátom je nielen nemorálne, ale aj nebezpečné pre celý svet. Na vine nie je EÚ, že ceny idú nahor. Treba veci správne pomenovať a to sa, našťastie, deje.

Knihu *Vlčice zo Sernovodska* uzatvára text novinárky Anny Politkovskej, ktorá sa v ňom vracia k vašej otázke: kde sú ruskí intelektuáli? Anna Politkovská bola zavraždená. Kde sú ruskí intelektuáli teraz?

Buď sú vo väzení, alebo z Ruska odišli, či z opatrnosti mlčia. Okrem Politkovskej, ktorá sa ako jediná v takej miere zaujímalala o hrôzy v Čečensku a doplatila na to životom, bežní ruskí intelektuáli sa neradi vzdávajú svojho ruského šovinizmu. Dotkne sa ich, keď bývalá sovietska republika zatúži po samostatnosti. Veď Rusko chce každému dobre, na Kaukaz prinieslo kultúru... Ale niečo sa pohlo – objavujú pocit hanby. Jeden ruský spisovateľ na západe, ktorého politický postoj si inak cením, mi krátko pred vojnou povedal: „Odesa je ruské mesto. A predstav si, zmenili ruské názvy ulíc. Viac tam nepocestujem, nemôžem sa na to pozeráť, všetko je po ukrajinsky.“ Po tom, čo vypukla vojna, by to určite nezopakoval, aspoň nie verejne. Zato keď som mu spomenula, že odchádzam na vystúpenie na Slovensko, hneď sa cítil ukričtený: „Vidíš, ako ti je dobre, ja už v Rusku nemôžem vystupovať.“ Chystala som sa mu na to odpovedať: „Prepáč, pre tvoju krajinu, ktorá nás obsadila, som ja nemohla

Irena Brezná: Postrehy emigrantky
Preklad: Jana Cviková, Nikoleta Račková
Bratislava: Aspekt, 2017

Irena Brezná: Vlčice zo Sernovodska
Preklad: Jana Cviková
Bratislava: Absynt, 2016

Irena Brezná: Nevďačná cudzin(n)ka
Preklad: Jana Cviková
Bratislava: Aspekt, 2016, 2. vydanie

21 rokov chodíť na Slovensko.“ Aj Rusi, ktorí sú rozhladení a sú proti Putinovi, majú v sebe istú domýšľavosť. Nezmohli sa na to, aby dekolonizovali svoje myslenie. Rusko mnohým národom ublížilo, na malé národy sa naďalej pozerá zvrchu. Oni majú veľký jazyk, čo tam po nejakej ukrajinčine alebo slovenčine... Ale tento pocit nadradenosti sa začína drobiť.

Ste za bojkotovanie ruskej kultúry?

Myslím si, že je to v tejto dobe potrebné, ale nie paušálne. Propaganda Rusom hovorí – „Európa vás nenávidí“. A bojkot umenia tomu nahráva. Súhlasím, že je nutné žiadať od ruskej opernej speváčky Anny Netrebko, ktorá vystupuje v Nemecku, aby sa jasne dištancovala od Putina, s ktorým oslavovala svoje narodeniny a prijímala od neho ocenenia. A nielen od nej. Etnický pôvod a pas automaticky neznamenajú, že umelec či umelkyňa majú byť zatratení, ale zaujať postoj proti Putinovej vojne musí byť podmienkou. Žijem v multikultúrnej švajčiarskej spoločnosti, kde denne stretávam ľudí z celého sveta, priateľíme sa, spolupracujeme. Nemôžem súdiť druhých podľa ich pôvodu a štátnej príslušnosti, ale podľa ich zmýšľania a konania. Samotný Vladimir Sorokin, ktorý žije v exile, povedal, že, keď Ukrajinci nechcú Puškina – že Puškin bol podľa neho imperialista – majú právo ho vyhodiť na smetisko, čo sa aj stáva, ale vraj nie Čechova, Tolstého alebo Čajkovského. Dostojevskij bol veľký spisovateľ a zároveň bol imperialisticky zmýšľajúci človek, ktorý písal, že pravoslávie spasí celý svet, a preto nepotrebujeme právny štát. Netreba od spisovateľov očakávať, že sú bezchybní proroci. Ich rola a zásluhy sa preceňujú. To, že vedia formulovať, ešte neznamená, že ich dobre sformulované myšlienky sú nutne aj dobré.

V Postrehoch emigrantky spomínate príbeh Rusov a Rusiek, ôsmich stotočných, ktorí v auguste 1968 protestovali v Moskve proti okupácii Československa aj s heslom Za vašu a našu slobodu. Kedy ste si vy naplno uvedomili, čo to znamená sloboda?

Títo úžasní ľudia, ako zosnulá Natália Gorbanevská a Viktor Fainberg, ktorý zomrel nedávno, aj mne vtedy priniesli zvesť, že existuje sloboda nezávisle od útlaku. Oni sa pre ňu rozhodli a chránili si ju i v gulagu či v psychiatrickom väzení a aj tam zostali verní sami sebe. Žiť v demokracii neznamená automaticky byť slobodný/á. Podmienky na to sú, ale závisí odo mňa, ako budem so slobodou narábať. V románe *Na slepačích krídlach* opisujem, ako ma matka v Trenčíne, kde som strávila detstvo, napomínala – „vonku nehovor nič, čo doma počuješ, myslí si, čo chceš, ale nikdy to nepovedz“. Ona na to v temných päťdesiatich rokoch mala dôvod, ale jej zákaz vo mne vyvolal vzburu a aj preto som sa stala novinárkou a spisovateľkou – rozhodla som sa napísať práve to, čo si myslím. Písanie pre mňa znamená rozmýšľanie. Až v procese písania si uvedomím, čo som chcela povedať. Dám to na papier a podrobím kritike, či je to naozaj tak, či si nepotrebujem urobiť ďalšie rešerše alebo je to celé pomýlené a treba začať z iného konca... Ak máme v demokracii pre slobodu dobré podmienky, je škoda len nariekať, oplatí sa aj konať. Keď som na Slovensku, všimam si, že sa ľudia často iba sťažujú – ako plačky na pohreboch na východnom

Slovensku. Pripadáť si ako pomerov neznalá pragmatická cudzinka, keď sa naivne pýtam, či by sa nedalo niečo podniknúť. A odpoveďou býva aj zaužívané mávnutie rukou – „ale to sa neoplatí, nevieš, ako to tu je“. Zostal tu ešte určitý pesimizmus a pasivita, aj keď sa mnohé zmenilo a mení.

O svojej skúsenosti s emigráciou ste tiež napísali, že nielen domáci na vás pôsobili ako Marťania, aj vy ste boli pre nich záhadou. Čo by sme mali robiť, aby sme nepôsobili na ukrajinských utečencov ako Marťania a rozumeli si?

Myslím, že ako Marťania na nich môžu pôsobiť ľudia, ktorí podporujú Putina a sú proti dodávaniu zbraní Ukrajine. Určite je dobré, že ukrajinskí utečenci tu môžu legálne pracovať. Práca pomáha pri prekonávaní problémov. Emigrácia je traumatizujúca, hlavne prvé roky. A pocity cudzoty treba uľahčiť aj deťom. Vo Švajčiarsku, kde je desaťročia stále viac a viac prisťahovalcov, sú v školách na to pripravení, majú špeciálne triedy a jazykové doučovanie. Tlmočím v školách pre deti prisťahovalcov, vidím, aká je to záťaž aj pre pedagógov, zamýšľajú sa nad tým, ako ich podporiť, a robia rôzne programy. Snaha začleniť utečencov a utečenký do spoločnosti by sa nemala vyvíjať jednosmerným integračným tlakom, ale prostredníctvom toho, čo nám môžu prisťahovalci – v prípade Ukrajiny sú to hlavne prisťahovalkyne – ponúknuť a čo potrebujeme my. Treba to vzájomne a jasnocitne vyjednávať. Keď chodím s vnukom do parku na detské ihrisko a počujem ruštinu, matky sa pýtam, či sú z Ukrajiny. Ak áno, tak ich pozdravím Sláva Ukrajine a oni odpovedajú Hrdinom sláva. Ak sú z Ruska, sú opatrnejšie. Prejaví sa u mňa novinársky reflex, chcela by som sa čo najviac dozvedieť, ale rozumiem, keď mlčia. Táto vojna nás všetkých mení.

Ako vnímate pojem integrácia? O sebe ste povedali, že žijete v treťom priestore. Čo znamená interkultúrna flexibilita?

Na Slovensku sa ma pýtajú, aký pojem je správny, či asimilácia, alebo integrácia. Ani jeden; za najvhodnejší považujem participáciu. To znamená, že do svojej osobnosti si integrujem tie hodnoty, ktoré uznám za vhodné, a tak participujem na spoločenskom dianí, teda ako subjekt a nie ako do nej integrovaný objekt podľa zjednodušených predstáv hostovskej krajiny. Samozrejme, že sa naučím cudzí jazyk a dodržiavam zákony. V románe *Nevďačná cudzin(k)a* sú rôzne obrazy tohto vývoja, napríklad navrstvenie osobnosti alebo zošívanie si nového patchworkového odevu a iné metamorfózy. V debatách o multikultúrnej spoločnosti sa začali používať pojmy ako usadiť sa v treťom priestore či získať interkultúrnú flexibilitu – to znamená naučiť sa prepínať z jednej mentality do druhej. To je tá získaná pružnosť a otvorenosť. Je to voľné disponovanie s kultúrnymi a osobnými predstavami. Prisťahovalci a prisťahovalkyne s touto dlhoročnou existenčnou skúsenosťou vedia, že je to nekončiaci sa proces, ktorý každý človek rieši po svojom. **KR**

Prekračujem pupočnú šnúru

Dve ženy s rovnakým menom
Anna boli počas prvých dní ruského
totálneho útoku na Ukrajinu
v posledných mesiacoch tehotenstva.
Aké to je, darovať život v čase, keď
niekto o život oberá?

✦ Myroslav Lajuk

Opúšťať telo je ľahké

„Manžel so zatiaľ mi pre chvíľku pôrodu pripravili cukrový roztok. Z detstva si pamätám, že keď sa telí krava, treba jej pripraviť sladkú vodu,“ vysvetľuje Anna Alijevová, ktorú vojna zastihla v poslednom mesiaci tehotenstva v okupovanej Černihivskej oblasti bez liekov, jedla a teplej vody.

„Ešte pred začiatkom vojny sa mojej najstaršej dcéry a môjmu manželovi snival rovnaký sen: napadli nás zombie,“ smeje sa Anna. Keď do jej dediny vstúpili nepriateľské vojská, zo zdravotníckeho materiálu mala len ampulku s liekmi proti bolesti a sterilné rukavice. Annin brat býval za riekou, no všetko bolo zablokované. Anna je zdravotníčka. Jedného dňa k nej prišli susedia: pri pokuse o obsadenie územia Rusi zranili 25-ročnú dievča, v bruchu jej uviazli dve guľky. Aj na operačnom stole by jej sotva pomohla – dala jej aspoň svoju ampulku proti bolesti, aby jej uľahčila smrť. Na druhý deň sa začal Annin pôrod.

Mala už štyri deti – vedela, čo ju čaká. Jej manžel, zať a svokor boli doma; Anna ich musela skrývať, pretože od začiatku všetci videli, ako Rusi „chlapov niekam odvádzajú“ – tam, odkiaľ sa nikto nevracia. Anna hneď vyhlásila: „Nepotrebujeme nijaké hrdinstvo. Mojou úlohou je, aby všetci prežili.“ Staršie dcéry majú niečo vyše 20. Anna im zakázala chodiť po dedine. Teraz priznáva: „Je dobré, že sme nevedeli o Buči. Strach prífahuje problémy.“ Anna zabarikádovala okná a pripravovala sa na pôrod bez lekárov. Namiesto kúrenia si vonku rozložili oheň a nahrievali tehly, ktoré potom najstaršia dcéra nosila do domu. Pri ostreľovaní šla Annina rodina do priestoru pod schodmi, kde sa v miestnosti jeden a pol krát dva metre medzi dvomi stenami ukryvali všetci. K ostreľovaniu dochádza takmer každý deň. Raketa Uragan raz letela blízko ich domu, ale nevybuchla.

Jedného dňa Anna videla, ako dvanásť ruských vojakov prepadávali domy. Vyšla k nim a pustila sa s nimi do reči. Na otázku, či sú v dome nejakí muži, odpovedala: „Nemáte dosť svojich?“ Zámerne s okupantmi žartovala, chcela ich unaviť a odvrátiť pozornosť. Vymyslela si príbeh, že jej Saško je v Amerike, aby zarobil peniaze na stavbu domu. Medzitým sa traja dospelí chlapi v dome ukryli za nábytkom pod kopami oblečenia a iných vecí. Nastal deň pôrodu: „Vyšlo slnko, bol krásny deň, všade ticho.“ Mladší syn vyšiel von. Zrazu sa začalo ostreľovanie: „Bežím k nemu, lebo stúpil od strachu, ťahám ho. Vtom vidím, že mi odtiekla plodová voda.“ Anna priniesla syna do domu a sama sa skryla na toailete: „Začala som sa triasť.“ V tej chvíli k nej prichádza na návštevu susedka – krymská Tatarčka Ajše. Počas stalinských deportácií v roku 1944 bola aj jej rodina vyvezená z Krymu. Keď to už bolo možné, rok po vyhlásení samostatnej Ukrajiny sa Ajše vrátila. A po Putinovej anexii polostrova musela dom opúšťať znova. Utekať musela aj spod Černihova po tom, čo nezvládla každodenné plienenie a vyhrážky Rusov. Napriek bombardovaniu a ostreľovaniu teraz prichádza za Annou, ktorá na toailete čelí panickému záchvatu. Ajše jej rozpráva, že sa spolu so sestrou narodili v horách, kde s pôrodom pomáhal ich otec: „Aj ty to zvládneš!“ Anna sa skutočne pomaly upokojila. Dokázala už porodiť štyri deti! A tak nevedno, prečo opakuje príbeh svojej matky, ktorá mala päť detí a jedno z nich – z druhej strany rieky. Povzbudená Anna teda vyjde von a požiadala svojho manžela, aby si obliekol ženský kabát a na hlavu dal šatku. Vie totiž, kde v záhrade rastie žihľava, ktorá dokáže zastaviť krvácanie. Manžel vykope korene žihľavy, vráti sa a urobí odvar. (Deti potom budú otca zo žartu volať Baba Šura). „Každý presne vedel, za čo je zodpovedný,“ hovorí Anna. Zohriali vodu, do odvaru namočili silnú šnúru na podviazanie pupočnej šnúry, pripravili posteľ, vodu a handry. Kontrakcie trvali dlho, bolesť sa stávala neznesiteľnou. Vystrašení muži chodia po dome, za oknami hrmí. Ubehnú veľa času, každý je z prílišného napätia unavený. Po istej chvíli začne bolesť miznúť. To nie je dobré znamenie. Dieťa nevychádza. Bolesť úplne zmizne a s ňou aj zvyšok citlivosti. Anna je zúfalá, ale nevzdáva sa. O polnoci začali muži napriek hlučnému ostreľovaniu driemať: „Dom sa triasol, akoby ste cestovali

Myroslav Lajuk (1990)
Spisovateľ, novinár,
scenárista, pedagóg
na Kyjevo-Mohylanskej
akadémii. Autor troch
románov a troch
básnických zbierok,
ktoré získali mnohé
ocenenia: BookForum
Best Book Award,
Cena fondu Kovaľovych,
Litakcent Roku, Cena
Smoloskyp, užší výber
Kniha roka BBC a iné.
Jeho diela boli preložené
do 20 jazykov a jeho
knihy vyšli v Litve,
na Slovensku a v Poľsku.
Črty o vojne a iné texty
vyšli v médiách:
Los Angeles Review
of Books, Nowa Europa
Wschodnia, Lawfare,
New Statesman, LitHub...

vlakom.“ Zaspala aj susedka Olena, ktorú pozvali kvôli špeciálnej úlohe. Zrazu všetko stíchlo. Anna si spomína, ako počula, že v nej tečie voda ako z prameňa. Začne dieťaťu šepkať:

„Dcérenka, pomôž.“

Dieťa sa v tej chvíli začne hýbať, nohy má opreté hore o brucho, hlavíčkou sa tlačí dopredu: „Cítila som praskanie väzov, chrupavky.“

Muži sa zobudili, mali strach, lebo sa zdalo, že Anna omdlela. „Trasú mnou. Prebrala som sa a hovorím: ‚Všetko je v poriadku.‘ Potom ma opäť premohla bolesť – dieťa bojovalo o život. Myslela som, že stratím vedomie. Pohrýzla svojho zaťa, manželovi som vytrhala vlasy.“ Presne kvôli tomu k nám prišla suseda Olena: Anna sa bála, že muži sa zlaknú vzhľadom, Olena ho teda mala chytiť, vziať do náruče.

„Vo chvíli, keď sa za oknom ozval silný výbuch – červený oheň – som porodila.“ Keď to Anna rozpráva, najprv sa veľa smeje, potom zväšňuje: „To ticho. Viete, to ticho je hrozné.“ Anna nebola zmätená: „Jednou nohou prekročím pupočnú šnúru, vezmem dieťa a začnem odstraňovať hlien z nosa a úst. Potom dieťa otočím a udriem po chrbte, aby som mu spôsobila bolesť.“ Dieťa sa dusilo...

Na oddych je však ešte priskoro. Je tu ďalší problém – nejde von placenta: „Mohlo mi to vziať život. V nemocnici sa v takej situácii zvyčajne podá narkóza a ženu rýchlo vyčistia. Jedinou osobou, ktorá tu teraz mohla niečo spraviť, som bola ja sama.“

V tom čase sa už vonku rozvidnelo, ostatné deti sa zobudili a tešili zo sestričky. Aj muži sa uvoľnili. Anne sa začína zväčšovať brucho – vnútorné krvácanie. „Popôrodné krvácanie,“ hovorí Anna, „je najhoršie. Žena veľmi rýchlo stráca krv. Toto poznanie ma vydesilo ešte viac. Povzdychne si: „Ak to teraz vzdám, bude to ľahké, lebo opustí telo je ľahké. Ale čo bude robiť bezo mňa dieťa? Čím ju budú kŕmiť?“

Zať pomáha Anne vstať, ona si vezme sterilnú rukavicu. Suseda Olena začína rozumieť situácii a vystrašene sa pýta: „Myslíš to vážne?“ Anna prikývne: „Treba žiť.“

Anna si siahne do lona a pástou masíruje steny maternice, aby sa začala sťahovať. Ak by žena počas toho, ako je maternica uvoľnená, placentu oddelila, začalo by sa krvácanie. Anne sa ale darí dobre.

Najmladší Annin syn neskôr povie, že nad nimi videl akúsi kupolu: „Akoby obrátenú misku, ktorú postavili anjeli.“

Až po okupácii, keď sa obnoví spojenie, sa Anna dozvie, že jej brat Oleh, ktorý býval za riekou, hrdinsky zomrel v prvých dňoch vojny. Mal 35 rokov, 13-ročného syna a 2-ročnú dcéru. Pár dní pred koncom okupácie Anna vyjde von. Stretne ruského dôstojníka, ktorý sa jej opýta: „To vy ste rodili?“ a pochváli ju: „Ste statočná.“ A potom, špinavý od cudzej krvi, sa ešte raz pozrie na mamu s dcérou a začne plakať.

Horšie ako strelba

Iná Anna – Anna Ciacko – nerodila počas výbuchov za oknom, no strach a zúfalstvo ju prenasledovali od chvíle, čo utiekla z Ukrajiny, až kým sa nevrátila do vlasti.

24. februára sa Anna zobudila veľmi skoro. O 5,20 videla záblesk z panoramatického okna v spálni a počula prvý výbuch a zobudila manžela. Mali starostlivo vybraného skúseného lekára, overenú nemocnicu, absolvovali predpôrodné kurzy pre partnerov, mali kočík, detskú postieľku, oblečenie – no poučení knihami o vojne si so sebou zobrali len dva malé kufriky. Rozhodli sa ísť k 92-ročnej babičke, ktorá žije neďaleko Kyjeva v opačnom smere, ako je trasa do Buče – zdalo sa, že tam bude bezpečnejšie.

V obci však nebola elektrina, voda ani kúrenie. Anna sa smeje: „Raz nám kolegyňa napísala: otvorte si YouTube a sledujte s manželom, ako rodiť doma.“ Denis je občanom Bieloruska. Keď tam boli v roku 2020, jeho brat utiekol pred Lukašenkovým režimom do poľského Bielostoku. Anna otvorila mapu a zamierili do Bielostoku.

„Najťažšie bolo opustiť babičku. Začala sa lúčiť, akoby to bolo navždy,“ spomína Anna. „Sama som plakala tak, aby to nevidela. Moja stará mama prežila dva roky nacistickej okupácie a teraz opäť počula strelbu.“ Situáciu uľahčoval fakt, že neďaleko býval babkin syn, Annin strýko, spolu s manželkou a synom.

Na hranici s Poľskom Anna a Denis stáli 30 hodín: „Signál bol slabý, nevedeli sme ani to, či ešte ako Ukrajina existujeme. Šla som sa prejsť a videla som, kto sedí v autách: za volantom boli ženy, v autách samé deti, dve, štyri... Videla som šoférovať ženu s dvomi tínedžermi, dvomi deťmi vo veku 6 – 7 rokov a s jedným bábätkom, ktoré sedelo pri maminých prsiach. Vtedy som pocítila skutočnú hrôzu, lebo mi došlo, že práve odchádza budúcnosť tejto krajiny. Pomyslela som si: oni sa už nevrátia. A toto bolo desivejšie ako ostrelovanie.“

Annino tehotenstvo prebiehalo dobre. Počas pôrodu však podľa lekárov nastali komplikácie a potrebovali teda Annin súhlas s cisárskym rezom. Napadlo im preložiť potrebné informácie cez Google Translator, Anna so zákrokom súhlasila a tak sa o 9.43 narodil Eliáš.

Keď Annu preložili z chirurgického stola na nemocničný vozík, konečne začala zdravotníkom trocha rozumieť. Počula, že praktikantovi, ktorý jej robil cisársky rez, povedali: „Nabudúce robte rez jedným pohybom.“ Anna si už predstavovala, ako má namiesto jedného stehu hneď niekoľko: „Keď mi pri prepúšťaní dali dole náplasti, bol tam nakoniec len jeden hlavný steh a z neho niekoľko tenkých zárezov. Neboli ani zošité, ako som pochopila, a teraz ich ani nevidno. Ale tri dni v pôrodnici som si myslela, že ma praktikant znetvoril.“

Keď Eliáša po zákroku priviezli k Anne a ona sa ho snažila dojsť, na oddelenie vošiel asi 50-ročný lekár. V prítomnosti ostatného personálu sa na ňu obrátil rusky s prízvukom: „Takže u vás je vojna? Ukrajinu už čoskoro zrovnajú so zemou. Tak ako Mariupol. A vôbec, veď Ukrajina neexistuje. Podelíme sa podľa Dnepra: východ Rusku a západ Poliakom. Pravda, Poľsko si svoju časť nebude chcieť zobrať.“ Anna bola vyčerpaná: „Ležím a nemôžem ho udrieť, lebo polovicu tela mám v anestéze. Nemôžem naňho ani kričať, veď som práve porodila dieťa.“ Anna a Denis nie sú veriaci. Rozhodli sa však dieťa pokrstiť v gréckokatolíckej cirkvi, ktorá bola počas ZSSR zakázaná a veľká časť jej kňazov a biskupov bola prenasledovaná pre ich proukrajinský postoj. Anna nepopiera, že potrebovala akúsi dodatočnú „ochranu“ – chcela dúfať aspoň v niečo. Podstatné však pre ňu bolo niečo iné: „Ak sa rozhodneš pre krst, dávaš tým dieťaťu aj spoločenstvo. Myslím si, že gréckokatolíci sú dobrá komunita. Toto mi v detstve chýbalo. Je pre mňa dôležité, aby mal môj syn takúto kotvu. Aby mal okolo seba dobrých ľudí.“ Možno je to náhoda, ale vždy, keď Anna alebo ja povieme slovo „vojna“, začne malý Eliáš kričať.

...

Od začiatku vojny do decembra sa v Kyjeve narodilo 12 707 detí. V roku 2021 však bolo toto číslo dvakrát vyššie. Na Ukrajine sa rodia deti počas bombových útokov. Nemocnice boli zničené v Žytomyre, Mariupole, Izjume... Podľa ministerstva zdravotníctva bolo k 11. novembru úplne zničených 144 zdravotníckych zariadení, 958 má rôznu stupeň poškodenia.

Text vznikol v rámci projektu „Ukrainian authors for Europe. Europe for Ukrainian authors“, ktorý organizuje Rozstaje.art s podporou Bázis – Maďarský literárny a umelecký spolok na Slovensku. Projekt je spolufinancovaný Medzinárodným vyšehradským fondom.

Preklad **Valéria Juríčková**

Text je krátený. Celý ho nájdete na www.litcentrum.sk

Prekladá umelá inteligencia

Umelá inteligencia dnes už maľuje, píše i prekladá. V súvislosti s knižným prekladom už zazneli predpovede, že povolanie prekladateľa sa zmení na editora strojových prekladov. Pri beletrii je to podľa odborníkov zatiaľ stále sci-fi. Isté však je, že strojové prekladače už teraz menia knižný trh. Ako vidia budúcnosť naše prekladateľky?

Myslím, že každý aspoň trochu počítačovo gramotný prekladateľ už zo zvedavosti vyskúšal použiť voľne dostupný prekladač, ktorý funguje na báze neurónových sietí. Pri preklade bežných textov môže takýto nástroj výrazne ušetriť čas, stačí len výstup detailne porovnať s originálom a precízne zredigovať. Pri preklade umeleckej literatúry je však (zatiaľ) z môjho pohľadu úplne nepoužiteľný, keďže úprava strojového výstupu by ma stála viac času a energie, než keď prekladám od nuly, a navyše zvädza k nesprávnym, nekoncepčným a menej tvorivým riešeniam. Podľa mňa skôr či neskôr po strojových prekladoch siahnu aj slovenské vydavateľstvá, keďže sa dlhodobo sťažujú, že nemajú peniaze na adekvátne finančné ohodnotenie prekladateľov a redaktorov. Pravdupovediac, už aj teraz nájdeme na slovenskom trhu tak doslovne preložené knihy, že človek zapochybuje, či za nimi naozaj stojí živý prekladateľ alebo je to len povrchne zredigovaný nepriznaný strojový preklad. Myslím, že umelá inteligencia už aj dnes postačí na preklad braku – kníh s jednoduchým príbehom bez umeleckých kvalít – na preklad hodnotnej literatúry však zatiaľ nemá a nepredpokladám, že by sa to v blízkom čase zmenilo.

Literárny preklad na Slovensku dlhodobo ohrozujú najmä katastrofálne nízke honoráre a nezdá sa, že by sme smerovali k zlepšeniu situácie. Preto by som si želala, aby príchod umelej inteligencie pomohol všetkým aktérom vo vydavateľskom reťazci, vyčistil prekladateľský trh a zmenil paradigmu odmeňovania profesionálnych prekladateľov a redaktorov. Ak vydavateľstvá vďaka neurónovým sieťam ušetria čas a peniaze na preklade konzumnej literatúry, mohli by viac prostriedkov investovať do ľudských prekladateľov a prekladateľiek, ktorí budú pracovať na náročnejších tituloch. Ak sa tak nestane, je dosť pravdepodobné, že kvalitnú zahraničnú literatúru budeme čoskoro čítať už len v anglickom alebo českom preklade. A nebude to vinou umelej inteligencie.

✦ Barbara Sigmundová

Strojový preklad služieb ako je DeepL využívajú mnohí, zväčša pokusne, aby videli, ako si s niečím poradí, alebo ako akúsi kostru či rámec, s ktorým ďalej pracujú. Pri strojovom preklade DeepL-u sa však nedá hovoriť ani v rámci často omieľaného „dobry sluha, ale zlý pán“, je to trochu komplikovanejšie. Podľa môjho názoru potrebu ľudských prekladateľov nenahradí. Musíme však rozlišovať, či hovoríme o umeleckom, literárnom preklade alebo o bežných prekladoch rôznych textov od zmlúv po novinové články.

Pri tých druhých je DeepL využiteľnejší, zovšeobecnene by sa dalo povedať, že čím štandardizovanejší text čo do formálnej či stylistickej stránky, tým lepšie si s ním vie DeepL poradiť. Pri literárnom preklade však až taký použiteľný nie je. Pekne to vidieť práve na tom preklade knihy do češtiny, pri ktorom vydavateľstvo otvorene priznalo preklad DeepL-om. Redaktorka, ktorá ho potom spracovala do čitateľnej podoby, musela v podstate prekopať celý text, dalo by sa povedať, že sa na ňom možno narobila aj viac, ako keby ho sama prekladala, ale napríklad autorské práva za preklad nemá.

DeepL nerozumie vtipom, nechápe sarkazmus, situačné a spoločenské rozdiely medzi tykaním a vykaním, čo je často dosť dôležité, nevie pracovať so slangovými výrazmi, nedokáže odhadnúť správnu úroveň citového zafarbenia, a to všetko je pri literárnom preklade veľmi dôležité. Veľmi zvláštne je, že niekedy si do prekladu odseku sám od seba pridá vetu navyše alebo v priamej reči dá na začiatok vety ženský rod a na koniec mužský, často produkuje vyslovene nesprávne výstupy alebo také, ktorým chýba prirodzený tok.

Veľkým problémom DeepL-u je aj to, že akoby sploštuje, vymazáva individuálny výrazový štýl autora aj prekladateľa. Niektoré jeho výstupy možno po dôslednej redakčnej práci považovať za „dobré“, ale nie výborné. Ak chceme kvalitný preklad, DeepL nám ho nedá. V konečnom dôsledku znamená preklad od DeepL-u množstvo zahodených o trochu lepších stylistických riešení v prospech tých „postačujúcich“.

✦ Ivana Krekáňová

Téma umelej inteligencie je pre mňa, prekladateľku a veľmi obmedzenú znalkyňu informačných technológií, tak trochu tiesnivá. Môj úžas a zároveň bázeň vyvoláva, samozrejme, neznalosť. A nejde pritom o neznalosť, ktorá by vyplývala z jej používania, ale o neznalosť jej podstaty.

Napríklad na prekladač DeepL som narazila približne pred dvomi rokmi a zistila som, že mi môže vynikajúco pomáhať najmä pri čítaní a uvažovaní o anglicko-jazyčných štúdiách z oblasti humanitných vied. Hoci ide o texty vedecké, miera abstrakcie a krásy často i v nich prekračuje strohý akademický jazyk. Prekladač si s nimi, pokiaľ je ich angličtina dobrá, na moje prekvapenie vedel poradiť celkom dobre. A preto ma zvedavosť, prirodzene, doviedla aj na myšlienku vyskúšať ho na umeleckom texte. Pracovala som na preklade zbierky poviedok *Melanchólia* od rumunského spisovateľa Mirceu Cărtărescu. Publikum, ktoré jeho knihy v slovenčine čítalo, istotne vie, že ide o diela filigránskej barokovej predstavivosti, ale i jazyka: čo sa slovníka aj konštrukcie viet týka. Navyše tu nejde o preklad z tzv. veľkého do tzv. malého jazyka, ale o preklad medzi dvomi „malými“ jazykmi či literatúrami. Riešenie prekladača, napríklad vety „Amintirile și dorințele i se amestecau în întunecatul april“, ma však nepresvedčilo. Vetu preložil takto: „V jeho tmavom apríli sa miešali spomienky a túžby.“ Môj preklad – „Pamät a žiadostivosť sa jej pomiešali ako v tmavom apríli“ – sa pridržiava syntaktického pôdorysu rumunskej vety, citu pre vyjadrenie podmetu (a nie predmetu), ale napríklad aj takej základnej veci, ako je rod.

Nuž, a čo je najzásadnejšie – a tu by som, naopak a nadsadene, samozrejme, očakávala najväčšiu výpomoc umelej inteligencie – v borghesovsky nekonečnej knižnici textov internetu prekladač nevedel odhaliť intertextuálne odkazovanie Cărtărescovej vety na Eliotov „najukrutnejší mesiac“, v ktorom sa „mieša žiadostivosť a pamät“ (v preklade Jána Buzássyho a Zuzany Bothovej), ale ani na názov zbierky rumunského básnika Emila Bottu *Întunecatul april* (*Tmavý apríl*). Nadšenie z možnosti a perspektív umelej inteligencie pri umeleckom preklade podľa mňa stále schladzujú jej nedostatky: v interpretácii kultúrnych konotácií, dvojzmyslov, humoru, vyhodnotení nepravdivých zdrojov a pod. Takže ja svoju myseľ stále radšej analógovo rozširujem o inteligenciu slovníkov a korpusov (hoci aj prístupných online), rady kolegov a kolegýň (voňajúce kávou) a, samozrejme, o čítanie, a to na úkor riešení umelej inteligencie, ktorú som sa aspoň zatiaľ a výhradne pri preklade umeleckej literatúry rozhodla nekrmieť krásnymi textami. Nech sa to, neintuitívna, nenaučí lepšie aspoň dovedy, kým ľudia od programovania či neurovied neprídu na to, že i cit a intuícia sa dajú prepísať do kódu...

A či by bolo vhodné uvádzať umelú inteligenciu ako spoluautorku prekladu? No istotne, pokiaľ ňou bola do veľkej miery, napríklad pri preklade kuchárskej knihy či turistického sprievodcu.

Ak však poslúžila ako ktorýkoľvek iný nástroj – slovník, korpus, rada dobrého kamaráta či špecialistu – potom jej postaći zmienka v poznámke prekladateľky/prekladateľky. Alebo i nič, ako je u nás zvykom...

✦ Eva Kenderessy

Ešte pred niekoľkými rokmi boli strojové preklady skôr vhodné na zasmiatie ako na efektívne využitie pri práci. Musím však povedať, že súčasný pokrok v tejto oblasti asi prekvapil väčšinu z nás prekladateľov. Keď hovoríme o odbornom preklade, strojové preklady sa výrazne zlepšili a pri istom druhu textov môžu byť veľkou pomôckou. Ja sama ich využívam pri preklade rôznych odborných textov vrátane lingvistických. Ešte zrejme potrvá, kým sa na ne budeme môcť celkom spoľahnúť, ale texty, kde sa opakujú termíny a formulácie, sa už napríklad prekladaču DeepL darí prekladať na veľmi dobrej úrovni.

Nespornou výhodou je, že prekladač ponúka synonymné či podobné výrazy, takže úprava textu je veľmi rýchla a dynamická. V súčasnosti by bolo rozhodne nesprávne predpokladať, že text sa počítaču podarilo preložiť bez chyby; korektúry i porovnania s originálom sú nevyhnutné, o to viac, ak ide o nie celkom bežný text, tam môžu byť posuny a omyly dosť závažné. Je však evidentné, že prekladače sa rýchlo zlepšujú, generujú preklady z čoraz väčšieho objemu textov a opráv bude čoraz menej.

V oblasti umeleckých textov sa na umelú inteligenciu celkom spoľahnúť nemôžeme. Kým v odborných textoch prevláda denotatívny význam, v umeleckých vstupujú do hry metafory, dvojzmysly, alúzie i vtipy, často hrá úlohu aj zvuková stavba slova či rýmy. Tieto javy stroj zatiaľ nevie zohľadňovať, a preto neponúkne adekvátny ekvivalent v prekladovom jazyku. V tejto chvíli je pre mňa priam nepredstaviteľné, že sa mu to raz podarí. Ajtáci tvrdia, že i to príde, no neverím, kým neuvidím. Je možné, že ma rovnako ako v prípade odborného prekladu čaká prekvapenie.

✦ Jana Benková Marcelliová

DeepL ako hrozba či pomoc?

O najnovšom vývoji strojových prekladačov sme hovorili s odborníkom na umelú inteligenciu Martinom Takáčom.

✚ Marek Vadas

doc. RNDr. Martin Takáč, PhD.
Pôsobí v Centre pre kognitívnu vedu Katedry aplikovanej informatiky FMFI UK. Je autorom knihy *Mysel ako objekt. Kde hľadať pevný bod v meniacom sa svete?* (Absynt, 2020)

Na akom princípe funguje strojový prekladač DeepL?

Pracuje na báze takzvaných umelých neurónových sietí, ktoré sú inšpirované ľudským mozgom. Ten sa skladá zo sto miliárd neurónov a informácia sa medzi nimi šíri cez spojenia, ktoré sú tvárné, plastické a menia sa pri zapamätávaní si nových vecí. Umelá neurónová sieť je obrovská matematická funkcia s miliardami parametrov, ktoré sa menia počas učenia. Sieť sa učí nové veci počas takzvaného tréningu, kde sa jej predkladajú vzory toho, čo sa má naučiť. Pri preklade sú to páry viet, takže pri tréningu jej predložíme napríklad slovenskú vetu, sieť vypočíta jej preklad, ten sa porovná so vzorovým, napríklad anglickým prekladom a parametre siete sa upravujú tak, aby v budúcnosti dali výsledok bližší tomu želanému vzorovému prekladu. A to sa robí milióny ráz s rôznymi vetami. Na rovnakom princípe fungujú aj ďalšie prekladače, napr. Google Translate, ale DeepL, ktorý v súčasnosti dokáže prekladať medzi 31 jazykmi, býva v slepých textoch hodnotený až trikrát lepšie, čo sa týka presnosti, prirodzenosti a celkovej kvality prekladu. Details, prečo je lepší, nevieme, pretože algoritmy učenia sú obchodným tajomstvom, ale časť jeho úspechu je v tom, že má veľmi kvalitný paralelný korpus. Čerpá z textov, ktoré sú viacjazyčné, či už patenty, dokumenty EÚ alebo podobne. V takýchto korpusoch identifikuje vety, ktoré si navzájom zodpovedajú a potom má iný algoritmus, ktorý hodnotí kvalitu prekladu a je natrénovaný na základe hodnotení ľudských expertov v preklade.

Je preklad totožného textu zakaždým rovnaký?

Je. Je to preto, že keď sa takýto veľký model natrénuje, parametre sa zafixujú a ďalej sa nemenia; ak tam nevstupuje nejaký náhodný faktor, výsledok je vždy rovnaký. To však ale zároveň znamená, že pokiaľ budú autori takúto sieť dotréňovať na nových dátach a budú svoj algoritmus zlepšovať, preklad toho textu už v budúcnosti nemusí byť rovnaký. Takisto aj užívateľ môže do procesu prekladu zasahovať tým, že dodá svoj slovník termínov, DeepL ho bude rešpektovať a podľa neho konzistentne prekladať. Dočítal som sa, že je možné zvoliť si aj medzi formálnym a menej formálnym módom prekladu.

Je teda možné overiť autorstvo prekladu?

Áno, jednoduchým porovnaním zhody. Vo vedeckej komunite sa používajú rôzne testy na plagiátorstvo a aj tu platí, že ak máte preklad, o ktorom neviete, či ho urobil človek alebo stroj, porovnáte

ho s prekladom urobeným pomocou DeepL a zistíte percentuálnu zhodu.

Hovorí sa o hrozbe, že prekladatelia prídu v súvislosti s umelou inteligenciou o prácu ako prví a stanú sa z nich editori strojových prekladačov...

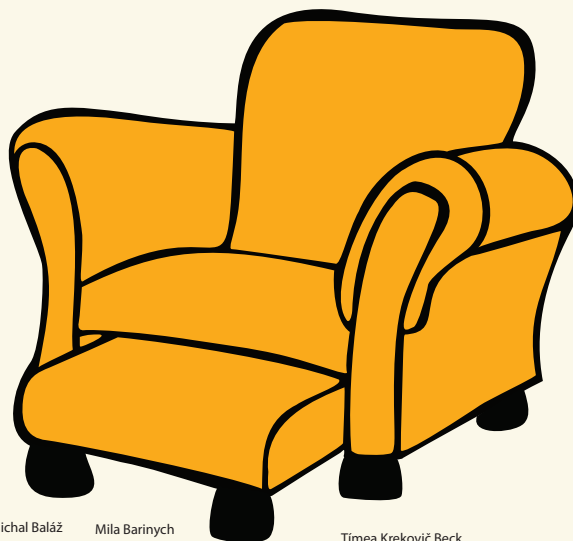
Strojové preklady sa v súčasnosti ešte nevyrovňajú ľudským prekladom, ale stále sa zlepšujú, takže je reálne, že jedného dňa dosiahnu porovnateľnú kvalitu. To však nemusí znamenať, že prekladatelia prídu o prácu, len sa povaha ich práce zmení. Budú používať strojové prekladače ako nástroje, tak ako dnes možno používajú nástroje na gramatické opravy. Ich práca bude spočívať v editovaní a dizelovaní prvotného prekladu, dodávaní osobitého štýlu a podobne. Sám som si to vyskúšal pri mojej knihe, ktorej anglický preklad chystám. Najprv som sa strojovému prekladu veľmi bránil, ale keď som si skúsil preklad malého úryvku, bol som prekvapený prirodzenosťou viet vygenerovaných DeepLom. Bolo tam však dosť nepresností, takže si to vyžadovalo ďalšiu precíznu prácu editorky, najmä čo sa týkalo správnosti prekladu niektorých technických záležitostí. Ale bolo to rýchlejšie ako manuálny preklad od nuly. Experimentoval som aj so spätným prekladom. Vzal som kus svojho slovenského textu, dal ho preložiť do angličtiny a späť a prekvapilo ma, že na mnohých miestach sa mi spätný preklad páčil viac ako originál, bol jednoduchší a plynulejší. Myslím, že DeepL nemusí byť nutne hrozba. Prekladateľom zvýši pohodlie práce a ich produktivitu, čo im umožní znížiť cenu a zvýšiť svoju dostupnosť. Dopyt po prekladoch stále bude, takže otázka by nemala byť formulovaná tak, že ľudský verzus strojový preklad, ale čo dokážu ľudskí prekladatelia s pomocou výpočtových nástrojov.

Zmení sa DeepL v budúcnosti natoľko, že bude schopný v texte rozoznávať citové zafarbenie a metafory?

DeepL je už teraz veľmi dobrý v preklade idiómov a metafor. Nerobí iba doslovný preklad. Ak je však niekde miesto pre autorskú originalitu prekladateľov, tak je to pri preklade umeleckých textov alebo textov, ktoré by mali mať istý osobitý štýl. Aj toto sa však v budúcnosti môže zmeniť. Existuje nástroj umelej inteligencie na generovanie obrázkov, ktorému môžete zadať želaný obsah, teda napríklad krajinu s koňmi, ale nech je to napríklad v štýle Dalího. Ak by boli umelé neurónové siete trénované na textoch určitých štýlov alebo autorov, bude možné zadať, aby preložil text v štýle napríklad Borgesa alebo Kerouaca.

POVIEDKA

2023

Agda Bavi Pain Gabriela Alexová Kristína Antálková Ján Babarik Feri Bacsí Maroš Baňa Michal Baláž Mila Barinych Tímea Krekovič Beck
Matúš Benkovič Martina Boleková Radek Bachratý Kornélia Bujňáková Lubor Bystrický Oliver Bakoš Daniel Barták Zuzana Gréta Belková
Maroš Berák Ján Birčák Rastislav Boroš Jana Borsuková Agáta Brozová Jaroslav Broz Jozef Capek Ivana Csalová Milan Čarnanský Daša Čejková
Dag Šimon Drgoňa Vojto Drozdík Marek H. Eliáš Balla Rado Olos Erik Galamboš Benjamin Škreko Ján Glonda
Lubo Dobrovoda Braňo Hochel Terézia Fabianová Zuzana Ferenczová Boris Filan Anna Gajdošová Ján Gbúr Ivana Gibová Marek Godovič
Zuzana Dominová Druzg Katarína Duranová Kveta Fajčíková Mária Figuorová Ján Hadravský Marcel Forgáč Tomáš Horváth Peter Getlik
Milan Gonda Jozef Girovský Tomáš Hasala Dorota Hinštová Karol D. Horváth Katarína Hradíleková Kristína Hušeková Michal Hvorecký
Martin Greguš Michal Habaj Karol Hajdu Laco Hanniker Tibor Havlík Igor Hochel Katarína Hradíleková Kristína Hušeková Michal Hvorecký
Vlado Janček Peter Ankou Anna Jónasová Richard Pupala Ján Hlatký Nicol Hochholczerová Zuzana Kepplová Monika Kompaniková
J. S. Jankin Zora Jaurová Jana Juráňová Daniela Kapitáňová Peter Karpinský Martin Kasarda Miriam Landae Ján Masár Michaela Macejková
Márius Kopcsay Jana Krajčovičová Marína Kružičová Ján Kvapil Ivana Lacková Silvester Lavrik Rudo Ličistvár Martin Loduha
Marek Kopča Václav Kostelanski Tomáš Kríž Miroslava Kulková Katarína Labajová Júlia Landová Kristína Lenart Martin Longa
Uršula Kovalyk Ladislav Kravčík Soňa Uriková Jaroslav Labajová Zuzana Mojžišová Bibiana Muráriková Radoslav Lipták
Veronika Macháčková Martin Marek Peter Krištúfek Norbert Mikláš Matúš Mikšík Katarína Labajová Júlia Landová Kristína Lenart Radoslav Lipták
Miro Macko Juraj G. Mandel Miroš Mažári Jana Micenková Ján Mičuch Tomáš Milata Jaroslav Minárik Zuzana Mojžišová Bibiana Muráriková Viliam Nádaskay
Natália Makovská Radovan Potočár Peter K. Pavlac Miša Petrovičová Mária Modrovich Vlado Puchala Marek Puškáš Pavol Rankov
Jana Ondrušová Juraj Patrovič Peter Pečonka Peter Pišťanek Barbara Pribylincová Jana Turzákova Erik Šimšík
Pavol Novák Dominika Madro Ondrej Petkovský Jakub Zatovič Mira Pjontek Martin Šenc Miro Šifra Monika Šimkovičová Mariana Záhorová
Roman Olekšák Júlia Oreská Václav Pankovčín Alexandra Pavelková Lubomír Schramek Vito Staviarsky Juraj Šebesta Peter Weiss Erik Šimšík
Edmund Safanovič Katarína Schmidtová Man Seger Fero Sklenár Maroš Sloboda Kristián Lazarčík Róbert Verseghy Pavol Weiss Štefan Ziegler
Egon Chandler Mara Rosa Dominika Moravčíková Peter Hoferica Jakub Spevák Róbert Verseghy Radoslav Selecký Dušan Šuster Peter Valček Tomáš Varga Zuzana Vasičková Očenašová Branislav Zachar
Michaela Rosová Vanda Rozenbergová Eva Ryšavá Sasa Radoslav Selecký Dušan Šuster Peter Valček Tomáš Varga Zuzana Vasičková Očenašová Eduard Záhorac Andrej Zvonko
Vanda Rozenbergová Róbert Šuhada Andrea Tibenská Katarína Uhrová Ján Urban Ján Varinský Ján Varinský Dušan Vicen A. P. Zacharová
Jaroslav Šrank Petra Števnková Renáta Suchta Trea Andrej Tusičinsky Ján Urban Ján Varinský Ján Varinský Dušan Vicen A. P. Zacharová
Jozef Špaček Juraj Štubner Jana Šturdiková Michal Švec Martin Tvrđý Bohuslava Vargová Fero Vašš Martin Vlado Svetlana Zuchová

27.
ROČNÍK

Súťažné príspevky do 27. ročníka literárnej súťaže Poviedka sa prijímajú do 27. apríla 2023.

Hlavná cena je honorovaná 1000 € a porota udelí aj 10 premií po 300 €. Víťazné práce vyjdú knižne 27. septembra ako príloha v denniku SME.

Slávnostné vyhlásenie výsledkov bude 7. 7. na festivale Pohoda a v priamom vysielaní Rádia Devín.

YK BAGALA

SME

Z verejných zdrojov podporil
fond
na podporu
umenia

rtv:
ROZHLAS A TELEVÍZIA
SLOVENSKA

RÁDIO
DEVÍN

k literarnyklub.sk

POHODA
FESTIVAL

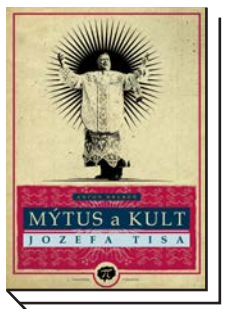
Slovenské
literárne
centrum

Knižná
REVUE
Slovenská knižnica

Rozum

audiopoviedky.sk

Prihlášky a informácie sú na www.poviedka.sk

Anton Hruboň: *Mýtus a kult Jozefa Tisa*
Bratislava: Paradigma Publishing, 2022

Výšivka Ivany Šátekovej
zo série *Hore hajl dole hajl*

Mýty živé dodnes

Historik Anton Hruboň sa vo svojej najnovšej knihe venuje otázke mýtu a kultu Jozefa Tisa. Postava Tisa napriek takmer ôsmim dekádam od ukončenia bojov druhej svetovej vojny stále vyvoláva emócie, hlavne medzi jeho nekritickými obdivovateľmi.

✎ Martin Posch

Martin Posch (1992)
Vyštudoval históriu na FiF UK v Bratislave, absolvoval výskumné pobyty na Univerzite Karlovej v Prahe a na Kingston University v Londýne. V súčasnosti pôsobí na Historickom ústave SAV a v Dokumentačnom stredisku holokaustu v Bratislave, v rámci ktorého od roku 2020 participuje aj na projekte European Holocaust Research Infrastructure. Je autorom niekoľkých vedeckých štúdií a publikácie *Spojenectvo z núdze: Spolupráca SOE a československej spravodajskej služby počas 2. svetovej vojny* a zostavovateľom niekoľkých kolektívnych monografií.

Do veľkej miery je táto adorácia skôr úspechom rôznych mýtov okolo Tisa ako výsledkom znalosti o činnosti vysokopostaveného predstaviteľa Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a aktívneho kolaboranta s nacistickým Nemeckom. Hruboň hneď v úvode upozorňuje čitateľa, že nejde o ďalší z Tisových životopisov. Autor sa venuje téme budovania a vplyvu Tisovho kultu pomerne zoširoka. Čitateľovi predstavuje vývoj od konca medzivojnového obdobia a mocenské spory v rámci HSLS po smrti Andreja Hlinku až po nedávnu minulosť a relikty Tisovho kultu v súčasnej spoločnosti a politike.

Priamočiary Tiso

Samotná publikácia je rozdelená na tri tematické okruhy, ktoré na seba chronologicky nadväzujú. Prvým okruhom je pochopiteľne obdobie existencie ľudáckej slovenskej republiky, teda obdobia, počas ktorého bolo budovanie Tisovho kultu súčasťou ľudáckej propagandy. V druhej časti knihy sa autor venuje obdobiu, ktoré nasledovalo po porážke nacistického Nemecka. Preto nie je prekvapením, že aj Tisov kult sa aktívne budoval v radoch ľudáckeho exilu. Posledná časť knihy stavia čitateľa pred realitu v tom, že ukazuje, kde sa dnes ako spoločenstvo nachádzame, a to v kontexte rôznych mýtov a legiend, ktoré sa s Jozefom Tisom spájajú. Vzhľadom na to, že ešte aj v nedávnych týždňoch Tisovo meno v spoločenskej diskusii rezonovalo a časť spoločnosti ho bez ohľadu na fakty naďalej obhajuje, pokladám za vhodné predstaviť Hruboňov text podrobnejšie.

Hneď v úvode knihy je čitateľ konfrontovaný s autorovým názorom na to, či je správne označovať Jozefa Tisa prívlastkom kontroverzný. Hruboň to však nerobí s cieľom akejkoľvek obhajoby, práve naopak – poukazuje na to, že Jozef Tiso „bol až príliš priamočiary, ľahko čitateľnou osobnosťou s predvídateľným správaním na to, aby jeho osobnostná konfigurácia mohla zodpovedať prívlastku, vyvolávajúcejemu oblak tajomna“. (s. 11) Hruboň vysvetľuje aj to, prečo sa hneď v úvode témy zastavuje pri tomto terminologickom probléme, a vysvetľuje, prečo pokladá úvahy o kontroverznosti pri osobe Jozefa Tisa za zbytočné. Poukazuje aj na to, že Tiso je jednou z mála hlbkovo preskúmaných osôb slovenských moderných dejín, pričom ho hodnotí ako „mimoriadne inteligentného cieľavedomého karieristu a zberateľa funkcií, ktoré preňho v skutočnosti neboli prostriedkom, ale cieľom samým osebe“. (s. 12) Hruboň však vo svojom výklade neskľaza do životopisného opisu Tisovej činnosti, ale tieto fakty spomína skôr preto, aby poukázal, že aura kontroverznosti okolo Tisovej persóny vyhovuje primárne revizionistom, ktorí sa v snahe o tzv. iný názor pokúšajú zakryť svoje sympatie k Tisovi a k radikálnym a antidemokratickým hodnotám, ktoré presadzoval, keď sa dostal k moci.

Rola mučeníka

V texte o medzivojnovom období autor poukazuje na to, že nebyť turbulentného konca tridsiatych rokov v strednej Európe, je viac ako pravdepodobné, že kult Jozefa Tisa by nikdy nevznikol. Pripomína jeho činnosť v rámci hlavného politického prúdu v medzivojnovom období, ale aj mocenskú pozíciu, v akej sa nachádzal, resp. nenachádzal v marci 1939, teda v čase, ktorý sa neskôr stal základom Tisovho mýtu. Vytvorenie kultu Jozefa Tisa totiž priamo súvisí s postavením, ktoré zastával v rokoch 1939 – 1945. Pre dobových propagandistov bolo do istej miery náročné poukazovať naňho ako na osobu nacistickej novej Európy. Autor upozorňuje, že na jednej strane síce nebolo možné Tisa prezentovať po fyzickej stránke, ako napríklad propaganda zobrazovala talianskeho diktátora Benita Mussoliniho, ale na strane druhej, na konzervatívnom Slovensku bol Tisov kňazský stav veľmi vhodným materiálom pre propagandistické

zobrazenie. Práve to, že bol katolíckym kňazom – i keď jeho aktivity boli často v nesúlade s postojmi Vatikánu, pomohlo budovaniu jeho mýtu aj po jeho poprave v roku 1947. Samotný Tiso si uvedomoval, v akej situácii sa nachádza, a aj pred Národným súdom sa stal do roly mučeníka. Odsúdenie a následná poprava Jozefa Tisa predstavovala živnú pôdu pre ďalšie budovanie jeho kultu. Ďalším faktorom bol aj úspešný komunistický prevrat vo februári 1948 a následne viac ako štyri dekády komunistickej diktatúry. Tisov mýtus posilňovala hlavne ľudácka emigrácia, ktorá akúkoľvek kritiku označovala za boľševickú propagandu. Značná časť osôb, ktorá pretláčala Tisov kult v exulantných kruhoch, bola spojená s ľudáckym režimom počas druhej svetovej vojny. Hruboň si všima jednotlivé persóny a ich činnosť v emigrácii, pričom upozorňuje aj na životopisnú spisbu týkajúcu sa Tisovej osoby. Veľmi zaujímavým faktom je napríklad existencia komiksu o Jozefovi Tisovi, ktorý je, ako autor knihy uvádza, plný chýb. Predstavuje však zaujímavý dôkaz o rozmanitosti prostriedkov použitých pri budovaní Tisovho posmrtného kultu.

Tisov kult po roku 1989

Hruboň popisuje aj aktivitu ľudí, ktorí neboli personálne prepojení s ľudáckym štátom, ale neskrývali svoje sympatie k nemu, čo sa prejavilo aj v ich práci. Časť z týchto autorov sa po Nežnej revolúcii vrátila na Slovensko, kde sa pokúšala pokračovať v šírení rôznych mýtov spojených s ľudáckym štátom. Zároveň autor poznamenáva, ako títo propagandisti, často podporovaní prevažne nacionalistickými politickými zoskupeniami, neplánovane vytvorili reakciu mladšej generácie historikov. Tí sa totiž začali systematicky venovať skúmaniu fungovania ľudáckej slovenskej republiky. Túto mladšiu generáciu už nebolo možné obviňovať z písania počas obdobia komunizmu, čo zásadne oslabilo argumentáciu obhajcov Tisovej osoby a tým nepriamo aj jeho kultu. V závere knihy však vidieť, že napriek nazhromaždenému a publikovanému historickému výskumu sa dodnes v slovenskej spoločnosti nachádza časť ľudí, ktorí rôznym mýtom okolo Jozefa Tisa ochotne veria a dodnes vyznávajú jeho kult či už zo strategických, alebo emocionálnych dôvodov. Našťastie, netvoria v populácii rozhodujúce percento a ako spoločenstvo sa naďalej hlásime k tradícii protifašistického odboja a nie kolaborantského ľudáckeho režimu. Publikácia Antona Hruboňa *Mýtus a kult Jozefa Tisa* predstavuje sondu do vývoja rôznych mýtov a legend, ktoré sa v časti populácie šíria v posledných desaťročiach. Táto pomerne útlá knižka, doplnená početným obrazovým materiálom, je vítaným rozšírením titulov zaoberajúcich sa touto temnou stránkou slovenských moderných dejín – propagandistickým obrazom Jozefa Tisa.

Peter Hayes:
Prečo? Ako pochopiť holokaust
Preklad: Daniel Levický Archleb, Alexandra Strelková
Bratislava: Mamaš, 2022

Ako pochopiť holokaust

Vydavateľstvo Mamaš prinieslo na slovenský knižný trh preklad knihy **Petra Hayes** *Prečo? Ako pochopiť holokaust*. Téma holokaustu je na pulchto slovenských kníhkupectiev zastúpená pomerne bohato v podobe rôznych románov, ale aj titulov odborného charakteru. Prečo teda treba čítať práve knihu Petra Hayes? Výhodou tejto knihy je, že dokáže vysvetliť laikovi základné procesy spojené s prenasledovaním židovského obyvateľstva počas druhej svetovej vojny a zároveň si zachovať vysokú odbornú kvalitu. Hayes rozdelil knihu na osem častí, pričom sa nevenuje len obdobiu rokov 1933 – 1945, ale sleduje aj korene antisemitizmu. Čitateľ sa tak dozvie mnoho o dobových reáliách Európy a môže napríklad sledovať, aký vplyv mala emancipácia Židov v Európe na rast antisemitizmu. Poukazuje aj na mieru, do akej ovplyvnili zmeny spojené s osvietenstvom židovskú komunitu v Európe. Nesleduje však len obete, ale aj vykonávateľov zločinu. Venuje sa politickému a spoločenskému vývoju v Nemecku v 19. a na začiatku 20. storočia. Situáciu v Nemecku zároveň porovnáva aj s okolitými krajinami, a vytvára tým pre čitateľa ucelený obraz situácie v Európe v období pred zásadnou zmenou, akou bola prvá svetová vojna a obdobie chaosu, ktoré po nej nasledovalo. V samostatnej kapitole sleduje vývoj perzekúcií židovského obyvateľstva v nacistickom Nemecku: Čitateľ sa dozvie o vraždení v rámci Aktion T4, jednotkami Einsatzgruppen, ako aj vo vyhladzovacích táboroch. Autor vo svojom texte vyvracia mnohé nepresné tvrdenia a skreslenia, ktoré pochádzajú napr. z filmov s tematikou holokaustu a sú pevne ukotvené v širšej spoločnosti. Jedným z rozšírených omylov napríklad je, že Židia sa proti nacistickej perzekúcii nebránili. Tomuto mýtu je venovaná celá kapitola a ak by som mal čitateľovi odporučiť iba jednu časť knihy, bez váhania odporučím túto. Autor totiž jasne poukazuje jednak na prílišnú jednoduchosť spomenutých úvah, ako aj na podmienky, v akých existoval židovský odpor či odboj. Poukazuje aj na skutočnosť, akú cenu za odbojové aktivity jednotlivcov platili celé komunity. Práve kontext, do akého Hayes vkladá odbojové aktivity židov na nacistami okupovaných územiach, je dôležitý. Ak chceme pochopiť význam jednotlivých činov, musíme poznať aj cenu, ktorú za ne bolo treba zaplatiť. Limitom židovskej rezistencie bola aj rozsiahla a dlhodobá perzekúcia celej komunity zo strany štátu s cieľom fyzickej likvidácie. Práve na uvedený aspekt poukazuje aj autor. Hayes skúma aj skutočnosť, prečo bolo tak málo ľudí z majority ochotných pomáhať židovským spoluobčanom. Zároveň porovnáva reálie medzi jednotlivými krajinami a dáva ich do kontextu miery pomoci. Čitateľovi tak predstavuje nielen zložitú situáciu prenasledovaných, ale aj realitu, ktorej sa vystavovali ľudia, rozhodnutí napriek lahostajnosti majority pomáhať. Ako Hayes poukazuje v knihe, nie všetkým sa podarilo dožiť konca vojny a mnohí za svoju pomoc zaplatili tú najvyššiu cenu. Na záver sa Hayes venuje povojnovej situácii, ako aj vyrovnávaniu sa s holokaustom. Zdôrazňuje aj zmenenú situáciu v Európe a dosah prebiehajúcej studenej vojny na priebeh vyrovnávania sa so zločinmi, na ktorých participovali a profitovali z nich aj mnohí obyvatelia z krajín strednej a východnej Európy. Publikácia *Prečo? Ako pochopiť holokaust* je výborným materiálom pre základné zoznámenie sa s problematikou holokaustu. Ak chcete získať základný prehľad o tejto téme, ale i konfrontovať svoje znalosti s najnovším výskumom, môžem knihu len odporučiť.

☛ **Martin Posch**

Ladislav Grosman:
Obchod na korze
Preklad: Marta Hlušiková
Bratislava: Ikar, 2022

Kánonický príbeh a jeho jazyky

Príbeh *Obchodu na korze* sa odohráva vo východoslovenskom mestečku počas druhej svetovej vojny v predvečer deportácií Židov do koncentračných táborov. Židovská majiteľka bezcennej galantérie vdova Lautmanová je obeťou zločinnej mašinérie, no vek a duševný stav jej už neumožňujú plne si to uvedomiť.

✦ Radoslav Passia

Takéto šťastie v nešťastí nemá stolár Tóno Brtko, ktorý sa v rýchлом víre udalostí stáva z dobrého malého človeka-milión nástrojom politiky vojnového štátu, arizátorom, spolupáchateľom. Zároveň je však ďalšou obeťou režimu, ktorý nepodporuje, no nemá dosť sily a odvahy sa mu postaviť.

Prvýkrát v Grosmanovom rodnom jazyku

Dráma Brtko a Lautmanovej, plná typických grosmanovských tragikomických motívov, sa odohráva v komornom prostredí málo navštevovaného obchodu na hlavnej ulici, po ktorej sa pohybujú vedľajšie postavy, reprezentujúce spoločensko-politické rámce tej doby. Vojna sa v mestečku spočiatku objavuje len v podobe neurčitej výstrahy, zlovestného echa, napríklad v úvodnej scéne s vojenským transportom, no nakoniec sa aj tu naplno prejaví a tragédia za zatvorenými dverami Lautmankinej galantérie sa mnohonásobne zduplikuje na námestí – deportácie sa začali...

Tento dobre známy príbeh je súčasťou česko-slovenského kultúrneho kánonu už takmer šesť desaťročí v slávnej filmovej aj menej známej literárnej podobe (novela vyšla prvýkrát v roku filmovej premiéry – 1965). Väčšina ľudí dielo vníma prostredníctvom filmu, v ktorom znie slovenčina významných hercov svojej doby Jozefa Krónera, Františka Zvaríka či Martina Gregora. Ak však hovoríme o próze *Obchod na korze*, treba si uvedomiť, že ju Grosman vytvoril v češtine, ako takmer celé svoje beletristické dielo. Autor sa počas svojho života jeho prekladom do slovenčiny nezaoberal, „poslovenčila“ ho až **Marta Hlušiková**, ktorá v roku 2017 preložila aj inú Grosmanovu novelu *Nevesta*.

Radoslav Passia (1977)
Literárny vedec
a publicista.

O Grosmanovom literárnom diele vo všeobecnosti platí, že jeho jazyková podoba predstavuje pre okruh literárnych historikov a znalcov spisovateľovej tvorby stále otvorený problém. Hlušikovej preklad pridáva k tejto téme ďalší podnet na diskusiu. *Obchod na korze* treba vnímať ako text, ktorý sa postupne žánrovo menil od poviedky cez literárny a filmový scenár až po novelu. Jednotlivé verzie obsahujú rozlične aktívnu slovenskú jazykovú vrstvu. Kým poviedka *Pasca*, ktorá bola zárodkom neskoršieho filmového príbehu, vznikla v prvej polovici šesťdesiatych rokov 20. storočia ešte v slovenčine a do češtiny ju preložil Gabriel Laub, neskôr už Grosman písal po česky. Nebol to však „čistý“ jazyk. Autor občas zámerne využíval slovenskú lexiku a regionalizmy odkazujúce na konkrétny, humenský priestor, do ktorého bol dej novely aj filmu situovaný. No prítomná je aj „ponorná“ slovakizácia českého textu spisovateľom, ktorý začal češtinu ako literárny jazyk používať až v pokročilej dospelosti a nikdy ju bezchybne neovládal. Táto vrstva sa prejavila lexikálne, ale najmä morfológicko-syntakticky, napríklad nezámerným poslovenčovaním v skloňovaní a podobne. „Zostatkovú“ slovenčinu z Grosmanových dvoch kníh publikovaných v druhej polovici šesťdesiatych rokov starostlivo odstránila jazyková redakcia pražského nakladateľstva Mladá fronta. O skutočnej úrovni jeho češtiny si možno urobiť konkrétnu predstavu z rukopisov dochovaných v archívoch a prípadne aj z prvého, porevolučného vydania románu *Zpekla štěstí*, ktoré už po Grosmanovej smrti vyšlo v roku 1994 a bolo kritizované za nízku úroveň redakčnej práce.

Hlušikovej prekladateľský prístup je striedmy, nemožno jej vyčítať samoučelné experimentovanie či neprimerané riešenia, ktoré by zásadne skreslovali vyznenie novely ako celku. Pravda, je tu viacerých drobných problémov. Napríklad falošní slovanskí priatelia v lexike. Za všetky aspoň jeden príklad: české slovo „prohnanost“ určite neznamená „prehnanosť“ (s. 120), teda zveličenosť či prepiatosť, ale chytráctvo či lstivosť. Prekladateľská „pietnosť“ však vyvoláva aj otázku, či typický grosmanovský výraz, teda regionálno-slovenský „falš“ nebadane prítomný v jeho češtine, nebol zbytočne nivelizovaný bez toho, aby prekladom do slovenčiny vznikla nová literárna hodnota.

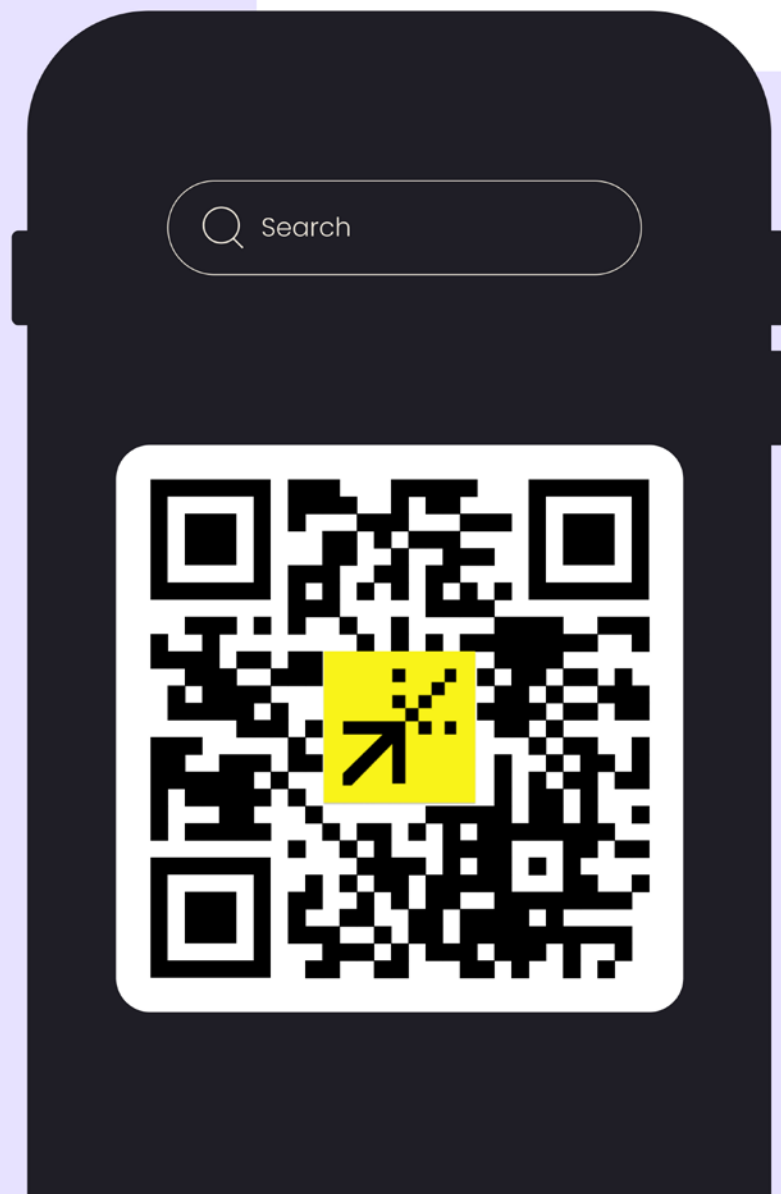
Obohatené slovenské vydanie

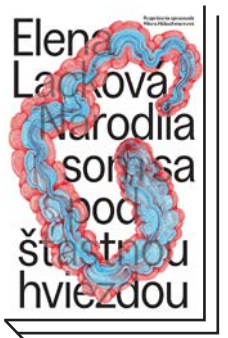
Kniha ako celok však našťastie čosi nové ponúka. Je vybavená niekoľkými unikátnymi rodinnými fotografiami a spomienkovým predhovorom spisovateľovho syna **Georgea (Jiřího) Grosmana**, ktorý prináša pár zaujímavých podrobností z pražského a neskoršieho izraelského života rodiny Grosmanovcov. Autorka rozsiahleho doslovu historička **Michala Lónčíková** sa zase pomerne podrobne venuje všeobecnejším kultúrnym a historickým otázkam, okolnostiam vzniku filmu, mapuje jeho kritickú reflexiu a reaguje aj na niektoré dobové verejné kontroverzie, ktoré *Obchod na korze* vyvolal, napríklad diskusiu o jeho „protislovenskosti“. **KR**

Všetky knihy na jednom mieste.

Zvýrazňujte a citujte z jedného miesta bez potreby hľadania kníh na internete.

Elena Lacková: *Narodila som sa pod šťastnou hviezdou*
 Preklad: Júlia Choleva
 Vrábľová
 Bratislava: Brak, 2022

Spomínať, teda obhajovať

Autorstvo je cenná komodita, no niekedy je pre plné pochopenie charakteru a pozadia diela dobré všimnúť si nielen meno autora, ale aj ďalšie sprievodné informácie z obálky či tiráže. Plne to platí o knihe **Eleny Lackovej** *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*, ktorú „podľa vyprávění autorky zpracovala, do češtiny (z romštiny) přeložila a předmluvu napsala Milena Hübschmannová“.

✦ Radoslav Passia

Táto veta dobre približuje základný tvorivý, žánrový aj jazykový kontext spomienkového rozprávania rómskej spisovateľky, divadelníčky a kultúrnej pracovníčky **Eleny Lackovej**. Spomínanie iniciovala a počas dlhšieho časového obdobia nahrávala česká indologička a nadšená propagátorka aj znalkyňa rómskeho jazyka a kultúry M. Hübschmannová. Rukopis knihy bol dokončený v roku 1986, po česky vyšla prvý raz v roku 1997 a v dlho očakávanom slovenskom preklade až vlani.

Dve autorky

Hübschmannová teda nie je „len“ Lackovej prvou prekladateľkou. Kniha má de facto dve autorky. Jednu explicitnú, ktorej osudy sú zároveň samotným obsahom rozprávania, a jednu implicitnú, ktorej iniciačný vklad aj následná editorsko-prekladateľská práca boli čiastočne prekryté kultúrne silnejším fenoménom hlavného autorstva. Kniha z jazykového hľadiska reprezentuje zriedkavý prípad, keď je originál zároveň prekladom, ktorý síce Lacková autorizovala, no nad jeho vznikom nemala „plnú moc“ (podobným príkladom je „rusnácky“ Ivan Medeši a jeho prekladateľ Maroš Volovár, ktorý spisovateľa z iného kultúrneho prostredia doslova doviedol do súčasnej slovenskej literatúry). Dielo ponúka ako svoju špecifickú hodnotu autenticnosť vyvierajúcu z autobiografického rozprávania, no je, paradoxne, zároveň vysoko štylizované, „umelé“. Tieto moje poznámky nehodnotia jeho kvalitu, smerujú skôr k opisu tvorivej metódy a upozorňujú na rámce a limity, ktoré by mala riešiť jeho po- učenejšia reflexia.

Príbeh Rómky, príbeh jej spoločenstva

O základných tematických okruhoch Lackovej rozprávania dostatočne hovoria názvy hlavných kapitol: Moji príbuzní; Detstvo a mladosť v Šariši; Nápadníci, svadba, u svokry v Kapušanoch; Druhá svetová vojna; Ako sme hrali naše rómske divadlo; Na KNV v Prešove a práca pre Rómov v osadách; Do Ústí nad Labem a štúdium na vysokej škole; Dôvetok. Lacková rozpráva v časovej postupnosti, od svojho života odbočuje menšími či väčšími reflexiami k všeobecnejším témam (rómskeho) jazyka, kultúry, spoločnosti, vzťahov slovenskej (českej) majority a rómskej minority. Je to zároveň rozprávanie s istými bielymi miestami – niektoré časové obdobia vynechá či stručne prebehne, podobne postupuje pri citlivých, najmä rodinných témach.

Kniha prináša cenné etnografické postrehy zo života, zvykov a folklóru šarišskej rómskej osady pred druhou svetovou vojnou, ako aj o vzťahoch v rodine a širšom spoločenstve. Výklad sa často opiera o „irečítý“ rómsky výraz a jeho následné objasnenie cez príbeh, spomienku, postavu vylovenú z autorkinej pamäti: „Podľa priezvisk sme sa medzi sebou nepoznali, poznali sme sa hlavne podľa prezývok. Všetci Rómovia v osade mali nejakú prezývku, takzvané romano nav – rómske meno. Dávali si mená po bohatých sedliakoch alebo Židoch z mestečka, verili, že im to prinesie bohatstvo a šťastie.“ (s. 55)

Jazyk medzi rómčinou a slovenčinou

Príťažlivosť jazyka knihy spočíva v umnej kombinácii Lackovej naturálneho obrazného videnia sveta a literárnej tradície, ktorú do textu vniesla editorka. Čitateľsky zaujme schopnosť uchopiť detail, naivistická skratka, akoby hrubšou ceruzou načrtnutý svet, v ktorom je mnoho odtienkov emócií, ale zároveň akási elementárna jednoznačnosť životných hodnôt. Špeciálnou črtou, ktorá text obohacuje o humor, je kombinácia úplne odlišných štýlových a funkčných vrstiev jazyka, teda prekríženie obraznosti rómčiny z východoslovenskej osady s úradnícko-ideologickou hantírkou socialistického režimu, v ktorom Lackovej spomienky vznikli.

Na ploche celej knihy badať aj istú štýlovo-žánrovú nesúrodosť, ktorá sa prejavuje postupným presunom akcentov zo spomienkovo-fantazijného, v čomsi až „magického“ rozprávania, ktoré sa týka rodiny, každodennosti, zvykoslovía a obklopujúceho prírodného prostredia v detstve, k vecnejšiemu, publicistickému ladeniu väčšej časti knihy. Slovenské vydanie s dobrým prekladom **Júlie Cholevy Vrábľovej** je obohatené o biograficky orientovaný doslov antropológa a romistu Alexandra Mušinku, ktorý dopĺňa a upresňuje niektoré informácie z Lackovej osobného aj profesionálneho života.

Explicitná obhajoba, implicitná obžaloba

Narodila som sa pod šťastnou hviezdou je kniha mnohých funkcií, z ktorých estetická nie je najdôležitejšia; za tie by som považoval pamäťovú, vzdelávaciu a kultúrno-iniciačnú funkciu. Ako celok knihu môžeme vnímať aj ako veľkú obhajobu rómskeho spoločenstva, ako literárny hlas žiadajúci plnohodnotný život pre svoju komunitu. Zatiaľ ho však v slovenskom prostredí nebolo veľmi počuť, veď meno Elena Lacková sa v deň odovzdania tejto recenzie ani nevyskytuje v mennom katalógu Univerzitetnej knižnice v Bratislave... KR

Radoslav Passia (1977)
 Literárny vedec
 a publicista.

Veronika Dianišková
 (1986)
 Poetka, rozhlasová
 publicistka. Pôsobí
 v RTVS, Rádio Junior.
 Je autorkou niekoľkých
 zbierok poézie: *Labyrint
 okolo rúk* (Ex tempore,
 2006), *Zlaté pávy sa
 rozpadnú na sneh*
 (Norami, 2014), *Správy
 z nedomovov* (Modrý
 Peter, 2017). Je autorkou
 knihy pre deti *Pirátske
 rozprávky* (Modrý Peter,
 2020)

Elena Lacková (22. marec 1921 – 1. január 2003)

Narodila som sa pod šťastnou hviezdou je rozbuška

Veronika Dianišková

Písal sa rok 1986, keď pani **Mária Hübschmannová**, česká romistka, vypla nahrávací prístroj. V ňom už znel od začiatku až do konca osobný, politický, aj všeludský príbeh prvej rómskej spisovateľky na Slovensku – **Eleny Lackovej**. Koncom minulého roka vyšla jej autobiografické, už notoricky známe dielo – román **Narodila som sa pod šťastnou hviezdou** – po prvýkrát v slovenčine.

Narodila som sa pod šťastnou hviezdou je rozbuška, je to blesk, ktorý roztrhne oblohu, je to kniha, ktorá by mala byť súčasťou povinného čítania na stredných školách – a možno by bolo aj po rasizme. Román zachytáva pohnuté dejiny 20. storočia pohľadom rómskej ženy, čo má hneď niekoľko špecifik. Na svet hľadíme zvnútra komunity a dokonca aj zvnútra domácnosti, zo súkromia. Z privátneho priestoru Elena Lacková najprv len opatrne vykukala, ale neskôr doslova rozrazila dvere – zvnútra von. Staneme sa svedkami predvojnovy reality rómskych dedín, vojnových zločinov, nabiehajúceho socialistického zriadenia. Ak bola bieda kedysi popísaná Viktorom Hugom v *Bedároch*, ešte tvrdšie podmienky popisuje Lacková. Pri čítaní zrazu cítime opakovaný údiv, úžas a obdiv – aj voči autorke, ktorá toho prežila azda priveľa na jedno ľudské srdce, ale hlavne voči rómskemu ľudu. Zrazu nemáme otázky týkajúce sa vylúčených lokalít, zrazu sme prekvapení, že títo ľudia doteraz vôbec prežili.

Historický prameň

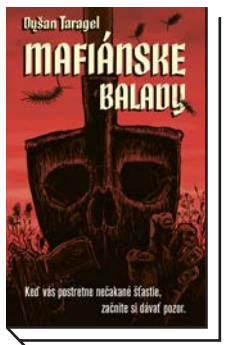
Pre antropológov a antropoložičky je kniha zaujímavá aj popisom rituálov a zvyklostí, ktoré sa dnes už vytrácajú, pre historikov a historičky zas môže byť zdrojom historických udalostí, ktoré unikli písomnej pamäti (hoci azda nie úplne faktograficky presným, ako ma upozornil romista **Alexander Mušínska** na prezentácii tohto románu. Knihu nemožno pokladať za historický prameň.)

Pre spoločnosť je to správa o pocite ľudí, ktorým okolie desaťročia dáva najavo, že sú menejcenní. Vidíme silu jednej rómskej ženy aj potenciál feminizmu. Toto všetko by však dokopy ešte mohlo byť len obyčajnou nudnou kronikou plnou ukrutných udalostí a náreku; ten nárek tam je, ale nie v pejoratívnom zmysle slova. Ale to, ako sa text stal románom, je v skutočnosti spôsobené Lackovej spôsobom rozprávania. Nevieť s určitouťou povedať, či autorka intuitívne (alebo aj úplne vedome) vychádzala z tradície rómskeho rozprávačstva, ktoré v knihe spomína, z jeho dikcie, tempa a používania lexiky. Tak či onak, je to rozprávačstvo také – ako by azda pani Lacková sama povedala – negadžovské.

Toto rozprávačstvo sa neodohráva v lineárnom čase (hoci jednotlivé časti knihy sú oddelené historickými udalosťami). Lacková často asociatívne skáče z predvojnových čias do povojnových a z povojnových opäť do tých vojnových, čas rozprávania plynie vo vlnách, nie do kruhu ani rovno. To, čo v inej literatúre len tak nenájdeme, je aj spisovateľkin spôsob, ako popisuje pocity: otvorene, s minimom prídavných mien, holé emócie, hnev, nárek, elégia, smiech, škodoradosť defilujú pred nami občas ako v alegorickom divadelnom predstavení. Niežby ich Lacková priamo takto popisovala v knihe, ale spôsob, ako hovorí o ľudskom prežívaní, je unikátny. Niet v ňom popisnosti, mohol by sa pohybovať na hranici sentimentu či naivity, ale nepohybuje sa. Azda je to stručnosťou, s akou vypovedá o najsilnejších ľudských citoch, alebo využívaním literárnej skratky. Citom sa nevyhýba ani pred nimi neuteká, nepíše o nich, rozpráva ich, v jej jazyku sa to všetko deje: „Babička za ním plakala 5 rokov, až z toho úplne ohluchla. Až keď otecka uvidela na stanici v Prešove, vrátil sa jej sluch.“ Alebo inde spisovateľka dvoma vetami podá stručnú výpoveď o smútku matky za mŕtvym synom: „Mamka za ním strašne plakala. Plakala za ním celý život.“ Žiadne ornamenty, žiadna analýza smútku, žiadne opisy smútku, iba čisté znázornenie hlbokjej priepasti, ktorá je sama smútkom.

Filmové detaily

Jej reč je obrazotvorná, niekedy nadobúda rozprávkovú dikciu. Nevieť už posúdiť, ako rozprávanie znelo pôvodne v rómčine, ale v preklade Júlie Cholevy text často formálne pripomína ľudovú rozprávku. (Mimochodom, o rozprávaní rozprávok a o spôsobe ich rozprávania v rómskej komunite Lacková sama na viacerých miestach píše a sama rómske rozprávky aj zozbierala a upravila.) Ďalším dominantným prvkom v románe je práca s detailom. Nesmeruje k drobnokresbe, má však potenciál vytvárať filmové obrazy. Napríklad: Otec beží za dcérami len v jednej topánke. Potom tú topánku hádže po dcérach. Filmová a sugestívna je scéna, v ktorej už verejne známa a angažovaná Lacková nájde v osade veľmi chudobnú rómsku ženu. Tá na vonkajšom ohnisku čosi varí v prikrýtom hrnci. Je obdobie hladu, zistíme, že varí len čistú vodu, aby deťom mohla povedať, že majú aspoň nejakú polievku. Obraz ohniska a prikrýteho hrnca – aby nebolo vidno, že v ňom vlastne nič nie je – v sebe zahŕňa celé zúfalstvo generácií rómskych žien, ktoré sa navzdory osudu pokúšajú vytvoriť jedlo pre svoje deti. Z ničoho. Jazyk tejto knihy je dôrazne performatívny. Text sa počas čítania deje priamo pred nami, slová vytvárajú konanie, obrazy. Spisovateľka pracuje aj s formou rozsiahlejšieho dialógu, predovšetkým komentovaného. Autobiografiu sa nedá uprieť ani primeraný cit pre drámu, situácie sú neraz vystavané ako v dramatickom texte s klasickým dramatickým oblúkom. Predpokladám, že tu sa prejavuje autorkino dramatické nadanie, ktoré preukázala už pri písaní hry *Horiaci cigánsky tábor*. Lackovej a Hübschmannovej práca s metaforou, s jednoduchými slovami, ktoré do seba narážajú ako kamene a iskria, buchocú, bublú a zvučia, prirôvnania ako „Plakala ako dážd“ alebo „muž a žena sa k sebe nakláňajú ako dva listy“, to všetko spolu tvorí výnimočné dielo, ktoré nepatrí len Slovensku, ale malo by patriť celému svetu. **MR**

Dušan Taragel:
Mafiánske balady
Bratislava: Slovart, 2022

Áčkové literárne béčko

Najnovšia prozaická kniha Dušana Taragela *Mafiánske balady* je nesmierne „šťavnatým“ čítaním. Okrem toho sa v nej modelovo ukazuje, ako vyzerá „glokálnosť“ v praxi, ale zase raz aj to, že jej autorovi je akosi esenciálne vlastné pohrávanie sa so žánrovými formami.

✚ Martin Boszorád

Medzi globálnym a lokálnym

Gangsterka ako jedna z podôb príbehov o zločine sa dlhodobo a kontinuálne – a v najrôznejších podobách – teší obľube divákov, ale podľa všetkého aj tvorcov. Mená ako Quentin Tarantino, Guy Ritchie či Martin Scorsese v kontextoch kinematografie a Stefano Sollima, Gareth Evans či Steven Knight v kontextoch televíznej tvorby napokon hovoria sami za seba. Gangsterka si ako globálny popkultúrny fenomén (a fenomén transmediálny) našla cestu aj do slovenskej audiovizie, spomenutí možno napríklad filmy *Čiara* Petra Bebjaka alebo *Babie leto* Gejzu Dezorza. Práve snímka *Babie leto* pritom stojí za osobitnú pozornosť – ako adaptácia prózy *Jeskoskero Nilaj* Agdu Bavi Paina totiž v slovenských reáliách zhmotňuje prepojenie ne-literárnych naratívov a literatúry. Gangsterky či – ako sa u nás v rámci zjednodušujúcej a nie najpresnejšej skratky s obľubou označujú – príbehy o mafiánoch (resp. najčastejšie mafiánske romány, niekedy trillery o mafii) majú v kontextoch slovenskej ponovembrovej literatúry silný zástoj, zveličujúco by sa hádam dalo hovoriť dokonca o tradícii. Človek má možno až tendenciu s prekvapením sa nad touto skutočnosťou pozastaviť, ale potom si spomenie na slovenskú realitu a osobitne na nie až takú dávnu minulosť (najmä „divoké“ deväťdesiatky) a uvedomí si, že to vlastne dáva zmysel... Dáva zmysel, že texty rôznej povahy, úrovne a rôznych autorov (Petra Pišťanka, Petra Doktorova, Ota Čenka, ale aj Gustáva Murína, Jozefa Kariku či najnovšie Mareka Vagoviča) majú na úrovni toho, o čom sú, výhradne lokálny background.

Spojenie globálneho či univerzálneho na jednej strane a lokálneho, našského a špecifického na druhej je definujúce aj pre najnovšiu prozaickú knihu **Dušana Taragela**. Mŕtvoly nepohodlných sa v nej napokon odpratávajú neďaleko dediny pod horou, teda kdesi „úplne v riti“ (s. 6), ved’ „(s)lovenské lesy sú plné tajných

Danglarova ilustrácia z knihy *Mafiánske balady*

hrobov“ (s. 57 – 58), niekdajšia Miss Humenné v nej po úteku z Londýna nachádza útočisko v Banskej Bystrici a viaceré postavy v nej nepijú vodu, lebo tá je, ako sa vraví, ťažká aj v kýbli a v zhode s folklórom borovičku „brzdia“ pivom. Platí pritom, že Taragelove **Mafiánske balady** majú v spojitosti s obsahmi a ich stvárňovaním i celkovou poetikou bližšie k Pišťankovi či Čenkovi než ku Karikovi či Vagovičovi, a to nielen pre to, čo sa konštatuje o jednej z postáv: „Tento cintorín poznal už takmer naspamäť, prechodil tu nielen chodníky, ale zatúlal sa aj na odlahlejšie miesta medzi hrobmi. (...) Minule našiel hrob aj nejakej pani Pišťankovej, mohla to byť nejaká príbuzná iného spisovateľa, ktorého dokonca poznal osobne.“ (s. 391)

Špásy so žánrovými formami

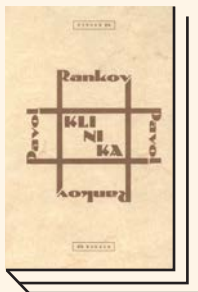
Dušan Taragel si za ten čas, čo sa pohybuje na scéne slovenskej literatúry, na rozdiel od väčšiny postáv *Mafiánskych balád* neurobil meno počtom vykopaných plytkých hrobov, ale tým, že sa – a podľa všetkého s plezirom a beštávnosťou – pohráva so žánrovými formami. Jeho (a **Danglarove**) *Rozprávky pre neposlušné deti (a ich starostlivých rodičov)* sice majú didaktický, resp. nápravny rozmer, sotva však reprezentujú to, čo väčšine ľudí príde na um pri slove „rozprávka“. Výsledkom hry s podobami literatúry a osobitne so žánrovými formami je aj jeho kniha *Vražda ako spoločenská udalosť* s podtitulom *Základy spoločenského správania pri vražde*. Nielenže sa tu on sám kvázimystifikačne redukuje na toho, kto „iba“ poslovenčil knižného spoločenského sprievodcu vraždením, napísaného dvojicou niekdajších nájomných vrahov Paula Gutermana a Joesa Colohnatta. Kniha sama je aj čímisi na pomedzí fragmentarizovanej prózy a nebeletristických textov (pripomínam v tomto smere bohatý poznámkový aparát a zoznam použitej literatúry). Hravé

Martin Boszorád (1985)
Estetik, pôsobí v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie pri Katedre etiky a estetiky (FF UKF v Nitre). Učí a píše o všeličom od súčasnej prózy domácej aj zahraničnej proveniencie cez komiksy, televízne seriály a filmy až po dlhodobu, resp. kontinuálne živé fenomény, akými sú subkultúry či tetovanie. Doplnkovo sa venuje aj kultúrnej publicistike a literárnej recenzistike/kritike. Samého seba vníma ako človeka (z) periférie, nedá však dopustiť na mainstream.

experimentovanie či preverovanie možností a hraníc literatúry a slovesného diela na úrovni obsahu (či) formy fundamentálne definuje aj zbierku poviedok *Sekerou a nožom* (v spoluautorstve s Petrom Pišťankom), literárny/knižný projekt *Roger Krowiak* (Taragel bol členom autorského kolektívu), súbor erotických poviedok *Polrok bez sexu*, „dvojpohlavná antológia“ *Sex po slovensky* (Taragel bol jej zostavovateľom i jedným z autorov), ale aj komiksový „pravdivý príbeh legendárneho zbojníka a jeho družiny *Jánošík!* (v spoluautorstve s Danglárom).

Pohrávanie sa so žánrovými formami sa v *Mafiánskych baladách* k slovu dostáva na úrovni pôdorysu samotnej knihy. Tú je totiž možné čítať nielen ako „akčný román o posledných dňoch a hodinách života ľudí, ktorí uverili, že ich práve postretlo šťastie“ (citované z prebalu), ale prsto aj ako zbierku akčných poviedok o tamtom. Kniha *Mafiánske balady*, román či neromán, totiž pozostáva zo vzájomne prepojených príbehov siedmich rôznych postáv (v zhode s mnohými rozprávaniami o zločine nie sú protagonistami výhradne zločinci), príbehov, ktoré by však, myslím, fungovali aj osve. Na druhej strane je pravda, že takto – „ruka v ruke“ – jednotlivé texty majú osobitné čaro, a to aj vďaka tomu, akým spôsobom Taragel exponuje a verbalizuje vzťahy medzi koncami a začiatkami, napríklad: „Cítil, že letí, bolo to rýchle, košeľa plieskala, vzduch mu hučal okolo uší. Potom dopadol. Bolo to tvrdé, strašne tvrdé, tisícky iskier, rozprskli sa a začala mu byť zima. Strašná zima. Schúli sa pod paplón, natiahne si ho cez hlavu a tak sa zohreje. (...) Do igelitového vrečka napustili vodu, zatočili ním, aby nevytiekla, preniesli ho k oknu, otvorili ho a čakali, kým dolu niekto nepôjde.“ (s. 349 a 351) V Taragelových textoch sú každopádne nosné tie konce. Lebo každá – a nasledujúcu informáciu možno s ohľadom na vyššie tematizované zameranie *Mafiánskych balád* sotva považovať za spoiler – z tých siedmich častí knihy sa končí smrťou (a spravidla nie len tak hocijakou). Ide predsa o *Mafiánske balady*, nie mafiánske romance, idyly či bájočky...

Najnovšia kniha Dušana Taragela je ako „sieť“ rafinovane prepojených príbehov, obsahujúcich omračujúce zvraty a pointy, explicitné a „mäsité“ obrazy či expresívny, „plnotučný“ jazyk, mimoriadne „šťavnatým“ čítaním. Obsahuje navyše ilustrácie majstra „šťavnatých“ obrázkov Jozefa Gertli Danglára. *Mafiánskym baladám* z môjho pohľadu k dokonalosti chýba jediné – iný názov. Keďže nie som fanúšikom slovenského stotožňovania gangstrov a mafiánov, názov „Gangsterské balady“ by sa mi pozdával viac. Ale neprekáža mi to, som s tou nedokonalosťou zmierený, ľudí volajúcich a túžiacich po dokonalosti sú napokon plné cintoríny a... slovenské lesy. **KR**

Pavol Rankov: Klinika
Levice: KK Bagala,
2022

Dado Nagy (1970)
Moderátor a literárny publicista, vydal knihu *Slepačie polievky pre otr(h)ých* (Sofa, 1996) a so spisovateľom Petrom Krištúfkom dielo *Rota pomalého nasadenia* (LCA, 2006). Moderuje reláciu Literárna revue na Rádiu Slovensko a pracuje na zahraničnom oddelení Slovenského literárneho centra.

Rankovov Zámok

Asi máloktorá kniha bude v súčasnom stave verejného zdravotníctva viac aktuálna ako nový román **Pavla Rankova** *Klinika*. A hoci metafora zdravotníckeho zariadenia, v ktorom sú pacienti bez lekárov ponechaní na pomoc nekvalifikovaného personálu, vyvolá nepríjemné mrazenie, jej ústrednou témou je najmä pocit odcudzenia, nepochopenia a hlboká kríza duševného zdravia.

Medzinárodne uznávaný slovenský prozaik Pavol Rankov je autorom niekoľkých poviedkových zbierok, historických románov zachytávajúcich dejiny dvadsiateho storočia a kaleidoskopickéj satiry o vojne – *Svätý mäsiar zo Šamorína a iné príbehy z čias Malej dunajskej vojny*, ktorú vydal pod pseudonymom Peter Pečonka. Najnovší autorov román je priznanou poctou Franzovi Kafkovi a súčasne intímnu autobiograficky ladenou spovedou.

Bezmenná hlavná postava sa počas siedmich dní pokúša vyriešiť svoj psychický problém a navštíviť v zdravotnom zariadení uznávaného odborníka. To, čo ju tam čaká, však pripomína zúfalú snahu Kafkovho zememerača Jozefa K., ktorý sa snaží naplniť svoje pracovné poslanie v nedobytnom zámku nad dedinou.

Prvý deň je klinika zatvorená a protagonistu románu sa dostane zadným vchodom iba do kotolne. Mimoriadne ochotný kotolník si vypočuje časť jeho problémov a sľubuje ich prekonzultovať s profesorom. Na druhý deň je lekárska kapacita opäť neprítomná a zdravotnú anamnézu rozprávača preberie recepčná.

Tretie ráno ju vystrieda sanitár z geriatrickej, ktorý však ochotou neoplyva a tak sa rozprávač podelí o svoje najintímnejšie suicidálne pocity s rovnako zúfalou pacientkou v čakárni. Profesor sa opäť nedostaví... A v tomto duchu to pokračuje až do nedele. Autor so šibeničným humorom v štýle absurdnej drámy zachytáva aj štrajk zdravotníkov a konšpiratívne stretnutia pacientov s lekármi. Počas blúdenia po nemocnici a čakania na profesora sa rozprávač vyznáva z pocitov depresie, bolestnej osobnej krízy, problematickeho vzťahu s členmi vlastnej rodiny a sebanenávisti. To, čo bolo pre neho donedávna hlboké tabu, zrazu ochotne rozpráva aj úplne neznámym ľuďom. „Budem reštaurovať a recyklovať ďalšiu zabudnutú jazvu, aby som z nej vyrobil čerstvu, ktorá sa dá jatriť. Pri detailnom pohľade do minulosti sa ukazuje, že mám dosť dôvodov hanbiť sa.“ (s. 134)

Sebaironická ľahkosť rozprávania môže prekryť to najpodstatnejšie – obnažovanie a jatrienie tráum muža v strednom veku, manžela a rodiča. Ústredným problémom skrytým za symptómami depresie je najmä hlboký pocit odcudzenosti, samoty, nepochopenia a absencie spriaznenej duše. To, že je ochotný otvoriť svoje najintímnejšie pocity „na počkanie“ doslova každému, nehovorí len o absencii kvalitnej lekárskej pomoci, ale najmä o zúfalej túžbe po pochopení.

Ako formálne naplnenie metafory „nepochopenia“ by sa dal chápať aj vizuálno-dizajnový koncept, v rámci ktorého sú z knihy vytrhnuté posledné strany. Asi máloktorý čitateľ to rozšifruje ako odkaz na nedokončený Kafkov *Zámok* a bude skôr presvedčený, že mu predali chybný výtlačok. Ktovie koľko reklamácií mali kníhkupci na *Zámok*, ktorý Franz Kafka už nestihol dopísať... Dostávali od zákazníkov aj otázky typu: „Prečo mám platiť za nedopísanú knihu?“ Pavol Rankov svoje kapitoly nedopísal zámerne a jeho príbeh zostal našťastie otvorený. *Klinika* je silnou mužskou výpoveďou nielen v kontexte autorovej tvorby, ale aj súčasnej slovenskej prózy ako takej, v ktorej už viacero rokov dominuje najmä ženská perspektíva rozprávania.

☛ **Dado Nagy**

Génius či strašidlo: John Milton po druhé

Po dvoch rokoch od prvého slovenského vydania monumentálneho eposu **Johna Milтона** *Stratený raj* nám prekladateľ **Marián Andričik** a vydavateľstvo **Modrý Peter** ponúkajú aj jeho pokračovanie: krátky epos *Vrátený raj* a knižnú drámu *Samson bojovník*. Obe diela vyšli spolu v jednej knihe aj v prvom pôvodnom vydaní v roku 1671, a tak už má slovenský čitateľ k dispozícii kompletnú miltonovskú trilógiu inšpirovanú Bibliou.

✦ **Eva Palkovičová**

Ako upozorňuje prekladateľ v doslove, dá sa predpokladať, že Miltonovou snahou bolo korunovať svoje básnické ambície realizáciou troch veľkých klasických žánrov: eposu, georgík a drámy. Kým *Stratený raj* je svojím rozsahom, témou aj spracovaním eposom, *Samson bojovník* knižnou drámou, krátky epos *Vrátený raj* svojou formou pripomína Vergíliove *Georgiky*, a to svojím rozsahom okolo 2000 veršov alebo rozdelením na štyri knihy približne rovnakého rozsahu (502, 486, 443 a 639 desaťslabičných blankversov). Jeho téma je však výsostne biblická: autor spracoval scénu z Matúšovho a Lukášovho evanjelia – Satanovo pokúšanie Ježiša na púšti.

Dišputa Ježiša so Satanom

Kým *Stratený raj* ponúka čitateľom pomerne bohatý dej zaplnený množstvom postáv pohybujúcich sa po širokom priestore medzi nebom a zemou, vo *Vrátenom raji* sú scéna aj jej figurálne obsadenie skromné. Ježiš so Satanom sa totiž veľmi nehybu ani nekonajú, ale najmä rečia – vedú teologickú dišputu. Satan ponúka Ježišovi najlahodnejší pokrm, moc nad krajinami alebo znalosť vied a umenia, ale Ježiš od neho nič neprijíma a dôveruje svojmu božskému poslaniu. Hoci je od začiatku jasné, kto má v argumentácii prevahu, na koho strane je pravda, kto vychádza z diskusií ako morálny víťaz, napriek tomu je zaujímavé pozorovať Miltonovo úsilie o istú plasticitu a hodnovernosť pocitov a myšlienok oboch hlavných postáv, ktorá však nesmie presiahnuť pomerne striktné dané rámce teologickej argumentácie.

V prípade Ježiša je táto úloha komplikovanejšia: morálne bezchybná postava oplývajúca od detstva božskou múdrosťou a kráčajúca bez zakopnutí, strachu a kľučiek k svojmu cieľu sa dá len veľmi ťažko poľudštiť emóciami vnútornej neistoty či hriešnymi myšlienkami, ktorých prekonávanie by vnieslo do príbehu napätie. Ale náznaky istých vnútorných procesov sa dajú rozoznať aj pri Ježišovi napríklad v prvej

John Milton: *Vrátený raj. Samson bojovník*
Preklad: Marián Andričik
Ilustrácie: William Blake
Levoča: Modrý Peter,
2022

knihe, keď Ježiš uvažuje: „Ó, aké zrazu húfy myšlienok / sa vo mne roja, kým ja zvažujem, / čo znútra cítim sám, a počúvam, / čo zvonka často zasiahne mi sluch / a s mojím dnešným stavom neladí.“ (1/196–200)

Postava Satana, podobne ako v prvom epose, poskytla autorovi väčší priestor na rozohranie jeho vnútornej drámy. Rozprávač ho označuje negatívne, odsudzujúco, ale keď dostane slovo Satan sám, jeho slová nás môžu prekvapiť: „...hoc som stratil dosť / z rodného jasu, hoc som stratil dosť / aj Božej lásky, nestratil som cit / mať rád a aspoň hľbať, kochať sa / v tom, čo je skvelé, dobré, príjemné / či cnostné, inak by som zošalel.“ (1/377–382) Satan akceptuje Božiu nadvládu, snaží sa len prežiť vo svojom nezávideniahodnom rozpolžení a tvrdí, že nechce ubližovať ľuďom: „Vraj poháňa ma závisť (...) / Spočiatku možno, dávno však už viem, čo sú to muky, a mám skúsenosť, že deľba biedy bolesť nezmenší / a nezlahčí nám ťarchu na pleciach.“ (1/397–402) Aj v druhej knihe, keď sa radí s pekelnou radou a žiada od nej pomoc, prekvapivo začína rečníc „...bez náznaku pýchy, radosti, / zmätený, v úzkych...“ (2/119–120) Satan si je vedomý svojej budúcej prehy, a hoci sa pokúša Ježiša zviest, zdá sa, akoby ho jeho zlyhanie ani neprekvapilo.

Kým rozdelenie Ježiša a Satana na stranu dobra a zla je jednoznačné, Miltonovo zadelenie iných postáv, objektov či kultúrnych javov môže byť prekvapivé. Antickú filozofiu Ježiš odsúdi ako „blud, nič viac než sny, / dohady, zdaní – stoja na vode“ a na milosť vezme len Sokrata: „Z nich prvý a ten najmúdrejší raz / priznal, že vie len to, že nevie nič.“ (4/291–294) Grécke umenie slovami Krista „má u nás zdroj, / zle prevzatý: z ich bájí, hymnusov / či piesní hlasno znejú neresti / ich bohov aj ich samých; pripraví / tak bohom výsmech, sebe potupu. / Daj preč ten húf ich vzletných epitet, / tak ako líčidlo z líc neviestky, / a v zvyšku riedko nájdeš zisk či slasť.“ (4/338–345)

Toto striktné odsúdenie antického umenia je však paradoxné: veď i forma, ktorú si autor zvolil, na túto tradíciu odkazuje, text samotný je plný odkazov na antickú mytológiu a obraznosť alebo na diela rímskych historikov. Nájde sa tu však pestro primiešané aj starozákonné a novozákonné motívy, postavy a príbehy zo stredovekých románcí, ako i skryté komentáre aktuálneho politického diania. Čítanie, napokon podobne ako v prípade *Strateného raja*, tak pripomína detektívne pátranie po zákutiach našej čitateľskej encyklopédie. Vďaka dôkladným vysvetlivkám prekladateľa však, našťastie, máme k dispozícii aj správne odpovede.

Samson bojovník

Hoci vo *Vrátenom raji* sa Ježiš stavia voči antickej kultúre odmietavo, v úvode k druhému textu v tejto knihe, knižnej dráme *Samson bojovník*, John Milton píše: „Tragédia v jej antickej podobe bola odjakživa tým najväčším, najmorálnejším a najprospešnejším zo všetkých literárnych žánrov.“ (s. 143) Pripomína citácie z Euripida v dielach kresťanských autorít, ako i všeobecnú túžbu najväčších vládcov či filozofov písať tragédie a tvrdí: „Spomínam to preto, lebo chcem obrániť tragédiu pred neúctou alebo skôr hanobením, ktoré dnes zažíva podľa mnohých spolu s ďalšími bežnými predstaveniami tým, že autori chybné miešajú komické prvky so smútkom a vážnosťou tragédie alebo uvádzajú na scénu bezvýznamné či obyčajné postavy.“ (s.143) Je zrejme, že Miltonovým zámerom nebolo experimentovať či spochybňovať tradíciu, sterneovská

paródia literárnych žánrov mu ešte bola cudzia, naopak, jeho cieľom bolo realizovať antickú tragédiu v čo najväčšej možnej dokonalosti. V predhovore (nie bez istej pýchy) zdôrazňuje, že sa mu podarilo dodržať jednotu času, miesta a deja a že jeho dielo dokáže najlepšie posúdiť ten, „komu nie je celkom neznámy Aischylos, Sofokles či Euripides, traja autori tragédií, ktorým sa doposiaľ nik nevyrovnal“ (s. 144).

Samotná dráma je vskutku vybudovaná premyslene: rytmické striedanie prehovorov postáv a zboru, postupné dávkovanie napätia, náznaky budúcej katastrofy – irónia osudu, rovnomerné rozdelenia do piatich, formálne síce nevyčlenených, ale obsahovo ucelených častí, to všetko vo veršoch, ktoré sú v prípade tejto drámy uvoľnenejšie a s nepravidelnejšou prozódou ako v eposoch. Dômyselný je aj vstup do deja in medias res, keďže obsahom drámy sú posledné hodiny Samsonovho života a jeho smrť. Takto načrtnutý, jednoduchý a prehľadný dejový rámec otvára potom priestor pre plastické predvedenie postáv (Samson, jeho otec, Dalila, obor Harafa, úradník), ich pováh a názorov, pre bohatú obraznosť aj množstvo originálnych detailov. Záverečnou bodkou za príbehom je veršovaný sonet zboru, ktorý umocňuje „presvedčivosť a dôstojnosť“ tejto tragédie, Miltonom deklarovanej v úvode.

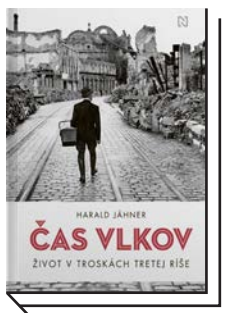
Pri čítaní týchto diel – oboch eposov aj tragédie – si však môžeme pripomenúť aj komentár Virginie Woolfovej, ktorá Miliona nazvala „strašidlom“. Stlesňoval pre ňu totiž postavu patriarchu, ktorý jej „odporučal večne uctievať veľkú imponantnú postavu gentlemana“, ktorý jej zacláňal výhľad na „čistú oblohu“ tvorivej a osobnej slobody (V. Woolfová: *Vlastná izba*, 2000, prel. Pavel Vilikovský, s. 267). John Milton totiž vo svojom diele naozaj za hodné umeleckého zobrazenia považuje len tie najvznešenejšie témy, za hodné nápodoby len tie najklasickejšie, pevne stanovené formy, a tým z kultúry ako menejcenné vylučuje všetko obyčajnejšie, menej dokonalé, otvorené, nové, komické, ženské, všetko nehrdinské, všetko iné. Je to Dalila a Eva, ktoré tu zlyhávajú, zrádzajú, sú nemorálne a prefíkané a je to patriarchálna postava Boha, ktorý prostredníctvom mocných hrdinov vykonáva spravodlivosť.

Potešujúci artefakt

Z dnešného pohľadu sa našťastie už môžeme – aspoň do istej miery – povzniesť nad upätosť názorov 17. storočia a jednoducho oceniť krásu Miltonových veršov. Rovnako je táto kniha potešujúcim artefaktom vďaka peknému grafickému spracovaniu Jakuba Milčáka a farebným grafickým ilustráciám britského romantického umelca Williama Blaka. Najväčšie ocenenie však patrí prekladateľovi Mariánovi Andričkoví, ktorý opäť preukázal svoju všestrannosť, dôkladnosť a pracovitosť, vybavil knihu nielen modernou, pôvabnou a veľmi primeranou slovenčinou, ale aj pútavým doslovom, bohatými vysvetlivkami a podrobným kalendárom života a diela Johna Miliona. (KR)

Eva Palkovičová (1987)

Ukončila doktorandské štúdium v Ústave slovenskej literatúry SAV. Špecializuje sa na slovenskú prózu a kultúru 19. storočia. Príležitostne sa venuje literárnej kritike.

Harald Jähner:
Čas vlkov. Život
v troskách Tretej ríše
 Preklad: Miloslav Szabó
 Bratislava: N Press, 2022

Ako žiť v ruinách a s ruinami

Koniec 2. svetovej vojny. Nemecko je porazené a ocitá sa na prahu novej etapy, nazývanej aj rok nula. Starý poriadok je zničený a nový ešte neexistuje. Všetko je v troskách – doslova i obrazne. Obyvatelia krajiny, ktorá sa stala symbolom nacizmu a nacistickej ideológie, stoja pred výzvami, ktoré nový začiatok prináša. Musia znášať dôsledky toho, čo sami spôsobili, ale zároveň musia prežiť, aj žiť ďalej.

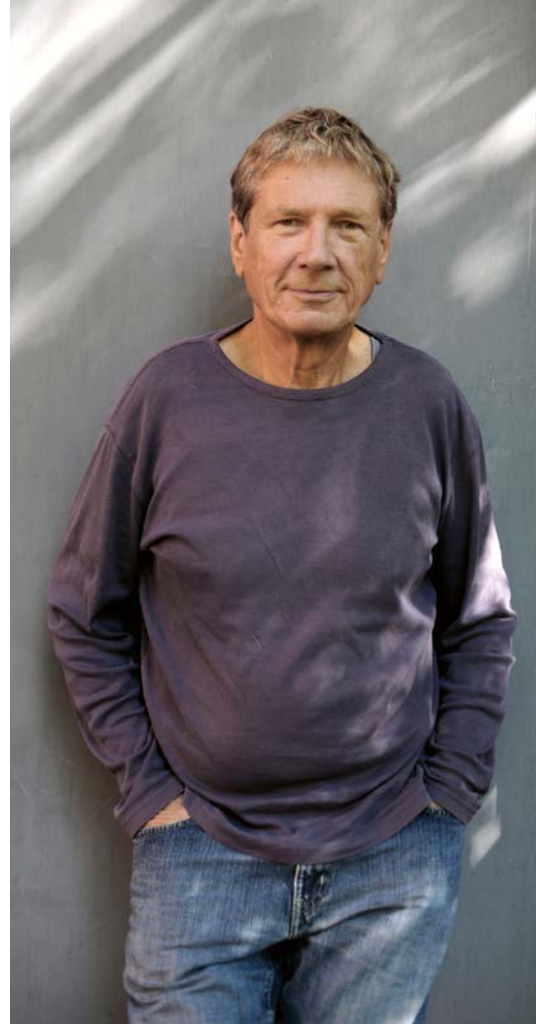
✚ **Adriana Vasil'ková**

O povojnových rokoch v Nemecku sa toho napísalo veľa. **Harald Jähner** však pohľad na toto obdobie dopĺňa o „ľudský“ rozmer. Viac ako o politické udalosti sa zaujíma o každodenný život ľudí v neistých a často chaotických podmienkach. Opisuje ich osudy a stratégie vyrovnávania sa s ťažkosťami, ktoré povojnová doba priniesla. Tá bola rôznorodejšia a pestršia, ako si ju pamätáme z hodín dejepisu. Jähner prostredníctvom konkrétnych situácií, udalostí či ľudí pútavo približuje rozporuplnosť doby a poukazuje na realitu života v jej rozmanitosti, keď sa pocity strachu, hnevu, beznádeje a viny bijú s odhodlaním, odvahou a vôľou žiť. Napriek pomerne zaužívanému obrazu, že prvé povojnové roky v Nemecku boli len rokmi biedy a bezútešnosti, Jähner píše aj o „eruptívnej radosťi zo života“, o tom, že v ľuďoch, ktorí prežili, zostala nádej, chceli oslavovať, baviť sa a smiať.

Mozaika povojnového života

Dielo **Čas vlkov – Život v troskách Tretej ríše** (v origináli *Wolfszeit: Deutschland und die Deutschen 1945 – 1955*), za ktoré Jähner získal v roku 2019 literárne ocenenie Lipského knižného veľtrhu, možno označiť za mozaiku povojnového života Nemcov, ich osudov, morálky a mentality so všetkými paradoxmi, ktoré toto obdobie prinieslo.

Pri interpretácii reality autor vychádza z existujúcich knižných publikácií, ale i z periodickej (dbovej) tlače, denníkov či listovej korešpondencie a prostredníctvom nich podáva trekný obraz (zabudnutých alebo menej spomínaných) stránok života Nemcov. Prostredníctvom osudov jednotlivcov, resp. istých situácií sa snaží prezentovať osud celej

Zdroj: N Press. Foto: Barbara Dietl

spoločnosti. V knihe sa sústreďuje predovšetkým na oblasť Západného Nemecka a väčšie mestá a len okrajovo sa venuje vidieku či sovietskej okupačnej zóne. Autentickejšie zobrazovanej doby to však nebráni. Autor ju približuje v desiatich kapitolách (spomeňme aspoň niektoré: *V troskách, Veľké putovanie, Lásky 47, Prevýchova* či *Ako znie vytesňovanie*), v ktorých sa dotýka vypuklých tém vtedajšieho obdobia. Jähner, ktorý bol dlhé roky publicistom v denníku *Berliner Zeitung*, má rozprávačské nadanie a jeho postrehy i spôsob vykreslenia udalostí vtiahnu čitateľa do deja. Cítiť to napríklad pri rozprávaní o rozbombardovaných mestách plných trosiek, keď opisuje, ako sa v ruinách i s ruinami žilo, kto a ako ich upratoval. Aj v tomto prípade poukazuje na paradoxy. Kým počas vojny odpratávali ruiny často v neludských podmienkach vojnoví zajatci – Rusi či Židia, po vojne to museli robiť sami Nemci. Za zmienku stojí aj to, že vo viacerých mestách, ale predovšetkým v Berlíne, trosky odpratávali zväčša ženy, keďže v čase najintenzívnejších prác žilo v meste iba deväťtisíc mužov. Zaujímavý je aj spôsob odstraňovania, využívanie či očisťovania trosiek, ktoré si tesne po vojne vyžadovalo veľa improvizácie a nápadov. K (nevyhnutnej) usilovnosti a vynaliezavosti, s ktorou Nemci trosky odpratávali, sa viaže aj prísľub nového začiatku.

V kapitole *Veľké putovanie* sa Jähner sústredil na problematiku obrovskej povojnovej migrácie a jej dosah na budúci vývoj. Šlo o milióny vojnových zajatcov, ľudí, prepustených z koncentračných táborov, ktorí sa z rôznych dôvodov nemohli alebo nechceli vrátiť domov, vyhnancom z východných území či židovských navrátilcov. Autor poukazuje na

Adriana Vasil'ková (1975)

Pôsobí na Fakulte politických vied a medzinárodných vzťahov UMB v Banskej Bystrici. Orientuje sa na komparatívnu politológiu, v rámci nej na politické systémy nemecky hovoriacich krajín, na krajiny stredoeurópskeho priestoru a Beneluxu a tiež na problematiku politického extrémizmu a radikalizmu.

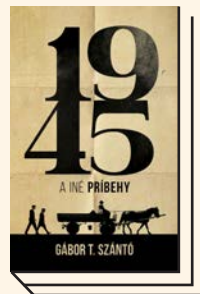
strach Nemcov z tejto masy ľudí. U mnohých z nich sa totiž roky zajatia a trápenia podpísali na ich správaní. „Logika dehumanizácie, ktorú nacistický režim uplatňoval v táboroch, pokračovala v podobe brutality obetí, ako aj správania sa prefažených víťazov.“ Paradoxom doby bola aj neochota prijať svojich „krajánov“ z východných území. Podozrievavosť až nevráživosť zo strany „domácich“ Nemcov voči nemeckým vysídlencom podporovala takmer rasistický regionalizmus a bola taká silná, že hrozila občianska vojna. Situáciu nakoniec upokojili víťazné mocnosti a po vzniku Spolkovej republiky Nemecko aj Zákon o rozložení záťaže. Ten podľa Jähnera položil základy (nevyhnutného) kompromisu a budúcej občianskej demokratickej spoločnosti.

Ako sa ženy emancipovali

Podobne pútavo Jähner opisuje pôsobenie exilových spisovateľov, ktorí sa z emigrácie vrátili do Nemecka s cieľom pomôcť víťazným mocnostiam pri prevýchove a transformácii nemeckej spoločnosti a nemeckého ducha poznačeného minulým obdobím. Jähner sa zaujíma o chopil aj témy postavenia žien, ktoré sa stali symbolom povojnovej spoločnosti. Do návratu mužov museli zabezpečovať nielen svoje rodiny, ale aj emancipovať sa a spravovať krajinu a v konečnom dôsledku sa vyrovnávať s vyhovením mužov. Tí sa často vracali domov zlomení a chorí a len postupne si hľadali svoje miesto v spoločnosti. Jähner sa venuje aj sexualite a sexuálnej žiadostivosti, túžbe po rozkoši, po tanci, oslavách i zábavách, ale neobchádza ani tému znásilňovania, rabovania a obchodovania na čiernom trhu. Autor si aj pri týchto témach vyberá konkrétne osobnosti či situácie, na ktorých príklade prezentuje ducha doby.

Pálčivá otázka vyrovnania sa nemeckého národa s nacistickou minulosťou je rozpracovaná až v poslednej kapitole. Autor v nej poukazuje na to, že pud prežitia a sebazáchovy v prvej dekáde po vojne potlačil v Nemcoch pocit viny do úzadia, nacizmus vedome vytesňovali a sami seba začali vnímať ako prvé obeť nacistického režimu. Do veľkej miery rozporuplné, v mnohom bezcitné odmietanie individuálnej viny sa autor snaží vysvetliť z pohľadu bežných ľudí vo všetkých jeho paradoxoch. Tento postoj Nemcov sa však stal predpokladom toho, aby sa postupne zbavili loajality voči porazenému nacistickému režimu, čo následne umožnilo začať budovať základy nového poriadku.

Kniha Haralda Jähnera je nesporne prínosná a napriek tomu, že sa zaoberá dobou minulosťou, so súčasnosťou má mnoho spoločné. Možno viac ako si uvedomujeme. Čitateľovi dáva podnet zamyslieť sa nad tým, čo a do akej miery ovplyvňuje ľudské konanie a myslenie a či niečo podobné neprežívame teraz. Pre znalcov nemeckého jazyka je rušivým prvkom spôsob prekladu. Ten je príliš exaktný a striktný. Rozprávačskú atmosféru knihy a dobrý dojem z čítania by umocnil stylisticky ľahší preklad. **KR**

Gábor T. Szántó:
1945 a iné príbehy
Preklad: Tamara
Archlebová
Bratislava: Tatran,
2022

Július Lőrincz (1940)
Novinár, publicista, odborník na zahraničnú politiku. Do roku 2002 pracoval v denníku *Pravda*, neskôr na Veľvyslanectve SR v Chorvátsku. Niekoľko rokov pôsobil v Tlačovej rade SR.

Retazenie utrpenia

„Ako vtáci smrti,“ pošepká jeden z hostí v krčme pri pohľade na akýsi nevšedný sprievod vonku na ulici. Koník ťahá voz s jedenástimi debnami. Na kozlíku sedí kočiš a pri ňom jeho pomocník. Za vozom idú v úmornej horúčave dvaja muži v čiernych oblekoch s klobúkmi na hlave – jeden starší s prešedivenou bradou, druhý mladší so strniskom na tvári.

To je jedna z dramatických scén úvodnej poviedky z knihy maďarského autora **Gábora T. Szántóa** **1945 a iné príbehy**. Sprievod prejde ulicami za rastúcej pozornosti dedičanov aj popri bývalej židovskej modlitebni a škole – ješive, až nakoniec príde na židovský cintorín na konci dediny. Na ňom zložia z voza debny s nemeckým označením Ríšsky úrad pre priemyselné tuky a práce prostriedky. Vyberú z nich neopracované mydlá veľkosti dlane v rozličných farebných odtieňoch. Poukladajú ich na prestreť modlitebné šále a potom zabalí. Urobia z nich desať batohov. „Sú všetky?“ spýta sa starší muž a mladší odvetí: „Sú. Spolu tisícštyristosedemnást kusov. Spočítal som ich.“ Kočiš, ktorý medzitým s pomocníkom vykopal veľký hrob, sa spýta: „Aspoň povedzte, prečo práve tolko?“ „Tolko ich bolo z okolitých dedín,“ odpovie starší z dvojice a v očiach sa mu zalesknú slzy. Batohy uložia opatrne do hrobu a zasypú ich hlinou. Počas druhej svetovej vojny sa rozchýrilo, že nacisti v táboroch smrti varili zo zabitých mydlo. Nepotvrdilo sa to síce, ale po roku 1945 namiesto ľudských pozostatkov na mnohých miestach symbolicky pochovávali mydlá.

Z ôsmich poviedok Gábora T. Szántóa v tejto jeho pozoruhodnej knižke (vydanej v Tatrane vo výbornom a citlivom preklade Tamary Archlebovej) sa päť venuje utrpeniu, tragédii ľudí a ich dôsledkom po skončení druhej svetovej vojny, holokaustu a nedôslednom trestnom postihu bezprávia a zločinu. Čitateľ nevedojak musí myslieť na to, či spravodlivosť je a bude schopná účinne postihnúť a potrestať aj zločinnosť súčasnej agresie proti Ukrajine, miliónom jej obyvateľov.

Pri knihách zložených z rozličných poviedok ťažko hovoriť o tom, ktorá z nich je najlepšia. Nezvyčajný je dramatický príbeh mladého poslucháča rabínskej školy, ktorý vyúsťuje do zmeny jeho pohlavnej identity a rozhodovania o ďalšom osude. Pre slovenské alebo lepšie povedané stredo európske prostredie je azda najvýstižnejší príbeh *Najdlhšia noc*, ktorý hovorí o tragickom osude státisícov ľudí postihnutých dôsledkami povojnových deportácií príslušníkov jednotlivých národov. Niekedy pomenovaných akoby láskavejším slovným spojením „výmena obyvateľstva“. Švábsky (nemecký) gazda Wagner sa vo veľkej dedine Taksony v Pešťbudínskej župe bráni neúspešne dôstojníkovi, ktorý mu priviedol zo stanice zo Slovenska vymeneného gazdu Szalóczyho so ženou: „My sme neboli volksbundisti. Prečo robia s nami to, čo so Židmi...“ A počas mĺkvej v noci, keď novoprišielci čakajú, že im do Wagnerových domu z nepálených tehál privedú skromné batožiny, sa Szalóczy nezdrži: „Ani my sme sem neprišli z vlastnej vôle.“

Szántó píše, že Szalóczyho zvýšený hlas „bol čosi ako nôž vrazený do zárubne dverí“. Ale švábskeho sedliaka to nedojalo. Takisto ako ani predtým to, keď ho dôstojník utešoval, že v Nemecku mu bude „možno lepší ako tunák“. Azda to napokon aj tak „vypálilo“, ale v tých chvíľach, keď Wagnera, Szalóczyho a mnohých im podobných nakladali na vlaky, naozaj nemožli mať pocit, že ich čaká lepšia budúcnosť.

✎ **Július Lőrincz**

Tereza Olhová:
Agáta, kde si?
Ilustrácie:
Eva Škandíková
Bratislava:
Bublina print, 2022

Veronika Čigarská (1996)
 Vyštudovala učiteľstvo anglického jazyka a literatúry a estetiky a momentálne pôsobí ako interná doktorandka na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy PF PU. Vo svojom výskume sa zameriava na žáner obrazovej knihy, tzv. „picturebook“.

Pohltená obrazovkou

Detskú poučnú knihu o nomofóbií, závislosti na mobilnom telefóne, napísalo overené duo v zostave spisovateľky a scenáristky **Terezy Olhovej** a ilustrátorky **Evy Škandíkovej**.

✦ **Veronika Čigarská**

Tereza Olhová spolu s **Evou Škandíkovou** vydali ilustrovanú knihu **Agáta, kde si?** s ambíciou uviesť detského čitateľa do aktuálneho problému náučne i hravo. Ich spoluprácou už vznikli dve pútavé publikácie: *Posledný permoník* (Brak, 2020), zasadený do prostredia kremnických baní, a *Bubáci* (Brak, 2021), narábajúci s témou strachu zo strašidiel. Posledná menovaná je veršovaná a získala Cenu Bibiany Najkrajšia kniha Slovenska (2021) v sekcii literatúra pre deti a mládež.

Termíny i slangy

V knihe je prítomná didaktická, resp. poznávací funkcia, prejavujúca sa terminologicky. Detský čitateľ sa poučá o pojmoch spätých s technológiami. Porozumie rozličným typom vírusov, spôsobom, akým fungujú, aj tomu, čo môžu v telefóne zapríčiniť. Pochopí, ako fungujú dáta, ako sa ukladajú do úložiska, čo sa robí pri aktualizácii zariadenia a ako pracujú antivírusoví policajti. Oboznámi sa aj s matičnou (základnou) doskou, zastupujúcou funkciu matky celého systému. Didaktické sa odohráva na pozadí príbehu o fascinácii digitálnou technológiou, ale aj o rizikách jej používania.

Autorka situuje do roly hlavnej hrdinky celkom netradičnú postavu. Agáta je školáčka, je hyperaktívna, trpí poruchou pozornosti, neznáša nudu a najväčšmi zo všetkého by si priala vlastniť mobilný telefón.

Ten by jej mal priniesť neustálu zábavu a život s ním by mal byť „krajší, pestrejší, vtipnejší, efektívnejší, no hlavne rýchlejší“. (s. 9)

Agátu telefón metaforicky vtiahne do seba. Vtiahnutie do telefónu prináša Agáte uspokojenie v podobe neustáleho pohybu a prísunu dát. Rečou pre školáka sympatickou a vtipnou rozpráva vírus Trejsy, ktorý sa v telefóne stáva nepríjemným Agátiným spoločníkom. Autorka mu priradila anglické frázy (napr. *oumajgád!*, *šúr*, *intristink*), ku ktorým šikovne vytvorila aj slovník, nachádzajúci sa na konci knihy.

Katarzia v podobe vyslobodenia sa z telefónu napokon prichádza po tom, čo Agáta dospela k uvedomeniu si vlastnej sily a vôle vymaniť sa zo zajatia telefónu. Detskému čitateľovi však bude toto posolstvo zreteľné aj bez zvýraznených citátov na konci knihy, napr. „Ži tu a teraz! Stoj nohami na zemi! Teš sa z maličkostí!“ (s. 117), ktoré už vyvolávajú dojem nadbytočnosti. V dôvetku však autorky priznávajú apel na rodičov a ich deti, pretože sa obe boja, „že ich mobility zhltnú, ale bránia sa. A chcú ubrániť aj svoje deti, a všetky ostatné deti a dospelákov na celom svete. Priali by si, aby všetci pozerali do mobilov len vtedy, keď chcú tvoriť.“

Čítanie zo smartfónu

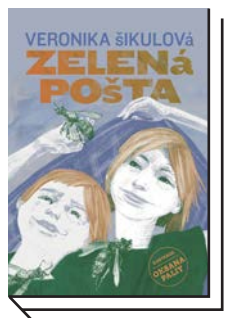
Dizajn ilustrovanej knihy je formátovaný do podoby smartfónu, v ktorom je hlavná hrdinka uväznená. Brožovaná väzba a skladný formát uľahčujú manipuláciu s knihou. Naráciu dopĺňajú hravé, presvetľovacie ilustrácie. Eva Škandíková využila digitálnu ilustráciu, prevažne v tmavých farbách, aby vynikli práve presvetľovacie časti.

Vyhrala sa aj s predsádkami knihy. Úvodné fungujú ako bludisko a čitateľ v nich musí nájsť cestu pre Agátu z mobilného telefónu naspäť domov, záverečné vykresľujú rodokmeň rodiny – jednak tej vírusovej, ako aj Agátinej. Presvetľovačky dosahujú väčší efekt najmä v prítmi, takže si k čítaniu nezabudnite zobrat baterku. **KR**

Ilustrácia Oksany Paliy z knihy Veroniky Šikulovej *Zelená pošta*

Veronika Šikulová:
Zelená pošta
Ilustrácie: Oksana Paliy
Bratislava: Slovart, 2022

Katarína Labudová (1976)
Získala doktorát z literárnej komparatistiky na Masarykovej univerzite v Brne. Učí anglicky písanú literatúru na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku. Zaoberá sa najmä románmi Margaret Atwood a Angely Carter. Okrem postmodernej literatúry sa venuje ľudovým rozprávkam. V žilinskom Artfore moderuje Literárne večery.

Správy zo záhrady

Prekrásne zeleno-modré ilustrácie Oksany Paliy dopĺňajú skvele napísané príbehy Veroniky Šikulovej, v ktorých sú v centre našej pozornosti zvieratá.

✦ Katarína Labudová

Posun od antropocentrického prístupu vidieť aj na ilustráciách: do úľa plného zväčšených včiel naskákava oko, prípadne sú na obrázkoch iba zvieratá alebo pohľad dospelých či detských hrdinov smeruje na zviera.

Včely, tchory, kukučky

Aj prvý príbeh *Zelenej pošty* *Pomôc, idú včely!* ukazuje svet včiel a iného hmyzu, ktorý je nahnevaný inváziou „nepozvanej návštevy“. (s. 10) Napriek tomu, že doštipáňých chlapcov treba odviezť rýchlo do nemocnice, mama a teta Oľga im problém vysvetľujú z perspektívy včiel: „Včelička zomrie, keď pustí žihadlo, to si nevedel, čo?! Pozrite, koľko ich kvôli vám prišlo o život, a ty tu nariekaš, lebo vás doštipali.“ (s. 12) V príbehu *Med hned', bunker až poobede* Dalibor čaká na Olivera, kým sa vráti z nemocnice. Spomína na stavanie bunkrov a vymýšľa novú hru, pochovávanie včiel, ktoré ich poštipali. V kapitole *Včely štípu ako svine* sa stretáva pohodlný konzum so starostlivým a ohľaduplným prístupom k prírode a okoliu: „Prosím ťa, všetci chodia do roboty a nevaria lekvár, nik nemá čas švať motykou kdesi v mrkve či v petržlene, okopávať rajčiny! Kvety aj stromy majú všelijaké choroby a kriky ženú a ženú a obyčajne práve tam, kde nechceš. V lete si treba užívať, grilovať, kúpať sa! Lastovička si uhníaca hniezdo rovno pod oknom a potom púšťa hovienka na parapetnú dosku.“ (s. 20)

Napriek tomu dúfame spolu s chlapcami, že lastovičky priletia aj tento rok. Jednotlivé príbehy prestávajú jeden do druhého, lastovičky priletia, urobia si hniezdo. Ekologický prístup Veroniky Šikulovej sa premieňa aj do jazyka, ktorý ustupuje z antropocentrického prístupu, v centre jej metafor a prirovnaní je príroda: „Dalibor s Oliverom sa v záhrade rozvalovali ako dvaja šťastní chrobáci na kameňoch.“ (s. 25) Chlapci v *Tchorovi smrdia periny* postaví prírodný bunker, ktorý prenechajú tchorovi a hľadajú pre svoj nový bunker iné miesto. Ale ani pri čerešni bunker nebude, aby nerušili hniezdo, lebo „dudok je príliš vzácna návšteva“. (s. 33) Tato ich poteší stanom v záhrade, kde môžu aj spať. Chlapci sa dozvedia, prečo je kukučka najsmutnejšia mama na svete (*Prečo kukučky kukajú*). Tradičný pohľad na kukučku, ktorá opúšťa svoje mláďatá, ich tato prerozpráva z pohľadu kukučky, ktorá „nevie, či jej deti dochovávajú, či sa o ne postarajú“. Tato ešte stihne preniesť ježka ďalej do záhrady. *O-pa-tr-ne* dáva do kontrastu ohľaduplný život v záhrade a priemyselnú krajinu, fabriku, autá, chemicky ošetrované pole s lucernou. Dosah priemyslu na zvieratá je strašný: „Zranené kobylky, koníky, lienky, krtonožky, koník lúčny, lienka sedembodková, voška ružová, bystrušky, hrobáriky, lajniaky... mlynárik kapustový, všetko to tiahne ako z bojiska, a chudery lucerny, zahanbené, namiesto toho, aby voňali, smrdia.“ (s. 42) Zvieratá vymierajú, hladujú, nespia. V príbehu však svieti svetielko nádeje vo dvoch chlapcoch a ich láskavých rodičoch.

Šanelka je koza, ktorú mama odviazala z obojka a uviazala jej okolo krku bodkovanú šatku. Koza sa kŕmi všetkým: jablkami, jahodami, ružami, zelinami, konárikmi. Darujú ju tam, kde bude užitočná a bude mať spoločnosť kôz a kozliatok, a ani šatku tam nebude potrebovať. Rodina má nové sliepočky, liliputánky, ku ktorým sa pridá starý holub z kostolnej veže. V ďalšom príbehu našiel slabý holub útočisko na kuracom dvore medzi sliepkami. „Začal hrabať ako sliepka, prechádzať sa po dvore a na slovo poslúchať kohúta. Keď sa sliepky boja, utekajú. (...) Rovnako aj holub. Akoby ich nechcel zahanbiť, že vie aj iné kúsky ako slepačí krdeľ.“ (s. 62) Iba spávať do kurníka s nimi nechodí. Adoptovaný holub našiel pokojný život sliepky.

Prírodný kolobeh ovplyvňuje aj chlapčenské hry v záhrade a na dvore. Chlapci, v novembrovej hmle teplo oblečení, zavárajú poklady, ktoré si v lete nájdu. Ich úsilie komentuje tchor s krtkom, ale chlapci už musia dnu. Spomienky na pochovávanie zdochnutej myši a hmyzu, ratovanie túlavých psíkov, aj tých plyšových, dominujú v príbehu *Zavárané poklady a majáky*. V novembri deti na chvíľu vyprázdnia záhrady a parky. Na Vianoce sa zdobí vianočné stromčeky. Nakupované aj zdedené ozdoby, anjeli aj mačičky, kominári aj princezná, rozprávajú svoj príbeh Vianoc. Zatiaľ v dutinkách stromov spí hmyz, lišky aj zajace, v Afrike oddychujú lastovičky, ktoré pôjdu o chvíľu domov.

Citlivý rozprávač

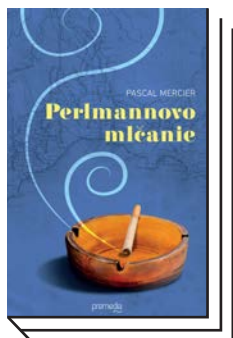
Rozprávač je jazykovo blízky čitateľovi, ale aj postavám. Je citlivý, neprežrádza dej dopredu ani nehodnotí, hodnotovú pozíciu necháva na čitateľa a jeho zmysel pre spravodlivosť aj súcit s prírodou a zvieratami. Príbeh je akčný, prepletený prirodzenými dialógmi. *Zelená pošta* prináša „zelené“ správy od vtákov, chrobákov aj lišok. Počúvajme, potrebujeme počuť ich šepot. **KR**

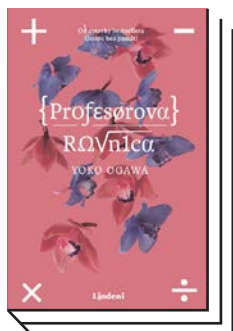
Lisa See: Ostrov morských žien
Preklad: Katarína Karovičová
Bratislava: Slovart, 2023
 Román americkej autorky prináša príbeh dvoch žien z prostredia malého kórejského ostrova, zaznamenaný od ich detstva po starobu. Prežili japonskú okupáciu Kórey, 2. svetovú vojnu či vznik samostatného kórejského štátu. Kniha pripomína aj jednu z najhorších tragédií v modernej kórejskej histórii, povstanie na ostrove Čedžu v roku 1948.

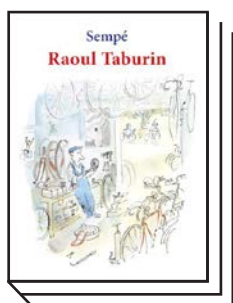
Itamar Vieira Junior: Pokrivený pluh
Preklad: Zuzana Greksáková
Bratislava: Portugalský inštitút, 2023
 Oceňovaný román brazílskeho autora ponúka príbeh odhrávajúci sa na chudobnom brazílskom severovýchode, kde sa usadili generácie bývalých afrických otrokov. Autor prináša skutočný i magický príbeh rodiny potomkov otrokov, pre ktorých je vidina skutočnej slobody v bežnom živote stále vzdialená.

Pascal Mercier: Perlmannovo mlčanie
Preklad: Paulína Šedíková
Čuhová
Bratislava: Premedia, 2023
 Psychologický, jazykovo brilantne spracovaný román švajčiarskeho spisovateľa stavia na napätí i ponore do existenciálnej krízy.

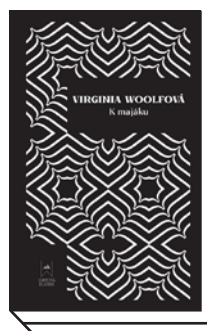
Yoko Ogawa: Profesorova rovnica
Preklad: Martina Fedorová
Bratislava: Lindeni, 2023
 Psychologický román japonskej autorky ponúka poetický príbeh o zvláštnej rovnici, ktorej výsledkom je neobyčajná rodina.

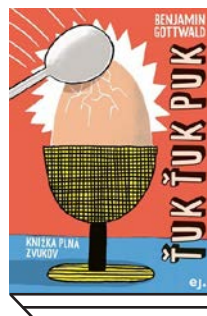
Jean-Jacques Sempé: Raoul Taburin
Preklad: Anna Vasseur
Prešov: Slniečkovo, 2023
 Nadčasový komiks francúzskeho autora o vášňach a túžbach. Ponúka príbeh o priateľstve, dôvere, samolúbosti a cyklistike.

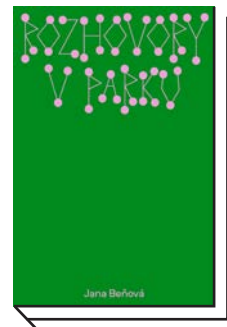
Michail Bulgakov: O vášňach a nerestiach
Preklad: Silvia Šalátová
Bratislava: Európa, 2023
 Výber svojich časopiseckých próz, ktorý plánoval Michail Bulgakov vydať v roku 1937, prichádza v novom slovenskom preklade po prvý raz.

Virginia Woolfová: K majáku
Preklad: Elena Guričanová
Bratislava: Lindeni, 2023
 Román z roku 1927 o rodinných vzťahoch a napätí medzi mužmi a ženami vyšiel v novom preklade.

Benjamin Gottwald: Ťuk ťuk puk
Bratislava: E. J. Publishing, 2023
 Knižka pre deti, ktorá ich podnecuje ozvučiť to, čo vidia na obrázkoch. V knižke to pufká a klopká, kváka a praská.

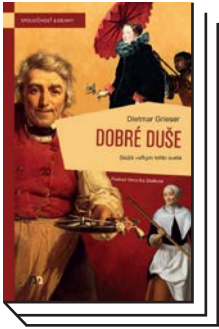
Jana Beňová: Rozhovory v Parku
Bratislava: Brak, 2023
 Kniha rozhovorov s desiatimi osobnosťami a kamarátmi, ktoré vyšli pôvodne na prelome storočí v literárno-fotografickom časopise *Park*.

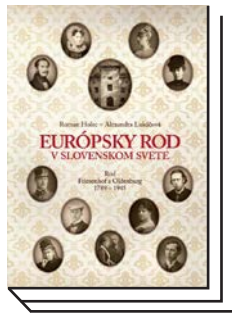
Karl Jaspers: Svetodejinné osobnosti. Sokrates, Budha, Konfucius, Ježiš
Preklad: Patrícia Elexová
Bratislava: Petrus, 2023
 Súbor štyroch štúdií sa zameriava na život a pôsobenie najvýznamnejších osobností dejín.

Zuzana Lišková: Odvaha tohto leta
Ilustrácie: Jozef Glába
Bratislava: Zum Zum production, 2022
 Kniha s príbehom o dvoch chlapcoch, ktorá citlivo, ale úprimne poukazuje na vzťah starých rodičov a vnúčat.

Dietmar Grieser: Dobré duše
Preklad: Veronika Deáková
Bratislava: Mamaš, 2023
 Kniha rakúskeho autora obsahuje 30 portrétov ľudí, ktorí sa starali o blaho slávnych a často sa stali ich dôverníkmi a najvernejšími priateľmi.

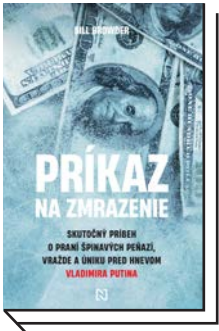
Roman Holec, Alexandra Lukáčová: Európsky rod v slovenskom svete
Bratislava: Slovart, 2023
 Dvojica historikov na základe stoviek listov zozbieraných v Európe zrekonštruovala príbeh šľachtického rodu Friesenhof Oldenburg, ktorý žil v kaštieli v Brodzanoch.

Eric J. Evans: Thatcherová a thatcherizmus
Preklad: Tomáš Mrva
Bratislava: Premedia, 2023
 Kniha britského akademika je sprievodcom paradoxmi Veľkej Británie od konca 70. rokov do druhého desaťročia 21. storočia.

Chálid Chalífa: Smrť je brutálna drina
Preklad: Marek Brieška
Bratislava: Brak, 2023
 Román sýrskeho autora evokuje akýsi makabrážny road trip, kde sa traja súrodenci snažia naplniť otcovo posledné želanie. Transport otcovej mŕtvoly v mikrobuse cez Sýriu, zničenú občianskou vojnou, sa mení na desivú nočnú moru. Autor postupne demaskuje rozklad vonkajšieho sveta, ale aj rodinných a súrodeneckých vzťahov.

Bill Browder: Príkaz na zmrazenie
Preklad: Peter Tkačenko
Bratislava: N Press, 2023
 Kniha zakladateľa hedgeového fondu, ktorý investoval v Rusku a odhalil pranie špinavých peňazí, opisuje ako sa stal nepriateľom Vladimira Putina.

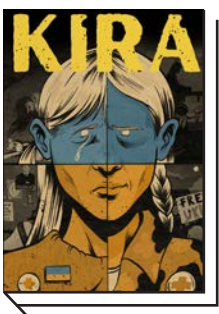
Igor Daniš: Bezvýznamnosť
Bratislava: Drewo a srd, 2023
 Kniha publicistu a komentátora ponúka sondu do súčasného sveta politiky a manipulácie.

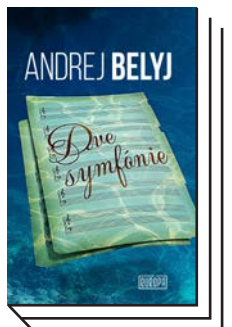
Gideon Rachman: Vítajte v dobe autoritárov
Preklad: Ladislav Bodik
Bratislava: barec a conrad books, 2023
 Kniha s podtitulom *Ako kult politikov tvrdej ruky ohrozuje demokracie po celom svete* ponúka odvážny pohľad na súčasnosť.

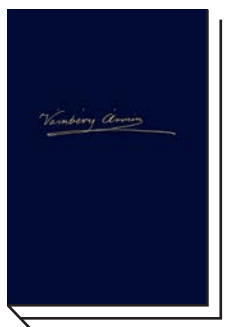
Bogumila Suwara: Literatúra na rozhraní technológií
Bratislava: Veda, 2022
 Publikácia zachytáva dobovo vyhranený úsek procesu technologizácie literatúry a s ňou spojených posunov v oblasti kultúrnych praktík, ktoré ovplyvňujú samotný proces literárnej tvorby, jej skúmanie aj recepciu. Taktiež sleduje posuny, ktoré spôsobuje aplikovanie digitálnych technológií v oblasti literatúry.

Tomáš Kriššák: Kira
Ilustrácie: Kamila Kuricová
Bratislava: vlastný náklad, 2023
 Komiks určený študentom a učiteľom na Slovensku sleduje osudy hrdinov z Ukrajiny, ktorí vzdorujú ruskej agresii od roku 2014.

Andrej Belyj: Dve symfónie
Preklad: Eva Maliti Fraňová
Bratislava: Európa, 2023
 Dve symfónie ruského symbolistu. Autor pri tvorbe experimentálnych textov na pomedzí poézie a prózy vychádzal z hudobných princípov.

Ármin Vámbéry: Moje životné zápasy
Preklad: Kálmán Petöcz
Dunajská Streda: OZ Vámbéryho, 2022
 Autobiografia uhorského orientalistu, turkológa, jazykovedca a cestovateľa, v ktorej píše o detstve aj putovaní po Oriente.

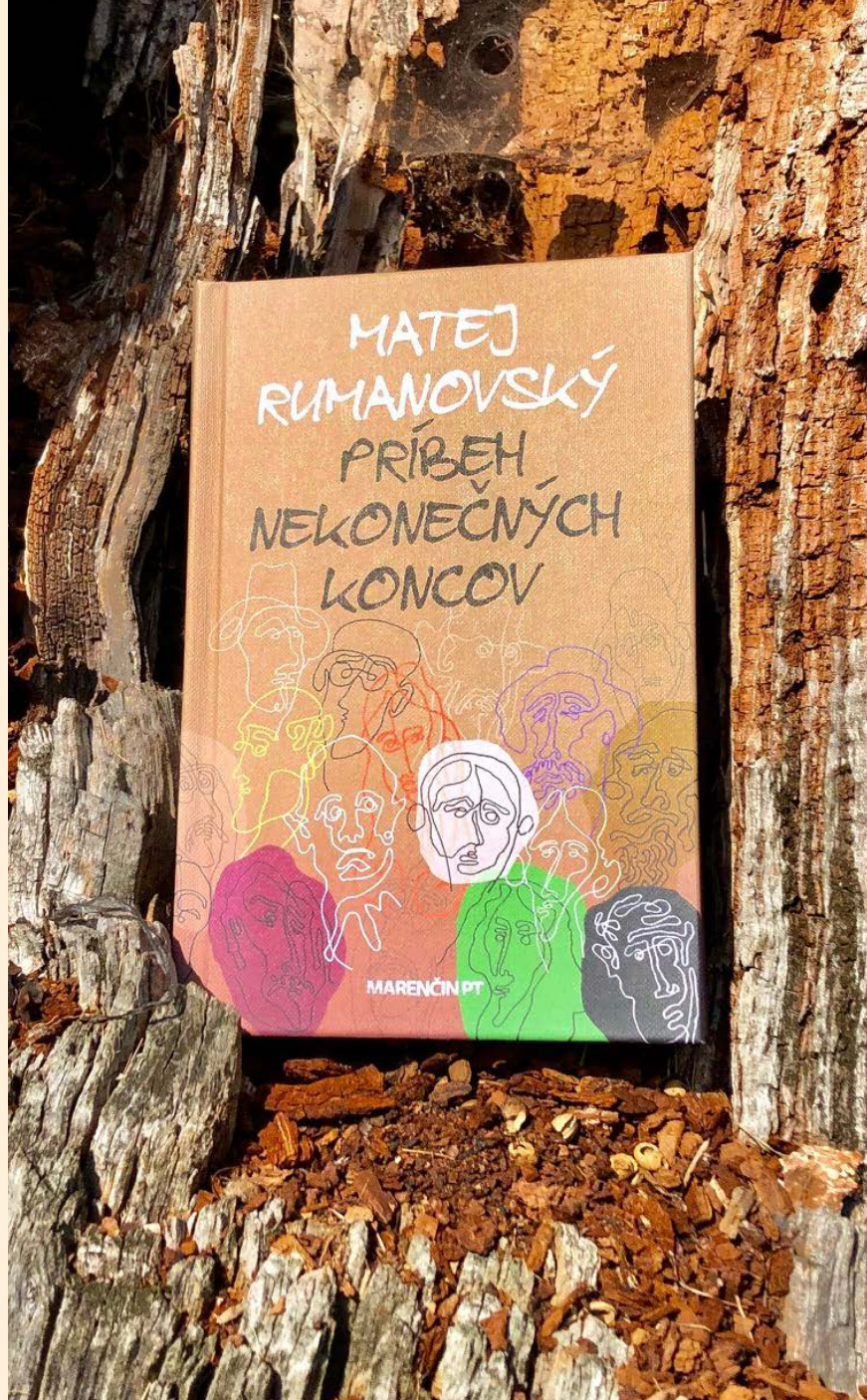
Rozjarený román

Matej Rumanovský: Príbeh nekonečných koncov
Bratislava: Marenčin PT, 2022

Nebýva zvykom, aby spisovatelia vstupovali do literatúry rovno románom, keďže ako rozsiahly prozaický žáner si žiada od spisovateľa nemálo úsilia a v čitateľoch, ak už majú toľko času pobudnúť v spoločnosti objemnej knihy, oprávnené vznikajú očakávania. **Matej Rumanovský** si však zrejme pomyslel, že odvážnemu šťastie praje a napísal román so záhadným názvom *Príbeh nekonečných koncov*.

Próza má sedem viac-menej podobne dlhých častí, ktoré sú členené na jednotlivé kapitoly alebo „vstupy“. Zobrazujú príbehy zo súčasnosti povedzme štyroch hlavných postáv, ktorých vzájomne zdanlivo nesúvisiace osudy sa postupne začnú križovať a časti skladacky napokon zapadnú do seba, zanechajúc dojem voľne komponovaného, ale štruktúrou predsa homogénneho fiktívneho sveta. Samotná látka nie je až taká podstatná. Dej je v tomto románe sekundárny a protagonisti nepôsobia zagulatene. Sú mimoriadne ploché a papieroví. Nie je to pritom dôsledok spisovateľskej neschopnosti. Taký bol autorský úmysel, pretože na viacerých miestach sa otvorene poukazuje na arteficialnosť literárnych hrdinov; rozprávač má od nich odstup a nijako neskrýva sprostredkovanosť rozprávania, ba naopak, opakovane ju komentuje: „Pár dní som premýšľal, ako mám túto kapitolu vlastne uchopiť. Pozýval som Karinu na obedy, zaspával som s ňou, no sama mi nevedela povedať, kam chce vlastne ísť a aký má plán. Akoby jej to bolo úplne jedno. (...) Táto kapitola síce mala byť pôvodne o niečom inom, no z času na čas je dobré si pripomenúť, že román nie je systematická ani ideologická príručka, ktorá musí stáť v medziach konkrétnych pravidiel.“ (s. 144)

Literárne postavy u Rumanovského fungujú ako výstuž pre početné úvahové pasáže tvoriace sémantické jadro diela. Ako naznačuje oxymoron v názve (nekonečné konce), v tomto románe nejde ani tak o zobrazenie konkrétnych ľudských príbehov, ako o rozvíjanie úvah na abstraktné a filozofické témy. Podľa toho sujet napreduje skôr extenziou, rozširovaním než intenziou. Chýba mu hutnosť, rytmus sa stáva rozvláčnym, rozťahávaným, ale aspoň je ozvlášťňovaný rozprávačovou (hyper)aktivitou. Typická je preňho práca so zátvorkami, kurzívou a úvodzovkami, ktoré modifikujú význam výpovede, najčastejšie v prospech irónie. Rozprávač je voči

Dominujúcim gestom *Príbehu nekonečných koncov* je pokus o spochybnenie a prekročenie tradičného písania smerom k originálnemu tvarovaniu. Autor oprášil vrstvičku prachu z postmoderných postupov a pokúsil sa o dekonštrukciu klasickej románovej narácie orientovanej na dej.

čitateľovi nápadne kontaktný. Jednotaj sa na neho obracia, vŕhne ho do príbehu, kladie mu otázky, vtipkuje: „Samozrejme, že všetko zjednodušujem, no pokiaľ vám takýto výklad nestačí, pokojne si dajte od tejto knihy prestávku a choďte si čítať encyklopédiu histórie sveta. Ja tu na vás počkám.“ (s. 59) Sú to signály uvoľneného skazového rozprávania, tárania, ktoré môže zážitok z čítania obohatiť uvoľnenosťou a šťavnatosťou reči. Odhadnúť mieru uplatňovania tohto postupu sa autorovi nie vždy podarilo a vtedy je už kontaktnosť jeho rozprávača otravne bodrá. Jeho utáranosť sa prejavuje aj v prevahe

verbalizovania oproti zobrazovaniu, s chuťou sa púšťa do vysvetľovania banálnych právd: „Jednou z najdôležitejších potrieb ľudí je totiž potreba vždy vyzeráť múdro. Zámerne píšem vyzeráť a zámerne to píšem kurzívou. Pretože práve to sa ráta; nie to, čo ľudia vedia, ale to, ako pri tom vyzerajú. A keď vyzerajú alebo znejú múdro, pravdepodobne aj múdri sú.“ (s. 19) Rád ozrejmuje aj rôzne pojmy a kategórie, niektoré si dokonca sám vytvára, napríklad daV ako virtuálny dav (s. 71). Oblíbenou rubrikou tohto románu je aj čosi ako jazykové okienko. Rozprávač sa zamýšľa nad slovami, ich pôvodom, významom

a chlapčensky sa rozveselí nad vlastnými objavmi, napríklad nad jedinečnosťou slovenského slova trpkosť (s. 89 – 91). Prostredníctvom fiktívneho rozhovoru troch slávnych spisovateľov 20. storočia (podľa zreteľných indícií ľahko dešifrovateľných ako Pavel V., Miro V. a Milan K.) sa zas púšťa do úvah aj o literárnoteoretických problémoch. Dominujúcim gestom diela je pokus o spochybnenie a prekročenie tradičného písania smerom k originálnemu tvarovaniu. Autor oprášil vrstvičku prachu z postmoderných postupov a pokúsil sa o dekonštrukciu klasickej románovej narácie orientovanej na dej. Tematizuje akt vlastného písania, využíva iróniu. Do textu sú zakomponované rôzne citáty a parafrázy umeleckej i filozofickej literatúry, vnútrotextové odkazy, v ktorých sa použitý výraz ocitá na rozličných miestach textu a odlišným kontextom sa jeho význam prehľbuje. Postmodernistickej proveniencie je aj autorovo zdôrazňovanie dôležitosti čitateľa v literárnej komunikácii: „Viem, stále kamsi uhýbam, no nerobím to iba preto, aby som všetko spochybnil. Okrem toho nič, čomu sami veríte, ani spochybníť nemôžete. Vy dotvárate tento príbeh, maľujete obrazy všetkých postáv, dávate im život, ktorý im náleží. Áno, vy ste tí, o koho tu ide.“ (s. 284) Rumanovský sa svojou knihou chcel odlíšiť od mainstreamu súčasnej umeleckej prózy a čiastočne sa mu to aj podarilo, hoci možno nie tým, čím zamýšľal. Sympatickým na jeho písaní je osviežujúco veselý tón rozprávania, ľahkosť, nákazlivý elán, pre ktorý možno privrieť oči nad viacerými nedostatkami tohto debutu a so zvedavosťou sa pozrieť na prípadné ďalšie spisovateľské počiny tohto autora.

☛ Tamara Janecová

Ani hrozné, ani skvelé

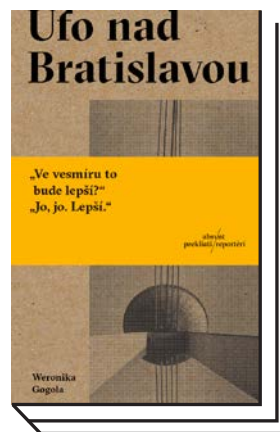
Weronika Gogola: Ufo nad Bratislavou
Preklad: Alexander Horák
Žilina: Absynt, 2022

Poľská spisovateľka a prekladateľka **Weronika Gogola** napísala knihu o Slovensku pre poľských čitateľov, ktorá má byť reportážnym výstupom. Pohráva sa s myšlienkou ukázať susedov a ich krajinu v čo možno najzaujímavejšom svetle a zároveň tak trochu odôvodniť, prečo sa pre ňu stalo Slovensko finálnou destináciou. Po prečítaní knihy sa tu však problematickým stáva nielen žáner reportáže či naratívny štýl, ale aj vykolíkovany zámer knihy či zvolené témy.

Ufo nad Bratislavou osciluje medzi väčšími okruhmi od slovenskej politiky posledných dekád (mečiarizmus, vláda bývalého premiéra Roberta Fica, zvolenie súčasnej prezidentky Zuzany Čaputovej, výskyt LSNS v parlamente a i.) cez „veľké“ dejiny (SNP, deportácia Židov zo Slovenska, maďarizácia), historické osobnosti (Juraj Jánošík, Svätopluk, Pribina, Milan Rastislav Štefánik), problematiku menšín, architektúru (chátrajúce technické pamiatky, stavba Mostu SNP, zánik neologickej synagógy v Bratislave a pod.) až po folklór (výroba čepcov), (pop)kultúru (tvorba muzikálu o poľskom pápežovi) a televízny brak (úspech relácie Zem spieva).

Gogola si tak vzala do rúk ohromujúce množstvo informácií. Tie sa pokúša na pomerne malej ploche dávať do súvislosti – minulosť Slovákov ako národa, ktorý netvoril svoje dejiny, ale nechával sa nimi iba strhnúť – a súčasne prepájať kolektívne traumy s prítomnosťou a tým, ako sa nielen „občiansky“ susedia Poliakov správajú. Kapitoly pôsobia „na prvú“ dobre a konzistentne pre vytýčenú cieľovú skupinu, no pri bližšom pohľade vyvolávajú skôr dojem unáhľenosti a pocit neistoty v pochopení, v akých mantineloch sa vlastne autorka chce pohybovať.

Nedá sa uprieť fakt, že v knihe sa pracuje so zdrojmi na vecnej úrovni svedomito, ale jej najľákavejšia časť spočíva paradoxne skôr v autorkinom humore a zvedavosti, ktorých je, bohužiaľ, v texte menej ako viac. Narážky a popkultúrne odkazy od *Šialeného Maxa cez Hry o tróny* až po *Mestečko Twin Peaks* sú trefné a nechceme pripomínať glosy zo 60. rokov minulého storočia, ktoré v časopise *Mladá tvorba* uštipačne komentovali stále sa opakujúci problém s národnou traumou Slovákov ako obete vo víre veľkých dejín. Jej popis tvorby muzikálu o pápežovi *Jánovi Pavlovi II.* na pôde Divadla

Andreja Bagara v Nitre či priebehu Medzinárodných majstrovstiev v kopaní hrobov, v ktorých sa stretnú zástupcovia Česka, Slovenska, Maďarska a Poľska, sú oproti ostatným politicky či historicky nasýteným kapitolám podané ľahko a ponúkajú to, čo prvotne titul v anotácii sľubuje – pohľad na aspekty krajiny, ktoré autorku lákajú, a zároveň úsilie hľadať seba a svoju národnú identitu na pôde iného štátu.

Gogola upútava čitateľa skôr v polohe nadšenej pozorovateľky než precíznej a dôkladnej reportérky, zvlášť ak ide napríklad o tému kúpania, saunovania Slovákov, fenomén „surfera“ Štefánika či osobnosť Jánošíka, ktorý pri jej pátraní vystupuje ako „antihrdina“ s cieľom bohatým brať a chudobným nedávať. Otázne teda ostáva, či by niektoré segmenty *Ufa nad Bratislavou* ako „pokusu presvedčiť Poliakov, že stojí za to aspoň trochu prejavíť záujem o našich južných susedov“ boli formálne možno pôsobivejšie na inej platforme než zošňurované vo vybranom žánri knižnej reportáže. Niektoré úseky kapitol knihy si to totiž vyslovene pýtajú, či už ide o začlenenie kusov piesní, filmov (*Obchod na korze*) a dokumentárnych filmov (*Mečiar, Štefánikove vlny, COOLTÚRA*), relácií, popisov fotografií, návštevu lokácií (Liptovská Mara, Balaton, Jadran) alebo napríklad deskripcie grafík (Čierne diery).

Pre domáceho čitateľa je kniha reportáží *Ufo nad Bratislavou* zrkadlom, v ktorom sa pozeráme väčšinu času na vlastnú frustráciu, znechutenie a smútok zo spoločenského vývoja krajiny. Zároveň v nej badať sociálne či kultúrne paradoxy a absurdity Slovenska, o ktorých však už vieme a poznáme ich. Napriek tomu sa Weronika Gogola díva láskavo, ústretovo, s veľkou dávkou entuziazmu a vtipne na báze komparácie dvoch blízkych národov.

☛ Lenka Macsaliová

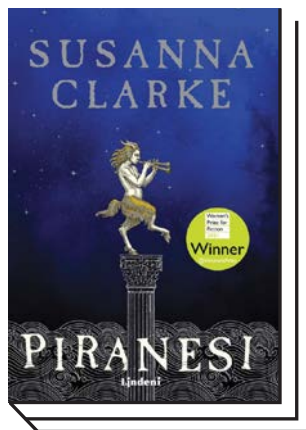
V bludiskách Veľkého a tajného poznania

Susanna Clarke: *Piranesi*
Preklad: Nina Weidlerová
Bratislava: Lindeni, 2022

Britská spisovateľka **Susanna Clarke** sa preslávila hneď prvou knihou *Jonathan Strange a pán Norrell*, v ktorej sa do Anglicka 19. storočia za čias napoleonských vojen vráti dávno stratená mágia. Získala za ňu viacero prestížnych literárnych cien, medzi inými aj cenu Hugo. Po fenomenálnom úspechu sedemstostranovej prvotiny, ktorá sa dočkala aj seriálového spracovania, sme na jej ďalší román čakali vyše pätnásť rokov. V roku 2020 vyšiel oveľa útlejší ***Piranesi***. (Hoci, pravda, ešte v roku 2006 publikovala zbierku poviedok *The Ladies of Grace Adieu*, napísaných v podobnom duchu ako prvý román, ktorá zatiaľ nemá slovenský preklad.)

Spočiatku sa zdá, akoby bol román príbehom jedinej postavy, neskôr však zopár protagonistov pribudne. Jedným z nich je Druhý, vedec, ktorý sa objavuje v pravidelných intervaloch. Hrdina menom Piranesi žije v Dome, zdanlivo nekonečnom bludisku plnom otvorených miestností a schodísk, do ktorého sa vlieva More, v tamojších Sálach vychádza Mesiac a Slnko, plávajú nimi Oblaky. A hlavne je Dom plný úchvatných Sôch v nadživotných veľkostiach, ktoré stoja vo všetkých Sálach. Piranesi je presvedčený, že na svete od jeho počiatku existovalo pätnásť ľudí. „Možno ich bolo viac, ale ako vedec sa musím držať faktov. Z pätnástich ľudí, ktorých existencia sa dá overiť, sme ostali nažive len dvaja – Ja a Druhý.“ (s. 19) Z ostatných sa zachovali viac či menej kompletne kostry, o ktoré sa dojmavo stará. S Druhým sa stretáva dvakrát do týždňa a spolu hľadajú Veľké a tajné poznanie.

Piranesiho dni sa podobajú ako vajce vajcu. Celé dni skúma Dom s priam meditativným pokojom a otvorenou, detský zvedavou myslou. Opisuje Sochy, ktoré sú v jednotlivých sálach rôzne vysoké a každá je jedinečná. Všetko pomenúva, vytvoril si vlastný kalendár, píše si denník, žije z toho, čo mu dáva more. Pozoruje, vedie si vecné poznámky, komunikuje so svojim okolím (teda najmä s vtákmi), nesúdi, žije v prítomnom okamihu. Pôsobí až zenovo vyrovnané, budí pocit, akoby sám akési Veľké a tajné poznanie už našiel. „Uvedomil som si, že hľadanie Poznania nás podnietilo, aby sme si mysleli, že Dom je akosi hádankou, ktorú treba rozlúštiť, akýmsi textom, ktorý treba vysvetliť,

a že ak niekedy objavíme Poznanie, potom Hodnota Domu vyprchá a jediné, čo ostane, bude holá krajina. Spomienka na Stodeväťdesiatu druhú sálu zaliatu Mesačným svitom mi pomohla pochopiť absurdnosť tejto myšlienky. Dom nikdy nestratí svoju hodnotu, pretože sám je hodnotou.“ (s. 68)

Čitateľ ho sprevádza na výpravách do jednotlivých sál aj na stretnutiach s Druhým a postupne začína tušiť (oveľa skôr než Piranesi), že nie je všetko také, aké sa zdá. Najmä keď ho Druhý varuje, že ak v Dome na niekoho narazí, má sa okamžite ukryť a s nikým okrem neho sa nemá rozprávať. Čo by to však bol za príbeh, keby ho Piranesi poslúchol... Bludiská fascinujú ľudí odnepamäti ako kratochvíľa, pri ktorej si trochu rozohrejú mozgové závitky, ako hrozivé miesto, kde sa dá (navždy) stratiť, ale aj ako prechody do iných svetov. Taliansky architekt a grafik z 18. storočia Giovanni Battista Piranesi ich zobrazil vo svojej sérii leptov záhadných labyrintov „žalárov“ a práve podľa neho je pomenovaná hlavná postava románu. V knihe však nájdeme aj mnoho iných odkazov a symbolov. Okrem narážok napríklad na *Narniu* C. S. Lewisa či fantazijné poviedky Jorgeho Luisa Borgesa z deja veľmi silno vystupuje myšlienka Platónovho podobenstva o jaskyni. Piranesi všetko mimo svojho Sveta skúma len sprostredkovane (ak vôbec) – napríklad na základe priplaveného listu uvažuje, či existujú stromy. No zamýšľa sa aj nad tým, či práve Druhý nežije v akejsi jaskyni, pretože mu nejde do hlavy, že nevníma nič z krásy Domu: „Ako môže taký inteligentný muž povedať, že v Dome nie je nič živé? Spodné sály sú plné vegetácie a morských tvorov, z ktorých mnohé oplývajú neobyčajnou krásou a rozmanitosťou. Samotné Prúdy sa hýbu a prejavujú svoju silu, takže aj keď sa o nich nedá vyslovene povedať, že sú živé, nie sú ani neživé. V Stredných sálach prebývajú vtáky a ľudia. Trus (na ktorý sa Druhý sťažuje) je dôkazom Života!“ (s. 56) Aj v obmedzenom priestore, s malým

počtom postáv a bez magických rekvizít vytvorila autorka atmosférický román, ktorý čitateľa pohltí postupným odhalovaním záhad okolo hlavného hrdinu. Pohráva sa s možnosťami ľudskej pamäti a so silou spomienok, rozvíja úvahy o cene za poznanie, za ktorým sa niektorí ženú cez mŕtvolu. Svoje majstrovstvo opäť prejavila aj na jazykovej rovine, tentoraz nepíše kvetnatým historizujúcim štýlom, ale naopak, vetami nezaťaženými stylistickými figúrami opisuje Piranesiho prežívanie a vnímanie bezprostredného okolia.

Za *Piranesiho* získala Susanna Clarke v roku 2021 cenu Women's Prize for Fiction a aj podľa ohlasov čitateľskej verejnosti a kritiky očividne napísala dielo odrážajúce jej nevšedný talent a imagináciu. Nám zostáva dúfať, že sa od autorky dočkáme ďalšieho jedinečného románu (a azda aj skôr než o pätnásť rokov).

✦ Lucia Halová

Chuť vody

Giulia Caminito: *Voda v jazere nikdy nie je sladká*
Preklad: Ivana Dobrakovová
Bratislava: Inaque, 2022

Príklad s pohárom dopoly naplneným vodou ako ukážka subjektívnosti nášho pohľadu na svet je všeobecne známy a často sa používa. Vodu v pohári nikto nerieši, mohol by tam byť aj džús a význam tvrdenia by sa nezmenil. Talianska spisovateľka **Giulia Caminito** nám pripomenula, že aj pre chuť tej vody platí rovnaká dvojakosť nášho postoja. Svoj román nazvala *Voda v jazere nikdy nie je sladká*, ale vo chvíli šťastia nechá svoju protagonistku, za ktorou sa skrýva autorka, vykriknúť: „voda v jazere je vždy sladká“. Keď si knihu prečítame, pochopíme, prečo prevládol pocit, že nikdy nie je sladká.

Gaia rozpráva príbeh svojho života v prvej osobe a začína ho, keď mala šesť rokov. Žije v zanedbanom jednoizbovom byte spolu s matkou, nevlastným bratom, dvojčikami, ktoré sa práve narodili, a invalidným otcom. Matka živí rodinu príležitostnými prácami ako upratovačka, otec nevlastného brata sedí vo väzení a jej otec je bez príjmu, lebo na stavbe, kde utrpel úraz, pracoval načierno. Žijú v extrémnej chudobe. „Mám pocit, že sme odpadový materiál, zbytočné karty v zložitej hre, otlčené guľôčky, ktoré sa viac negulajú: ostali sme nehybní na zemi, ako otec, ktorý spadol z pokútneho lešenia na nelegálnej stavbe, bez zmluvy a poistenia a odtiaľ zdola, kam sme sa zrútili, vidíme druhých, ako si dávajú na

krk náhrdelníky s drahokamami.“ Tento pocit vlastnej nedostatočnosti, menejcennosti, zbytočnosti a krivdy, ktorej sa na nej osud dopustil, ju bude sprevádzať po všetky nasledujúce roky. Neuchráni ju pred ním ani matka, ktorá statočne a neúnavne bojuje so životom a s úradmi, aby rodine trochu polepšila. Nakoniec sa jej to podarí, natrafí na slušných úradníkov, ktorí jej pridelia priestranný byt vo štvrti boháčov, no matka pochopí, že tam nepatria, a po čase byt v Ríme vymení za podobný v Anguillare pri jazere Bracciano. Tam prežije Gaia svoje detstvo, pubertu, dospievanie až po skončenie vysokej školy, keď sa znovu vráti do Ríma.

Caminito nepatrí medzi autorov, ktorí vyznávajú Hemingwayov úsporný štýl a dávajú pozor, aby v ich texte nebolo ani jedno slovo, ani jeden prívlastok navyše. Chce čo najpresnejšie zachytiť, v akom prostredí a s akými ľuďmi Gaia žije, čo pritom pociťuje, čo si myslí, aký človek sa z nej postupne stáva. Odmietla matki-no tvrdohlavé presvedčenie, že treba robiť len správne veci, skôr verí príbehom svojho nevlastného brata, ktoré sa končia tým, že vlk zožerie Karkulku, lebo sa nevedela brániť. Neváha preto napadnúť spolužiaka, ktorý ju šikanuje, podpáliť auto frajerovi, ktorý ju podvedie s jej priateľkou, a tú sa potom pokúsi utopiť. Uvedomuje si, že chudoba a ústrky okolia na nej zanechávajú stopy: „A možno to nie je ružami, ktoré odtrhneš z mestských záhrad... hádkami s ostatnými deťmi pre gumové cukríky, nie je to klamstvami a zlými úmyslami, ale v skutočnosti sa staneš zlou ženou takto.“ Keď sa ako dospelá vráti do zničeného rímskeho bytu, ozve sa v nej túžba po zmierení so životom, ale i varovanie: „Ja stojím a zachytím pohľad dievčata, ktorým som bola, díva sa na mňa z rozbitého zrkadla v kúpeľni a šepká mi: Žiadny domov pre niekoho, kto nemá srdce.“ Caminito sleduje niť jedného ľudského života od detstva po dospelosť, podobne ako Annie Ernaux vo svojom románe *Roky*. No zatiaľ čo Ernaux o sebe píše

neosobne, vidí sa zasadená do občianskeho a politického diania od štyridsiatych rokov minulého storočia po súčasnosť, Caminito sa na svet díva očami svojej postavy, chce čo najpodrobnejšie zachytiť, čo vidí a čo prežíva, čo sa z nej stáva. Chudoba nerobí ponížených a urazených lepšími, skôr naopak.

☛ František Hruška

Island - najlepšie miesto na svete, ak ste žena?

Eliza Reid: Tajomstvo islandských žien
Preklad: Michaela Meňhartová
Bratislava: Grada, 2022

Svetové ekonomické fórum zaradilo Island na prvú priečku medzi krajinami, ktoré významne stierajú rozdiely medzi mužmi a ženami. Prečo je Island miestom, kde sa ženám žije kvalitnejšie? Na otázku odpovedá autorka knihy a zároveň prvá dáma Islandu **Eliza Reid** v knihe *Tajomstvo islandských žien*. Islandská sága o Hallegerdur rozpráva o krásnej dlhovlasej žene, ktorá sa dokázala vzoprieť mužovi. Keď sa v krajine šíril hladomor, prikázala sluhovi ukradnúť jedlo zo susednej osady. Manžel sa po návrate z bojov dozvedel o potupe, ktorú na neho manželka v podobe krádeže priviedla, a udrel ju po tvári. Po rokoch prepadli osadu nepriateľa a manželovi sa v boji pretrhla tetiva na luku. Poprosil manželku o dva vlasy. Tá mu pripomenula zaucho, ktoré jej uštedril, a jeho žiadosť odmietla. Manžel v boji padol. Hallegerdur je predobrazom sily žien z ostrova ležiaceho v severnej časti Atlantického oceánu, ktorá sa v modernom kontexte považuje za prvú islandskú feministku. Na ženské postavy z islandských ság nadväzuje autorka knihy. Opisuje príbeh krajiny, ktorá má najbližšie k ideálu rodovej rovnosti. Island je už 12 rokov na prvom mieste na svete pri odstraňovaní rozdielov medzi mužmi a ženami. Prostredníctvom spracovaných rozhovorov s úspešnými Islandkami otvára široké spektrum sociálnych a kultúrnych tém. Prináša mikropříbehy žien (športovkyňa, politička, farmárka, imigrantka, študentka, podnikateľka), ktoré sa dokázali presadiť nielen na Islande, ale aj vo svetovom kontexte. Island predstavuje ako mimoriadne malú, súdržnú spoločnosť orientovanú na rodinu. Základné faktory podieľajúce sa na širokom uplatnení islandských žien vo všetkých sférach spoločenského života sú predovšetkým vysoko dotovaná starostlivosť o deti, štátom platená dovolenka pre oboch rodičov, zákony kodifikujúce práva

transrodových a nebinárnych osôb, otvorený prístup k slobodnému rodičovstvu, sexualite a migrácii. Najsilnejšou devízou islandskej spoločnosti je ochota meniť a rozvíjať sa, prijímať cudzie a upevňovať islandské. K objektivite autorkinho nazerania prispieva osobná skúsenosť so životom na Islande, najmä to, že patrí do skupiny prisťahovalcov (pôvodne pochádza z kanadského vidieka), a jej pôsobenie v pozícii manželky islandského prezidenta. So zanietenosťou a vášňou predstavuje úspechy krajiny a ako prvá dáma Islandu dáva hlas mnohým aktuálnym, naliehavým kultúrno-spoločenským témam. Upozorňuje však aj na viaceré existujúce reálne problémy či nedostatky v spoločenskom fungovaní krajiny. Predstavuje riešenia, ktoré treba rozvinúť, aby sa v otázkach rodovej rovnosti krajina naďalej dynamicky rozvíjala. Kompozične a rozprávačsky kniha balansuje medzi výkladom podporovaným štatistikami, štúdiami a rozprávaním osobného príbehu, pretkávaným svedkami výnimočných žien, ktoré však v istých prípadoch smeruje k jednotvárnosti a miestami nižšej schopnosti čitateľa orientovať sa v udalostiach a postavách. Zároveň však ponúka čitateľovi priestor viesť s autorkou polemiku a možnosť konfrontovať vlastný svetonázor s hodnotami prezentovanými v knihe. Staroislandské slovo sprakkar (podstatné meno v množnom čísle) označuje výnimočnú alebo neobvyčajnú ženu. Kniha *Tajomstvo islandských žien* je plná žien a o ženách, rovnako je však zrkadlom islandskej spoločnosti, ktorá dôveruje ženám (prvou prezidentkou na svete sa stala v roku 1980 práve na Islande Vigdís Finnbogadóttir) a v ktorej sú muži prirodzene rešpektujúcimi partnermi žien.

☛ Jana Kičura Sokolová

Lekcie o (seba)prijatí

Aut. kol.: *Príbehy o coming-oute*
Bratislava: NoMantinsels, 2022

Názov a vizuál titulu *Príbehy o coming-oute* si môžeme pamätať z minulej jesene, keď rezonoval počas crowdfundingovej zbierky na tlač knihy. Tému coming-outu ako mimoriadne zraniteľného a oslobodzujúceho (či naopak pri neprijatí zraňujúceho) aktu a procesu v živote každej kvír osoby autori

Úvodného slova (s. 9 – 10) v knihe **Marek Hudec** a **Andrej Kuruc** situujú do kontextu útoku v bare Tepláreň, kde viacerí z autorského okruhu knihy verejne prezentovali „svoje prvé literárne počiny“ (s. 10). Toto pozadie vzniku antológie, jej kultúrne podhubie v Teplárni, ako aj nová naliehavosť a krehkosť coming-outovej témy po teroristickom útoku napovedá, že knihu musíme oceniť v jej špecifickom, až „dejinnom“ rozmere, v ktorom sa mainstreamizácia globálnej kvír kultúry od úspechu drag shows až po nový album Beyoncé stretáva so silnejšími útokmi proti právam, komunitným priestorom a aktivitám LGBTI+ jednotlivcov a organizácií.

Jednotlivé prózy v zbierke zrkadlia túto dejinnú realitu: oslavujú silné pohyby v popkultúre, ktoré vytvárajú rámce a vzory na prežívanie vlastnej identity (ako píše vo svojej eseji o televíznych seriáloch Zuzka Jakúbková, s. 156), ale popisujú aj bolestné úkazy kvírfóbného násillia (poviedka Andreja Kuruca) či poukazujú na nedostatok prijatia intersekcionalnej inakosti vnútri gej randiacej komunity (esej Mateja Uhlára). Autori a autorky poviedok zároveň konfrontujú svoje príznaky previnenia a strachu zo sebaoznania, ako napríklad Marek Hudec vo svojej próze *Nočná mora na M.R. Štefánika* („Bál sa mimozemšťanov, upírov, kanibalov? Alebo sa bál niečoho oveľa, oveľa hrôzostrašnejšieho?“ s. 150). Svoju inakosť protagonistu próz konfrontujú aj s cirkevnou doktrínou, ktorá vylučuje kvír identity ako súčasť božieho „dizajnu“, najvýraznejšie v eseji Mateja Uhlára: „(...) je zaujímavé, že (...) Boh ma stvoril ako kripla, ale to, že sa mi páčia muži, sa ho už netýka.“ (s. 196) Próza Jakuba Speváka s názvom *Dedičný hriech* zase apropriuje biblické citáty a ikonografiu pre popisovanie okamihu oslobodenia a sebaakceptácie (s. 35). Literárne najvydarenejšie (a zároveň najhumornejšie) texty knihy patria skúseným a oceňovaným prozaikom, ktorými sú najmä Kristián Lazarčík, Jakub Spevák a Marek Hudec, ale patrí medzi ne aj poviedka v literárnych kruhoch menej

známeho autora Andreja Kuruca. Táto malá detektívna epopoej o zmiznutí kvír študenta však trpí ťažšie uveriteľným obrazom kvírfóbného a zadubeného vidieka.

To, čo v načrtnutí kultúrneho rozkolu mesta a vidieka celkom nezvládla Kurucova próza, napráva rozprávanie so strohým názvom *Môj coming-out* Ambrosie Bajtekovej, ktoré možno nie je tak literárne výrazné, ale je pôsobivé a dojímavé vďaka spontánnej energii výpovede transrodovej ženy, ako aj ukážkou prijatia u vidieckych ľudí. *Príbehy o coming-oute* predstavujú zbierku veľmi rozmanitých textov, ktoré nemajú jednotné poslanstvo ani účinok. Skôr by sa dalo povedať, že voľne rozkrývajú mapu skúseností so seba prijatím u slovensky píšucich kvír autorov a autoriek. Mnoho iných potenciálov „kvír spisby“ ostalo v tejto neformálnej kronike slovenského coming-outu neodkrytých. Kniha by tak mohla autorské kolektívny motívovať k ďalším počínom vo sfére kvír prózy a eseistiky, ktoré by nemuseli „byť kvír“ (nutne a predovšetkým) programovo, ale mohli by prebádať ďalšie hĺbky alternatívnych, neheteronormatívnych naratívov, jazyka a imaginácie.

✦ **Dominika Moravčíková**

Kuniakov poetický panteizmus

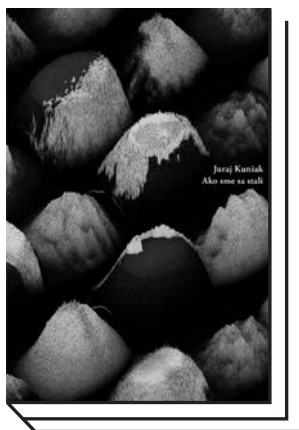
Juraj Kuniak: *Ako sme sa stali Kordíky: Skalná ruža*, 2022

Básnik, prozaik a prekladateľ **Juraj Kuniak** vo svojej najnovšej zbierke básní s názvom *Ako sme sa stali* zobrazuje prírodu ako všemohúcu entitu, ktorá introspektívne zameranému lyrickému subjektu pomáha dosiahnuť fyzickú i duševnú harmóniu. Na väčšinu básnických textov zaradených do tejto zbierky možno nazerať aj ako na

samostatne existujúce mikropovedky. Zbierka je rozdelená na sedem častí. V prvej časti s názvom *Nabrať dych na plochy* sa topos exteriéru konštruuje prostredníctvom obrazov prírody či rôzrodných chromatických metafor, auditívnych signálov: „Vzdialene hrmí.“ a vizuálnych podnetov: „Neviditeľní kulisári zmenili scénu.“ (s. 19) Lyrický subjekt pôsobí placho a opatrne, akoby svojím konaním nechcel narušiť harmonickú atmosféru, ktorej zdrojom je práve príroda. V úvodnej časti zbierky pozorujeme intertextuálnu nadväznosť na portugalského básnika Manuela Antónia Pinu, maliara Paula Kleea, biblické motívy či opakované využívanie maliarskej terminológie. V básni *Prechádzka s Paulom Kleem* sa prejavuje schopnosť autora zachytiť nuansy každodenných úkonov s analytickou presnosťou – pretavuje ich do podoby spočiatku iba abstraktnej, no postupne i akoby zhmotňujúcej sa malby. Kuniak sa snaží o skonkrétňenie abstraktného, o zachytenie pocitov, vôní a farieb pomocou svojho osobitého poetického štýlu.

Aj v druhej časti zbierky s názvom *Spúšťanie lode na vodu* sú jednotlivé texty ozvláštnené intertextuálnymi presahmi. Priamo v básni *Pracovná verzia* nachádzame výroky českého básnika a prekladateľa Vladimíra Holana či slovenskej autorky Dany Podrackej. Pozornosť si zaslúži snaha o poeticky atraktívne stvárnenie matematických operácií v básni *Derniera*, a to na pozadí udalostí spojených so životom Alberta Einsteina. Zapracovanie pomerne netypickej motívickej línie hodnotíme pozitívne, prvoplánovosť a jednoduchosť predvídateľnosť niektorých básní však zanieteného čitateľa príliš nepotešia. Kuniak nič nezatajuje, mnohé metafory dodatočne rozvíja a osvetľuje. Naprieč zbierkou možno pozorovať aj postupne sa formujúci motív psa – v úvodnej básni s názvom *Zemepis* ide o nesmelé šteňa hľadajúce „neexistujúcu stopu“ (s. 15), v druhej polovici zbierky je to už dospelý pes. Motív plachého, starnúceho a postupne sa formujúceho zvieraťa by si však zaslúžil originálnejšie uchopenie: „Na rázcestí pes zastal, počkal, / (...) rozpoznať, že touto trasou sme ešte nešli, / v očiach mal strach, ale so mnou sa nebál.“ (s. 38)

V tretej časti s názvom *Všetko svoje nosím so sebou* sa prvýkrát v tejto zbierke objavujú motívy matky, otca či starého otca. Lyrický subjekt sa oddáva spomienkam, text však miestami pôsobí skôr ako slohová práca: „Nevieme, čo to je, ale mama to tušila. / Preto ju fotka jej manželza z mladosti tak fascinovala.“ (báseň *Deskriptívna geometria*, s. 42) alebo dvojveršie: „Starý otec sa tešil

z ovocných stromov a najviac /zo mňa, keď mi ukazoval vtákov.“ (s. 48) Aj v tejto časti zbierky dominujú motívy fauny a flóry, objavujú sa zmienky o spisovateľovi Oscarovi Wildeovi či gitaristovi Davidovi Gilmourovi. Kuniak prepája známe s neznámym, jeho texty majú okrem poetického aj filozofický rozmer. Názov tohto oddielu priamo súvisí s pomenovaním ďalšej časti zbierky – *Všetko svoje nosím so sebou* ako preklad latinského citátu *Omnia mea mecum porto*, ktorý je zároveň názvom ďalšej časti – výrok indikuje filozoficko-duchovnú, priam až asketickú podstatu básnických textov. Pozorujeme dobrovoľné zrieknutie sa hmotných a telesných javov a priblíženie sa lyrického subjektu k prapodstate, k pôvodnému stavu.

Záverčné časti zbierky – *Svet ako umelecké dielo rodiace samo seba* a *Otváranie púšte* – prepája snaha zistiť, resp. dokázať, „čo je a čo nie je pravda“ (s. 75). V prvej z nich sa postava neznámeho muža stretáva s divým zvieratom, opis prírody je v tomto prípade v úzadí. Primárny dôraz je kladený na emocionálny stav muža a jeleňa. Z oboch častí vyplýva nejednoznačný pohľad na to, čo možno považovať za pravdu, teda na rozdielnosť rôznych perspektív.

Za čitateľsky atraktívne, a to predovšetkým pre dosiahnutie potrebnej dynamiky, považujeme básne zaradené do časti s názvom *Telo duše* – v textoch prevláda pesimistická atmosféra; zmätenosť lyrického subjektu vyplýva z nemožnosti zistiť, čo je správne, resp. skutočné. Po úvodných, menej dynamických básnických textoch zaradených do zbierky *Ako sme sa stali* a eliminácii miestami až rušivej opatrnosti nadobudli básne Juraja Kuniaka očakávanú živosť, ktorá však nevyplýva výlučne zo zachytenia absolútnosti prírody, ale predovšetkým z postupne sa prehlobujúceho, tematicky-motivického, filozofického a duchovného rozmeru básní.

♣ Karolína Runnová

Utopený v záplave metafor

Stefan Grabiński: *Mŕtvy priestor*
Preklad: Tomáš Horváth
Bratislava: Európa, 2022

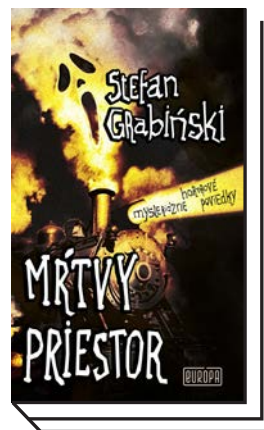
Poviedková zbierka *Mŕtvy priestor* od poľského autora **Stefana Grabińskiego** sa mi čítala mimoriadne ťažko. Dávno sa mi nestalo, že by mi nejaká kniha robila také problémy. Nie preto, že by jej text bol náročný alebo že by bola vyslovene zlá. Pravdu povediac, ako kritik i čitateľ som bol nesmierne prekvapený tým, že Grabińskiego poviedky sa mívajú želanému účinku.

Stefan Grabiński je poľský autor temnej a hororovej fantastiky tvoriaci na začiatku dvadsiateho storočia. Jeho primárna inšpirácia, ako to pri autoroch (proto)hororu toho obdobia býva, je E. A. Poe. Zároveň je to Lovecraftov súčasník. Mám rád literatúru tej doby, mám rád otcov hororu, mám rád ten žáner. Od Grabińskiego som ešte nič nečítal. Celkovo má poľská literatúra pre mňa nádych exotiky. Takže by som si jeho mystické texty mal vychutnať, nie? Všetko tomu nasvedčuje. A predsa som sa do nich musel nútiť.

Grabinského hrôza a mystično pochádzajú z podobného zdroja ako Lovecraftova. Realita nie sú len tri fyzické rozmery, ktoré vnímame našimi jednoduchými zmyslami. Za závojom všednosti sa nachádzajú vyššie sféry, ktoré sa riadia vlastnými pravidlami, len zriedka presiaknu do nášho sveta a protagonistom Grabińskiego poviedok spôsobujú nemalé problémy. Len na rozdiel od Lovecrafta poľský autor nehladá spojenie s vyššími dimenziami cez (zle pochoopenú) vedu. Nie, nie, u Grabińskiego je to zmes viery, symboliky a neosobných prírodných pravidiel. *Nič nie je náhoda* – znie filozofia za textami.

Nemal som problém s myšlienkovou náplňou. Mal som problém s jazykom. Nevie, či preklad Tomáša Horvátha, ktorý do slovenčiny preložil zatiaľ všetky štyri knihy, čo od Grabińskiego u nás vyšli, je zlý alebo dobrý. Úprimne povedané, poľština mi je cudzia, tak to neviem posúdiť. Je však pravda, že texty v *Mŕtvom priestore* znejú ťažkopádne, miestami drevene, ako keby sa prekladalo strojene, od slova do slova.

Možno je to vlastnosť jazyka ako takého. To, čo znie v poľštine melodicky a poeticky, v slovenčine funguje úplne inak. Prekladateľ a editor by preto mal dbať nielen na to, aby slová významovo preložil, ale aby v nich zachytil aj autorský zámer. Nielen ten, ktorý nesie význam, ale aj melodickosť, rytmus či konotácie. Tu kdesi asi Horváth zlyhal. Alebo zlyhala slovenčina.

No a potom tu je Grabińskiego štýl samotný. Poea v ňom cítiť, ale väčšmi pripomína nemeckého poviedkára Hoffmana. Grabińskému chýba Poeova stručnosť, hoci jeho básnický štýl dokáže hravo napodobniť. Text utápa v metaforách, prirovnaniach, príslovkách a adjektívach. Básnické obrazy, nech sú akokoľvek silné a zaujímavé, jednoduché príbehy zahlcujú a čitateľ sa v nich niekedy stráca. Mnohokrát som sa pristihol pri tom, že síce žasnem nad Grabińského zručným a vnucujúcim popisom krajiny, jazera či nálady protagonistu, ale z mojej mysle sa vytratilo, ako sme sa k nemu dostali a prečo. Čo pri poviedke znie ako jasný problém. Nehovoriac o tom, že v texte sťažuje orientáciu prekryvanie snov a reality, minulosti a prítomnosti. Všetko sú to figúry a kliše typické pre tento žáner, no práve ich zvláštna nedokonalá rytmickosť a poetickosť ich mení len na spršku slov, ktoré čitateľa pochovajú pod nánosom dojmov a významov. Vážne som chcel vyjsť Grabińskemu v ústrety a vychutnať si ho podobne ako jeho súčasníkov. No kdesi nastal problém. Text na stránkach neplynul, bol ako rozbujnená rieka, ktorej prúdy ma strhli do vírov slov. A v nich som sa topil, márne lapajúc po ich význame alebo kráse. Nezanevriem na neho. Len nabuduce musím siahnuť po inom preklade.

♣ Juraj Búry

Detsky čistá láska uprostred zasneženej tajgy

Mária Lazárová: *Líška s dúhovými očami*
Bratislava: Slovart, 2022

Slovenská spisovateľka **Mária Lazárová** nie je detskému čitateľovi neznáma. Jej doterajšie knihy od debutu *O medvedíkovi bez mena* (2012) až po ostatný titul *Láska za plotom* (2020) sa stali obľúbenými u mnohých malých čitateľov. Spája ich ľahkosť vo vyjadrovaní a krásne čisté

príbehy, kde dobro a láska vyžarujú z každej jednej strany a kde zvieratá žijú bok po boku s ľuďmi ako rovní s rovnými. Práve nezameniteľné spojenie ľudského a zvieracieho sveta, v ktorom platia prírodné zákony a dobrá duša vždy nájde svoje šťastie, je hnacím motorom všetkých Lazárovej diel.

Jej posledný príbeh *Liška s dúhovými očami* o silnom pute a kamarátsťve severského dievčatka Hani s hrdzavou líškou nie je len o tom, ako sa tieto dve malé slečny skamarátia a čo spolu zažijú, ale aj o tom, ako to vyzerá na ďalekom Severe-severe. Autorka do deja pútavo zakomponovala informácie o živote a prírode v chladných oblastiach Zeme, kde vládne tajga, snehové pláne sa rozprestierajú na míle ďaleko, medvede, vlky a líšky počúvajú zavýjanie chladného severáka a pozorujú divadlo polárnej žiary. Spoločnosť im v tomto nehostinnom kraji robia aj jednoduché domčeky učupené v malých dedinkách, v ktorých žijú ľudia čistí ako biela príroda okolo nich. Samozrejme, nájdu sa aj výnimky, ktoré okorenia príbeh, no zlo je vždy náležite potrestané. „Krajina, kde žili, patrila k najstudenším a najosamelejším miestam planéty. Sneh pokrýval zem od septembra do mája. Nekonečné borovicové lesy križovali stopy veľkých aj malých dravcov.“ (s. 71)

Dielo je rozdelené na dve knihy, každá z nich pozostáva z niekoľkých kratších kapitol, ktorých je spolu viac ako štyridsať. Kratšie príbehy sú ideálne aj na večerné čítanie, pretože zaujmú svojím vždy ukončeným posolstvom, no neunaví dĺžkou. Absentuje však obsah knihy, ktorý vzhľadom na číslovanie strán a rozsiahlosť kapitol obmedzuje návrat k spätnému dohľadaniu príbehov a dielo ako celok pôsobí mierne chaoticky a zmiešane. *Kniha prvá* rozpráva príbeh o tom, ako osemročná dievča spolu s milovaným dedkom nájdu v lese zranenú líštičku, o ktorú sa rozhodnú postarať. Zvíra prebúda dávne príhody malej Hani i dedka Michila, ktoré ožívajú, akoby sa práve teraz odohrali. Keďže líška aj dievča majú rovnaký osud sirôt, životný údel i dobrota srdca ich spojí vo večné puto. Aj keď sa musia po čase rozlúčiť, lebo divé zvíra nemôže žiť naveky v kôlni, ich vrúcny vzťah pokračuje uprostred

čistej prírody, kde sa pravidelne stretávajú. *Kniha druhá* hovorí o ľuďoch Severu, ktorí sú v područí vlády šamana a poslúchajú ho na slovo. Magické, zasnežené a ľadové miesto je nasiaknuté úctou k prírode, jej duchom a životom, ktoré sa prepletajú s ľudskými životmi. Keď sa dedinou roznesie príbeh o únose dieťaťa líškou, Merit a Hani majú problém a rozhodnú sa utiecť do hlbokého lesa. Cestou zažijú rôzne nečakané dobrodružstvá, skamarátia sa s inak plachým rysom Flinom a chlapcom Eliasom, aby spolu zachránili dedka a dokráčali ku koncu, ktorý je taký magický, ako len príbeh zo severských tájg a pláni môže byť.

O ilustrácie sa postarala **Andrea Tachezy**. Tá vystihla severskú tematiku, keď použila sivé a zemité farby, ktoré podčiarkujú toto nehostinné, no o to krajšie a čistejšie prostredie. Navyše, využitím severskej mytológie a prírodného pohľadu na život spisovateľka aj ilustrátorka zdôrazňujú fantastickosť a čarovnosť príbehu.

Kniha je odporúčená deťom od ôsmich rokov. Obsahuje poučné príbehy v štýle bájok, množstvo zimných legiend približujúcich život severských národov, ktorý sa líši od toho nášho. Jej výchovné poslanie je pre deti kompasom v orientovaní sa vo svete, ktorý sa im možno až tak nepáči, ale patrí k životu: „Zapamätaj si však, že zvíra nikdy nesmieš zabíť pre zábavu. Ak raz ulovíš nejaké zvíra, nezabudni sa mu poďakovať za to, že ti utišilo hlad.“ (s. 49) Aj antropomorfizácia zvierat je tu v značnej miere podčiarknutá, a tak sa nielen líška snaží „po svojom“ prihovoriť či pomôcť dievčatku, ale spomína si aj na svoje nelahké sirotské líščie začiatky uprostred tajgy. Zvieratá tu myslia, cítia a prežívajú ako človek. Či už ide o hrdzavú kamarátku, ale aj o vlkov alebo rysa Flina, ktorý „rozmýšľal, prečo by mal deduško odpadnúť. Vždy si myslel, že vlky sa ho boja, lebo má ostré zuby a pazúry.“ (s. 94) Aj ich zvieracie „oči sa im smiali, akoby hovorili: Ha-ha, dostali sme ťa.“ (s. 80)

Pokiaľ ide o jazyk knihy, Lazárová vie umne a s citom zapracovať zdrobeniny do textu tak, že nepôsobia prehnane. Práve naopak, podčiarkujú silu okamihu i výpovednú hodnotu. Rovnako nezaostáva ani uveriteľnosť príbehu, pretože obsahuje veľa faktov o živote v tajge a jej prírodných podmienkach. Či už ide o opis stravovacích návykov, výrobu hračiek a ozdôb, alebo o zhotovenie najdôležitejšej loveckej zbrane luku. Naučiť sa niečo o vzdialených krajoch je vďaka knihe naozaj ľahké. Vyjadruje sa presne tak, ako si to zaslúži toto magické miesto, ktorému panuje mocný Duch tajgy, Vládca vetra i Bohyňa riek a morí. Poverý, mýty a legendy Lazárová rozvíja v samostatných kapitolách, prípadne ich zapletá do textu tak, akoby boli jeho neodmysliteľnou súčasťou.

✉ **Ivana Mičuchová**

Knižná Revue

☛ Mesečník o knihách

Vydáva

Slovenské literárne centrum,
štátna príspevková organizácia
Ministerstva kultúry SR
IČO 31752381

Redakcia

šéfredaktor Marek Vadas,
Dominika Madro,
Daniela Balážová

Adresa redakcie

Knižná revue, Námestie SNP 12,
812 24 Bratislava,
02/204 73 518, 0918 640 831,
krevue@litcentrum.sk
www.litcentrum.sk

Obálka © Ivana Šátteková:
Konšpirátor (2017)

Grafika

Vojtech Ruman
a Barbora Gavláková
Jazyková úprava
Lujza Bakošová

Tlač

ULTRA PRINT, s. r. o.
Rozširuje
MEDIAPRINT-KAPA,
PRESSEGROSSO, a. s.

Objednávky na predplatné prijíma

L. K. PERMANENT, spol. s r. o.,
Mária Škardová
tel.: 00421/2/49 111 201
e-mail: skardova@lkpermanent.sk
web: www.lkpermanent.sk
Poštový priečinok 4, 834 14
Bratislava 34, 02/4911 12 01
a ARES, spol. s r. o.,
Elektrárenskú 12091, 831 04
Bratislava, tel.: 0800 141 911,
e-mail: casopisy@ares.sk

Redakcia si vyhradzuje právo
na krátenie a úpravu zaslaných
príspevkov. Názory redakcie
sa nemusia zhodovať s názormi
prispievateľov. Autorské práva
vyhradené © Knižná revue /
Slovenské literárne centrum

EV 2983/09, MIČ: 49 315

Podávanie novinových zásielok
povolené RPP
Ba-Pošta 12 dňa 21. 10. 1993,
č. j. 129/93.

ISSN 1210-1982 (tlač. verzia),
ISSN 1336-247X (online)

Knižná revue č. 4/2023 vyjde
20. apríla 2023

Ročné predplatné
Knižnej Revue 24 €

SLNIEČKO

je tradičný a pritom moderný časopis pre deti prvého stupňa základných škôl, ich rodičov, pedagógov a knihovníkov.

Tento umelecký mesačník prináša kvalitnú detskú literatúru najlepších slovenských autorov a objavuje mladé talenty.

Špičková grafická úprava a ilustrácie formujú estetický vkus a poskytujú prehľad o najlepších súčasných aj klasických ilustrátoroch pre deti.

Čo prináša 77. ročník Slniečka?

- autorské rozprávky a poéziu
- kreslený zábavník Jožka Mrkvičku
- literárne potulky našich autorov po Slovensku
- ekologickú rubriku Deti v zelenom
- pôvodný seriál Škriatok Breptík z pera Jána Uličianskeho
- jedinečný komiks Továreň stratených snov

Slniečko si môžete objednať na e-mailovej adrese: ares@ares.sk, informácie na bezplatnom telefónnom čísle 0800 141 911 alebo v redakcii Slniečka na e-mailovej adrese: slniecko@litcentrum.sk, tel. 02/20473513
Časopis Slniečko vydáva Slovenské literárne centrum štátna príspevková organizácia zriadená Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky.

**Máme 18 rokov,
prežili sme požiar a ideme ďalej!
Ďakujeme za vašu priazeň a podporu!**

Tešíme sa na osobné stretnutia s vami:

24. - 26. marec: Anime Show, Bratislava

21. - 23. apríl: SlavCon, Bratislava

24. - 27. apríl: Jarné knižné turné, Košice - Banská Bystrica - Žilina - Bratislava

2. - 4. jún: Festival Brak, Bratislava

23. - 25. jún: PegasCon, Prešov

martinus

Tajomné KNIŽNICE

Uhádni, akým knižným postavám patria tajomné knižnice, a vyhraj kopy kníh.

www.tajomnekniznice.sk

Hrajte s nami od 6.3. do 31.3. a oslávme tak spoločne marec, Mesiac kníhy.